

A
MAGYAR TÁRSASÉLET.

ÍRTA

MOCSÁRY LAJOS.

M Ü L L E R EMIL KÖNYVNYOMDÁJA,
Servitater 1. SÁ.

TARTALOM.

I. Tekintet honunk állapotára.....	1
II. Társaséletünk állapota. — Aristocrátiánk. Aristocrátia általában.....	16
III. Magasabb köreink büszkesége s elzárkózó magatartása.....	32
IV. Aristocrátiánk, nemzeti szellem s közszellem tekintetéből.....	58
V. Pest. — Magyar társalgás. Magyar zene.....	72
VI. Erdélyi társaság.....	81
VII. Visszapillantás az eddigiekre. — Vagyonkezelés. — Fényűzés.....	87
VIII. Fertály-mágnások.....	97
IX. A táblabíró. — Nevelés. — Végzó.....	106

I.

Mióta politikai életünk megszűnt, mély tespedés lepte meg nemzetünket. A legújabb idők eseményei által elkábítva, földhöz sújtva, még most is alig ébredünk a súlyos éber-álomból. A rövid, de lázas mámor után rideg csüggedettségbe estünk. S jól van-e ez így? Csak addig tartott a hazafiság, míg a politikai küzdelmek folytonos ingert, lelki rázkódtatást, érdekes időtöltést szereztek? S most, midőn a haza nem ad, hanem követel; követel keveset, csak érzést, csak szeretetet: cserben hagyjuk öt, a szenvedőt, az édes anyát. Míg táplált, míg oltalmazott, míg kényeztetett – addig jó volt, – s most, midőn szükölködő, most elvetjük s megtagadjuk öt? – De mivel mutassuk hát ragaszkodásunkat? Adjatok azt, mi módokban van; ha nincs más, adjatok csak hőséget és szeretetet, a jó anya azt is hálásan veszi.

De hát csakugyan annyira szükölködők vagyunk-e már, hogy teljességgel ne volna mivel rendelkezünk, ne volna min munkálkodnunk? Vajjon ne lehetnének-e többé hazafiak? Nem lakunk-e többé egy nagy, egy természet-től dús, gyönyörű országban? Igen, mi lakjuk, tehát miénk. Senki nem veszi el tőlünk a dús földet, mely apáink vérét itta, senki az arany nektárt termő halmokat, a hár-

mas hegyet, melynek gyomrába a természet, mint nemzeti élés-kamrába, aranyat, vasat, szenet tett félre számunkra nagy halmazokban. Ki mondja, hogy nem mienk a büszke Duna s a szőke Tisza? Ki akarja elvenni tőlünk a leget, mely e nagy tér fölött annyi vihar küzdhelye volt? E léget szívták apáink ezredév óta, e lég járt keresztül szívok kamráin, ez fogta fel keblök mély sóhaját, s reszketett örömük rivalgásától. Ki veszi el tőlünk e föld alól a csontokat, apáink porát? Nem, nem! e föld a miénk, senki tőlünk e földet el nem veszi.

De hát van-e erőnk, van-e tehetségünk, hogy ily nagy, ily szép birtokkal elbánni tudjunk? Igen, van. Csak bízzunk benne, csak ellankadni ne hagyjuk.

„Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz-eleid nyomdokiból kitérsz,
S régen félt veszedelmedet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.”

Így szólott még nem rég a költő. „Buta korcsok” e szót nem találta erősnek kortársai jellemzésére. S ime még néhány ily szégyenítő szó, néhány szívből szakadt felkiáltás, néhány bátorító hang, s e nemzet eszmélt, szemeit dörzsölé, tagjait próbálgatá, s látta, hogy ép, tette erős. Igen e nép, bármi súlyos csapások érték is, most is Szécsényinek felébredt, megifjúlt nemzete. A haladás szelleme él teljes erőben, a hatalmas lökés hatása folyvást érezhető. E nép többé vissza nem eshetik halálos szendergésébe, e nép egy megifjúlt nemzedék. Nemzetünk élete előbb holttengerhez hasonlított; most folyam, melynek vize csekélyre kiapadt ugyan, de azért csergedez – bár vékonyán – mély medrében, s kútfejéhez többé vissza nem mehet.

Előbb azt mondák a nemzet oktatói: „romlásnak

indult” – „Árpád vére fajul.” Később, midőn az élet szikrája itt-ott fellobbant, azt mondák: „Szalmatűz.” S szent borzalommal hitte mindenki, s rebegette egyik a másik után az átkos szót: „szalmatűz!” Azonban e szót csak a türelmetlenség sajtolta ki nagy oktatónk kebléből. De az élet kineveti a logikát, s az idő az átkot megtöri. Kétkedjél még magyar! s ha gondolkodói, ha sophismákkal nem akarod magadat csalni, próbáld meg, tudsz-e magadról lemondani?

„Itt élned, halnod kell,” mint a sors szózata, harsogott e szó füleinkbe, midőn először kimondatott; – ünnepélyes csendület volt, mindenki leborult, s keblét verte. S most a varázs tűnni látszik sokaknak lelkéből. Sok hűtlen akar lenni a szent eskühez, melyet tőn magában. – Jóban, rosztban! A hamis esküvőt előbb-utóbb eléri a büntetés.

Sok azt mondja: teljesült rajtunk a nemzetek fáuma, végünk van, a magyar nemzet meghalt, mint Róma, mint Görögország, mint annyi más. Más ismét vándorbotot fog kezébe, s önzőleg csak saját szeszélyét követve, megy világnak. Sok azt mondja: nemzetiség? bolondság, – ábránd! legyünk világpolgárok!

Alaptalan beszéd az mind, mit némely kiholt népekről ránk alkalmaznak. De általában áll-e azon elmélet a nemzetek elvénülése-, elhalásáról, mely annyira divatban van, annyira szójárássá vált, s mint axióma uralkodik, melyet el kell ismerni minden további gondolkodás nélkül? Vizsgáljuk kissé közelebről ezen theóriát.

Tudósok és politikusok általában, különösen a múlt század nevezetes írói sokat beszélnek az országok hanyatlása, elvénülése, halála felől. Úgy veszik fel az álladalmát, mint egy természethistóriai lényt, mely növény vagy állat módjára születik, nő, gyermek,- férfi-aggkort ér s meghal. Márpedig mindez oly valami, mi csak egy lénynek szervezete által föltételeztetik. A status nem lény, hanem csak tény, mert egy népfajnak

társas viszonybani létét, vagy ha bár több fajoknak bármilyen viszonyok által történt egyesületét s közös gazdálkodását nem lehet más-, mint ténynek nevezni. Egész népet egyes emberrel összehasonlítani nem más, mint metaphora. Nem képzelhető, hogy egész nemzet egyes ember módjára elvénüljön. Egyes embernek ereje fogy, némi tehetségei gyengülnek, mert nem újíthatja meg magát. De egy nagy társaság folyvást újul. Egy rész elhal, más rész születik, harmadik rész férfikorba lép sat. s az egész állapot egyenlő marad. – Vegyük az institutiókat. Ezek igen is elvénülhetnek, azaz, nem illenek többé a korhoz. De hol van a nemzet, mely észre ne vegye előbb-utóbb ezen elvénülést, ne ügyekezzen változtatni institutióin, s ne változtassa meg azokat, In valami nem akadályoztatja? E tekintetben sem lehet hát mondani, hogy egy nemzet elvénül s halálra érik. – Vegyük a jellemet, erkölcsöket. Mindkettő módosulhat, romolhatik, de lényegében meg nem változik. Többnyire az elpuhulást emlegetik gazdagság, fényűzés miatt. De elvitázhatlan tények bizonyítják, miszerint a fényűzés és kényelem nem fojtja el épen azon tulajdonokat, melyeket általa leginkább vélnek veszélyeztetve, – a bátorságot és vitéz, elszántságot. A párisi kéjvadász halomra löveti magát a torlaszokon.

Egy nemzet sem hal meg természetes halállal, hanem megöletik. Görögország, Róma nem belső romlottsága miatt múlt ki, hanem a barbár népek által. A barbár népeknek szemök nyílani kezdett, látták, mily többségben vannak elnyomóik ellen, s ezek maguk vitték közükbe a fölvilágosodást. Egy nyomulás – és a természet törvénye szerint a többség győzött. Oly csekély volt a valódi római faj száma, hogy mihelyt a barbár elemek befolyást követeltek, lehetlen volt ellenökben megállani. – Velen-cze nem vénült s nem enyészett volna el, ha Amerikát föl nem fedezik. – Hála Istennek! nincs többé se vandál, se gót, se mongol, – többségben a polgárisodon népek vannak. De ha csakugyan vénülhetne is egy nemzet, s

így a természet törvénye szerint okvetlen enyészetnek menne elébe: lehet-e elvénültnek, korhadtnak nevezni egy nemzetet, mely mint a miénk, megifjult erővel, tisztult ésszel s lelkesedett kebellet versenyre készen áll a haladásban – az életben. – Félre hát fatalismus!

Vándorolni akartok? Földönfutóvá, bujdosóvá lenni? Ám menjetek! vissza fogtok térni, visszatér lelketek. „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely,” e mondat fog mindig fületekben csengeni, ez fog üldözni széles e világon mindenütt.

Világpolgárok akartok lenni? szerethetni vélitek az egész világot ti, kiknek saját testvéreitek iránt sincs szívetek. *) A ki sokat markol, keveset szorít. Talán itt triviális, de alap-eszméjében mély és igaz gondolat; aki igen sokat akar, talán nem is akar komolyan. – Ki azt mondja, hogy világpolgár, vagy tökéletesen hideg és közönyös, vagy önhitt és kevély. A közönyös semmi a nagy munkában, mely az emberi nemet elébbre viszi. Sokszor a közönyös roszabb, mint a roszakaró. A roszakaró felébreszti s kétszerezi a jólakaró tevékenységét, így küzdelem, harcz jó létre, – sa küzdelem, a harcz, mozgás – élet. Ki oly kevély, hogy egy nemzetet nem is tart érdemesnek fájdalmaira, – bizonyára oly hígvelejű, hogy sem az egésznek, sem a résznek nem használ, nem árt.

Ki nem csak öntudatot vár jutalmul, hanem igényei vannak elismerésre és dicsőségre, sokkal könnyebben czélt ér kisebb mint nagyobb körben. De szívesebben is munkálkodhatik bárki, ha reménye s alkalmá lehet eredményt látni ügyekezeteiből.

Az emberiség java egy nagy épület, egyes részein dolgoznak népek, nemzetek. Szükséges, hogy a terv szüntelen szemök előtt legyen, s e részben kövessék a

*) Tel philosophe aime les tartares pour être dispensé d'aimer ses voisins.
J. J. Rousseau.

mesterek intését, parancsát. De mikor épülne fel a nagy mii, ha mindenik csak a tervet vizsgálná, módosítaná, s csupán erre fordítaná figyelmét, az egyes részek kiviteléhez pedig senki nem fogna, s vonakodnék az egyes köveket összehordani s összeilleszteni.

Képzeljétek magatoknak azon egyhangú létet, mely a cosmopolitizmus ideálja. Mehetsz országról országra, s szemed, kebled nem lel változást. Egyformán gépezett lényeket fogsz találni, egyik olyan, mint a másik. Nem találsz otthonra sehol, idegen vagy mindenütt. Phalanstereket fogsz találni, de sehol kedélyes tűzhelyet. Magad semmisenem vagy, csak tagja, csekély atomja a nagy egésznek, mely elnyel és semmibe se vesz. Szám vagy, nem személy, mint a fegyencz, rendelkeznek veled, mint zérussal a számvetők.

De legyen elég e fejtegetésekből. Mindazok, kik keresztet vetnek e nemzet jövődjére, kik vándorolni akartak, kik világpolgárok akarnak lenni – mindezek talán nem is beszélnek komolyan. De miért hát fölötte töprenkedni? Lehet méltán, mert bár mindez talán csak ürügy és kifogás, de azt mutatja, hogy mindezeknél kiholt a honszeretet. Így és több joggal beszélhetek volna azon nagy fiai a hazának, kik remegve, de erős hittel magukra vállalák megkísérteni: lehetne-e még a magyarból valamit csinálni? Akkor inkább lehetett gondolni, hogy e nemzet elaggott, kijátszotta szerepét, s végvonaglásban van életének olajból kifogyott mécse, mert merev kábultság, hideg tétlenség volt valamerre a szem látott. Ők inkább mondhatták volna: végünk van, teljesült rajtunk is a nemzetek végzete. Ok több joggal foghattak volna kezükbe vándorbotot, keresni boldogabb tájakat, hogy legalább emberek lehessenek, s el ne vesszenek a holtak s haldoklók nyomasztó légkörében. Ők érezvén magukban a nemes vágyat s tehetséget tehetni valamit embertársaik javára, inkább mondhatták volna: legyünk világpolgárok, ha már honpolgárok nem lehetünk.

De ők maradtak; mert élt bennök a honszeretet, mert készek voltak tenni, s áldozni.

De most, midőn senki nem kételkedhetik, hogy e nemzetben még életerő, még pedig roppant életerő van, midőn mindenki saját szemével látta, miként haladt a faj, miként ügyekezett kipótolni századok mulasztásait, mily roppant eredménye volt a rövid mozgalomnak: most kételkedni e nemzet jövőjén csak annak lehet, ki a lehetetlenséget akarja keble hidegsége s akarata restségének pá-lástul felhasználni.

Tán azt fogja mondani valaki: igen, e nemzetnek lehet még jövője, de hogy tegyen valamit az ember az uralkodó körülmények közt? Hiszen az, mit most talán tenni lehet, nem érdemes, hogy az ember vele vesződjék; oly csekély a kör, hogy ily apróságokra nem érdemes vesztegetni a fáradságot, a jobb tehetséget. A nagy szellem miként foglalkozzék köznapi munkával. A nagy elme vagy magasan repül égi útain, vagy komor tespedésbe merül. – Ez megint a gőg és hidegség szózata. Hát nem elég dicső hivatás nektek egy nemzet életét föntartani?

Mert igen! nem más a kérdés, hanem az: éljünk-e, vagy elenyésszünk nyomtalanul saját akaratunkkal, mert saját akarata nélkül egy nemzet sem vesz el. Mondjuk csak minduntalan, hogy végünk van: – végünk lesz minden bizonnyal; emlegessük csak gyakran, hogy teljesült rajtunk a nemzetek végzete – teljesülni fog okvetlenül; mondjunk le jövendőnkéről, – bizony más nem fogja érdemesnek tartani bennünket támogatni; vándorolgassunk csak kifelé, – majd beköltözik az idegen, s majd leszünk mi idegenek saját házunkban; legyünk csak erővel világpolgárok, – majd leszünk földönfutó sehonnaiak, saját istenek, saját tűzhely, saját nyelv nélkül. Majd eljő egész világ, s csodálkozni fog: mit akart, mit zajongott e maroknyi nép, mely önmagát elhagyja, s nem érdemli, hogy számba vegyék.

Most még megvagyunk. Bírunk egy nagy kincscsel, – ez az elmúlt egy pár évtized eredménye, s nem más, mint 'nemzetünknek felébredt s megifjúlt szelleme. Le-
ráztuk magunkról a sírok porát, a halál bűzét, az avult-
ság lehelletét, megtörtük a százados előítéleteket, kibon-
takoztunk az elmúlt sötét kornak bilincseiből, kitűztük
célul a haladást, a polgárisodást. Mindez többé nem áb-
ránd, nem költemény, nem röpirat, nem hírlapi cikk és
szónoklali virág, hanem tény. Mind ez összegyűlt s ösz-
szeforrott a nemzet vérével s létével. Nézzetek magatok
körül, minden arczon s minden lábnyomon fogjátok látni
ez állítás igazvoltát. A haladás szelleme, az előretörés, a
vágy polgárisodás után megvan még, él bennünk. E kin-
cset megóvni, megtartani, ez most feladatunk. Meg kell
óvnunk, fenn kell tartanunk minden áron, minden módon
jövendőnk érdekében.

Bár lehetne fajunkat elrejtteni, mint egy-egy szem
drága követ nagy kemény szirtek kebelében, hol sem idő,
se semmi hatalom hozzá nem fér. Honszeretetünk legyen
a szirt, melyen megtörik minden befolyás és minden fel-
oszlató anyag. Tőlünk keveset vár az utókor. Csak azt
várja, hogy óvjuk meg, tartsuk fel fajunkat s eredeti jel-
legét. Nem kivan tőlünk fényes tetteket, meglepő ered-
ményeket, de elmondja hálásan felettünk, kiknek szeré-
nyebb, bár fáradalmas szerep jutott:

„Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri.”

Szeressük a hazát, szeressük egymást, legyünk test-
vérek egy testtel, egy lélekkel. Tartsuk fenn nemzetisé-
günket, nyelvünket, nemzeti szokásainkat, – szerezzünk
ezeknek becsületet. Haladjunk a műveltségben, művel-
jünk minden tudományt, művészetet, gyarapítsuk anyagi
jóllétünket, mennyire lehet, – gazdálkodjunk mezőn, ház-
ban, erszényben. Haladjunk, ne tespedjünk! íme! van tér
elég nagy, elég szép, elég parlag.

Honunk állapota olyan, mint egy házé nagy vész,
tűz-, víz-ár, földindulás után. Borzasztón gazdálkodtak

benne az elemek, a lakók rémülve futottak szét, azt vélvén, mindenük veszve van, vége mindennek. S ím elzajlott a vész, a bősziült elemek nyugalomra tértek, – az elbujdosott lakók visszavágynak régi tűzhelyökre, s lassankint visszazállandognak. Szívok összeszorul, látván a borzasztó pusztulást, romban látják a kegyelettel ápolt ősi hagyományt, romban mindazt, mit maguk készítettek, itt a vész a félig kész, a megkezdett munkát rommá változtatta. Ám de a falak állanak. Most is oly szép mint volt a vidék, – a természet úgy mosolyg a puszták lak körül, mint előbb; a nap épen úgy ragyog felettük, s úgy ragyog a remény csillaga. Belépnek az ajtón, s íme, még némely bútor ott áll épségben, itt is valami, amott is valami, mit a vész megkímélt. Még néhány tisztos ereklye, ősi kép, régi helyén áll. Mit tesz az elérzékenyedett háznép? Legelőbb is tüzet rak a régi tűzhelyen, s mellette felmelegíti fáradt tagjait, – azután munkához lát. Egybehordja a megmaradt eszközöket, s lakhatóvá tesz egykét hézagot. Majd lassankint tovább terjeszti munkásságát, felszereli, felbútorozza házát, ha nem is oly fényesen, mint volt, de legalább lakható otthont teremt. Majd egy pár virágbokrot ültet. S így láthatólag visszatér a nyugalom, a kedélyes élet, vissza a mondhatlan öröm, mit lel mindenki, hü és ernyedetlen munkálkodásának eredménye fölött. – így vagyunk, így tegyük honunkkal, s ilyen lesz az eredmény.

Nagy baj mindenesetre, hogy az elbujdosás- és széledésben annyian elmaradtak a legjobb s legértelmesebb munkások közül, s az elpusztult ház felépítéséhez kevesen maradunk. De hát azért ne fogjon senki munkához, ne próbálja senki erejét? S a jelenlevők csak mint baglyok s denevérek lakják a romnak indult lakot? Könnyebben menne a munka minden bizonnal, ha próbált munkavezetőink volnának; de hát, mert ezek nincsenek, végromlásnak engedjük át az épületet? Azt látjuk, tudjuk, hogy ha elhagyjuk, fedél nélkül maradunk. A ház meg-

van, tehát terven nem kell törni fejünket. Nincs más dolgunk, mint tatarozni, támogatni, s ezt mindnyájunk teheti. Célunk csak az, hogy az épületet fõntartsuk. A jövõ meghozza munkánk sikerét, majd ráérünk szépíteni, bővíteni, szilárdítani.

„Tegyen mindenki mit tehet.” E szó szerény és nemes kebelbõl származott. Ez egyszerű szavakban ki van mondva magunk-viseletének philosophiája. Hangyamunka hivatásunk, s ily munkára mindnyájan és egyenkint elég jók és képesek vagyunk. Tudjuk mit és miként kell tenni, ismerjük munkássági terünk határait. Küzdjünk, fáradozzunk, és siker fogja jutalmazni törekvésünket.

Egy roppant tér áll tökéletesen rendelkezésünkre, – se nagy tér a társas élet, a nemzet belsõ élete. Egy nemzetnek állapota nem függ annyira a politikai institutióktól, mint a társadalmi viszonyoktól. A nemzeti jellem, a történeti elõzmények hagyományos benyomása, az uralkodó vélemények, szokások, a mûveltség foka egyes osztályoknál: ezek alkotják a nemzet valódi létét, bensõ életét. A nemzet jelleme s társadalmi viszonyaiból forrnak ki a politikai institutiók, s csak ha így forrnak ki természetesen, akkor állandók. Ha a politikai forma csak utánzás, csak költsönvett dolog – nincs tartós élete. Egy hiányos alkotmány tele gyarlóságokkal a philosoph szemében, de a mely ivadékokon s századokon át forrott ki lassankint a nemzet jelleme, társadalmi állapotából, többet ér, mint a legszebb schémák, mit bölcsek, nagy elmék felállítanak. S ezért, ha van históriai alap, becsüljétek meg, sõt ne szégyenüljétek fõntartani apró gyarlóságait is, mihelyt régiséget képviselnek. Története egy népnek az, mi a fának gyökere.

A társadalmi viszonyoktól sokkal inkább, mint a politikai formától s törvényektõl függ, boldog, kellemes élet van-e egy országban. Egyes részletekben is világosan mutatkozik e viszony. Nemde kisebb társas köreinkben nem annyira függ kellemes létünk fénytõl, pompától,

mint attól, milyen emberekből áll társaságunk. Van-e egyetértés, – van-e rokonszenv, harmónia, érdeket lel-e egyik a másikon? S hát egy lakóhelyet, várost, mi tesz vonzóvá leginkább? Az épületek fénye, nagysága, a cabinetek gazdagsága, czifra mulatóhelyek-e inkább: vagy az élet elevensége, s a szellem, mely azon városban uralkodik. Mit érnek a legszebb politikai institutiók, – mit maga a nemzeti nagyság, ha az erkölcsök azoknak meg nem felelnek, ha a nép egyes osztályai egymás közt folytonos egyenetlenségben, villongásban, egymás iránti idegenségben élnek? Hasztalan fárad a törvényhozó, ha a tűzhelyeken, a salonokban másként rendezik az élet törvényeit. Ott vannak a leghatalmasabb törvényhozók, ott székel a legnagyobb s legkönnyebben gyakorolható hatalom – a vis inertiae. Míg ott meg nem testesülnek a tanács-termékből jövő igék, addig az élet kineveti a logical. Alkothattok ti democraticus törvényeket, a társasélet száz meg száz árnyalatokban föntartja az aristocratiát. Azok a legitimista szellemű vénasszonyok, kik a salonokat vezérlik, hatalmasb törvényhozók, mint ti vagytok. Ok bizton ülnek a chinai fal mögött, s nevetnek titeket, kik azt alant ostromoljátok. Építhettek ti iskolákat, múzeumokat, ha a ripőknek nincs kedve iskolába járni, ha ő csak pipázni, inni, legfelebb agarászni szeret, s a tudós nevet úgy nézi mint anathemát, s inkább óhajt korhelynek, kártyásnak, mint tudósnek czímeztetni. Alkothattok ti ipartanodákat, ha a czívis inkább szeret kukoriczát kapálni, mint fejét törni azon, mit ő magánál is okosabb embertől tanult. Állíthattok gazdasági iskolákat s tűzhetlek ki mezőgazdasági jutalmakat, ha a paraszt nem kivan egyebet száraz kenyéرنél s kéménytelen viskónál. A sajtó, a szószék megvitatja a nemzet életébe vágó kérdéseket, a jegyzők megírják a szép jegyzőkönyveket és pompás codexeket. De ez nem elég. Át kell vinni a törvényeket az életbe is s ennek ezer apró csatornáí vannak. Itt azután törvényhozóvá válik mindenki. Itt gyakran

olyanok gyakorolják a legnagyobb befolyást, kiket a törvényhozók számba sem vesznek. Ott áll a divat, e bohó, ledér, gyermekes királyné bohóc udvarával, ki zavarba hozza a legkomolyabb stoikusokat, s parancsol feltétlenül mindenkinek. Ott áll az előítélet, ez ostoba szörnyeg jég-
lemezbe burkolva, ott a részvétlenség, a tunyaság, mind megannyi hatalom, mely nem dől egy csapásra, melynek ezer apró szúrás-vágás, örökös ostrom kell minden lépten, minden perczen, hogy tágítson. Mind ez a társaság dolga, mind ez az egyeseknek feladata, kiknek mint hangyáknak hivatásuk munkálkodni a közös célra.

Nekünk van tárgyunk elég, mit így az életbe át-
vinni, átplántálni kell, hogy az a nemzetnek teste- s vé-
révé váljék. A legközelebb múlt idő annyi új elvet, oly határozottan új irányt alapított meg, hogy munkálkodhatunk rajta sok évekig, míg tökéletesen megemésztjük s életünkbe átvisszük.

Értsetek egyet, tartsatok össze, szoruljatok egymáshoz, szeressétek egymást! Ezt szeretném szívigható esdekléssel, harsány szózattal kiáltani fülébe e hon minden lakója, e nemzet minden egyes tagjának szíve minden mozzanatára, minden léptén, minden mozdulatán. Te magyar faj! vedd jól eszedbe állásodat. Egy maroknyi nép, árva, rokontalan, egyedül állsz bezárolva a nagy népvilág közepébe. Sok hosszú századon keresztül, – annyi balszerencse közt – oly sok veszély után – fön-
tartád magadat s élni akarsz. Még birtokában vagy egy nagy térnek, egy gyönyörű országnak- s azt édes hazádnak nevezheted. E honban szép mindenféle nép lakik, de még te vagy benne túlnyomó. De nincs is egyebed. Többi lakótársaidnak számos rokona, barátja, támasza van a széles világon, te fajoddal egyedül állsz. Vagy fentartod túlnyomóságodat, vagy semmivé léssz. Még tūrhetōn áll uraságod. A história tiéd. Küzdjōn bárki mennyit elle-
ne, e hatalomnak varázsa nagy, mély, elvitázhatlan. Te vagy e hon népességének java, magva. Kevés kivétellel

szeretnek is téged többi lakótársaid. Szeretnek a régi múltért, szeretnek újabb korszakod sok szép momentumáért. Elfeledték nagy részben kissé vigyázatlan s erőszakos lépteidet. Igaz, téged az enyészet a fogyás félelme készítetett, midőn fajodat s nyelvedet terjeszteni akartad, – de kissé túlheves és önző valál ebéli eljárásodban. De hisz ezt nagy részben elfeledték s átlátták hogy itt te tudsz, te bírsz legtöbbet. E tekintetben még elég jól állnak ügyeid. Ne add fel kedvező állásodat, tartsd meg a vezérszerepet, mutasd magad érdemesnek folyvást drágán szerzett becsületedre. S tarts össze, s mint tömött egész, törj előre az emberiség haladásának nagy útján. Ne hadd kialudni a nemes tüzet, mely annyira felemelt mind saját szemedben, mind a nagy világ előtt, s mozogj mindenben, miben lehet. Egy nagy ellenséged van, nagyobb mindeniknél, s ez a műveltebb népeknek olvasztó befolyása. Ez ellenség nagyobbá tesz, boldogabbá tesz, ha hasonló fegyverrel tudsz ellene küzdeni; de kiirt nyom nélkül, ha újra tespedésbe merülsz, s neki szabad-tért engedsz.

S hát mire való elmondani mindezeket? Hisz mind ebben nincs semmi új, positiv, a miből okosabbak lehetnénk. De én azt tartom, sohasem árt egy-két bizalmas szó a maga helyén, nem árt egy kis társalgás. Az ember a bajt, a bűt is könnyebben tűri, ha meghitt emberének elpanaszolhatja. Úgyis régóta nem társalogtunk már nemzetileg, legalább írjunk egymásnak s mondjuk el, hogy mi még folyvást a régi jó barátok vagyunk. Nem is árt talán, ha gondolkozunk kissé helyzetünkről, ha magunkat tájékozni, s élénkbe irányt tűzni ügyekszünk; ha felkeressük az alkalmat, elfoglaljuk a tért, hol munkálkodnunk lehet,

ha egymást biztatjuk, serkentjük, részvétünkkel gyámolítjuk; ha mutatjuk, hogy még egymás iránt ki nem hűlt, ki nem halt érzetünk.

Mind az, mi e lapokon eddig mondva volt, nem más, mint egy felsóhajtás. Ügy szeretném látni e nemzetet, mint egy derék háznépet, kedélyes elvonultságban, boldog egyetértés-, együttlétben, hogy ebben találna nyugalmat, elégedettséget, vigaszt a nagy világ hányatásai, s a balsors súlyos csapásai után. Szeretném látni serény munkában, a köz-jólét, a közös töke érdekében. Örömmel látjuk némi tekintetben nemzetünknel a munkás szellemet fajunk föntartására. Ez megmaradásunknak záloga. A nemzetiség ügyét vallja mindenki legszentebb érdekének, s lehet mondani, hogy ahhoz mindenki inkább mint valaha ragaszkodik. Örömmel látjuk a munkásságot az irodalom terén. Magában nem nagydolog, de nagy jelentőségű, mily hü, mondhatni atyai szeretettel s féltéssel ragaszkodik mindenki nemzeti színházunk ügyéhez, örködik élete fölött. Tagadhatlan az is, hogy az anyagi jólét terén is örvendetes munkásság uralkodik. Soha nem láttak honfiaink annyira az anyaföld művelése után, mint most. Hány Cincinnatus fogta meg az ekeszarvát, s nyugalmat, elszóródást talált az ősi hantok túrásaiban? Mind ez tagadhatlan. De egészben véve mégis nagyobb a tespedés, a csüggettség, az eltompultság, mint valóságos helyzetünkben menthető volna. Társas életünk állapotában teljességgel nem lelünk vigasztalót. Távol az egyetértés-, összetartástól, szertehúznak a nemzetnek tagjai. Az ősi kasztok főállanak, köztük hidegség, elzárkózás, irigység, gúny uralkodik, s hiányzik az, mi legszükségesebb volna helyzetünkben – a szeretet. E tekintelben kívánok egy intő, egy engesztelő szót szólni nemzetemhez. Szeretném megmutatni mi igaz, mi méltatlan a költsönös vádokban; mit kellene tenni, hogy a méltó panaszoknak eleje vétessék, s a nem szándékos sérelmek iránt közös elnézés, közös engesztelődés jöjjön létre. – Kissé ké-

nyes dolgokat, csiklandós kérdéseket fogok tárgyalni, milyeneket talán eddig az irodalom mezején érintetlenül hagytak. De helyzetünk aggasztó; a socialis tér most legfőbb munkássági terünk; legnagyobb bajunk itt van. Itt kísértsük meg a segélyt.

II.

Nincs ország, melyben a társaság oly szétzilált, oly szertehúzó állapotban volna, mint hazánkban. S ennek oka nem az, hogy a hon népessége különböző fajok, s nemzetek halmaza. Ez okok más kútfőkből erednek. Egyike ezeknek a nemzet jelleme. A magyar általában büszke és hiú. Igen örül mindenik, ha máson túltehet, s bármiben kivívott előnyét érvényre emeli s fönrtartja. Ez természetesen más részről irigységet s elfojtott gyűlölséget szül. Másik ok a műveltségnek kisebb terjedtsége s alacsonyabb foka: mint más, különben is türelmesebb természetű nemzeteknél. Némely osztályok pedig, legalább külső műveltségben tagadhatlanüi túlszárnyalták nálunk a többieket. – Hogy egyik osztály a másikat műveltség tekintetében felülmúlja, természetes – ez a legrendezettebb állapotban levő társaságban is így van. De szükséges, hogy aránylag minden osztály elérje azon fejlettséget, melyre állásánál fogva hivatva van. S nálunk ezen arány hiányzik. A magasabb arislocratia színvonalán áll azon műveltségnek, mely a felsőbb körök tulajdona világszerte. De már a közép nemesség korántsem oly műveüt, mint vagyoni s polgári állása által arra képesítve van. Azonfölül hiányzik azon humánus hangulat, azon amalgamizáló erő, mely az általánosan elterjedt műveltségnek kifolyása. Az egyenlőségnek nincs hatalmasabb emeltyűje s terjesztője, mint az általános műveltség minden tekintetben, s az egyenlőség hiánya legerősebb

élesztője a viszálykodás- irigység- és agyarkodás az emberek között.

Régi politikai institutiókban is fekszik egyik oka ezen kasztszelleme. Az aristocratiának egy része oly jogokkal bírt nálunk a legközelebbi időkig, milyekkel sehol a világon nem ruházott fel törvény néposztályt. Anynyi született törvényhozója egy országnak sem volt, mint hazánknak. Kit a törvény maga ily kiváltságos helyzetbe emel, az könnyen elhiszi, hogy valóban más agyagból gyúratott, mint más ember fia. Ellenben a körön kívül esők nem igen lesznek hajlandók feltétlenül elismerni az abból eredő felsőbbbségi követeléseket.

Lehetne még számos okokat kimutatni, de ezeknek fejtegetése igen messzire vinne.

Tény minden esetre, hogy társaságunk felette hiányos szerkezetű, s teljességgel nem olyan, hogy a honlakói mindenütt oly jól, oly családilag élnének a közös lakban, mint az mindenkor, de kivált jelen helyzetünkben, legfőbb tényezője volna a nemzeti jólétnek. – Nincsenek körök, melyek az összes honlakóknak kész és szíves irányadók, s általánosan és szívesen elismert vezetőik volnának. – Nincs központ mely a társaságot egyesítené.

Nálunk bizony a magasabb körök igen keveset bíbelődnek azzal, mi az alacsonyabb régiókban történik, – nem is igen óhajtanak rájuk befolyást gyakorolni, s vezetőikké válni; sőt inkább büszke gúnnyal fordulnak el tőle, s egymás közt elzárkóznak. – Viszont az alsóbb körök mindinkább nagyobb keserűséggel, majdnem gyűlölésséggel viseltetnek a magasbak iránt. Nincs közvetítő osztály, – nincs, vagy legalább igen csekély számú a vagyonos és művelt polgáriosztály, s a mi van is, szelleme idegen s kevés érdeklődéssel viseltetik a többiek irányában. – Nincs magyar financier, kevés a tudós, kevés a komolyabb író, – még kevesebb a művész, s mind ezeknek tisztelője, pártfogója.

Pedig ezekből szokott azután oly magasabb műveltségű kör alakulni, mely imponál felfelé és lefelé, mely mindent összehoz, egybeolvaszt, egyesít, s messze háttérbe szorítja azon igényeket, melyeket a születés és öröklött vagyon magának kiváltságosán követel.

Tán különösnek látszik mai világban kasztokról, osztályokról beszélni: hisz az újabb idők megszüntettek minden kiváltságot, s a törvény előtt egyenlőség uralkodik. – De nézzen bárki maga körül, s meg fog győződni, mily lassú a törvény hatása ott, hol ellenkező hangulat mély gyökeret vert, s mily sokáig eltart százados institúciók benyomása, – ha bár eltöröltettek is. Ebből látzik, mily hatalmas a história és hagyomány.

Kasztok, osztályok, kiváltságok a társaságban folyvást rendületlenül léteznek százados előítéleteikkel. – Még korántsem elég hosszú a szabadabb elvek élete, hogy ezeket megsemmisítette volna. – Sokkal többen vannak kétségtelenül, kik magokat azokon tökéletesen túlteszik, de a nagy többség még csak némi részben, közte sok tán mit sem engedett. – Korántsem felesleges tehát folytonosan vívni a harcot az osztályelőítéletek ellen. Elég tanítást adott az újabb kor., hogy vádolhassuk mindazokat, kik ennek ellenében füledet s keblüket bezárják. Ellenben azon természetes befolyás, melyet százados szokás gyakorol, nemileg mentségül szolgál a gyengébb tehetségűek s hidegebbi érzelműeknek. – Örökségül veszünk át sok előítéletet, s ez esetben a bűnben az örökhagyók is részesek.

Hazánkban az aristocratia ma már jó formán csak a mágnásokból áll. Az előtt, míg a megyei rendszer fonállott, a többi nemességnek is valódi aristocraticus állása volt. Ha a mágnás született főrend és törvényhozó, a köznemes született táblabíró volt. Mind két osztálytörvény által szentesítettnek látta azon igényeit, melyeket századokig visszamenő származási fájáról szakasztott. Csak szü-

lennie kellett, minden egyéb fáradság nélkül a kivételes lények sorába tartozott.

A köznemességet korábban érte a korszellem olvasztó ereje. Maga lemondott kiváltságairól, maga döntötte le a falakat, melyek a nép nagy tömegétől elválasztották; jogait megosztotta a honoratiorokkal, – gondolatban, akaratban megosztotta azokat már a nép legalsóbb rétegeivel is. Azóta aristocraticus állása jó részt megszűnt, megszűnt dicsőségesen, a nemesség felolvadt a népben.

Ellenben a mágnások kiváltságos állása mind fogylig megmaradt. Fönmaradt érintetlenül. Mert a szabadelvű párt épen csak a született törvényhozók ifjai közt számíthatván támaszra és segedelemre, nem bolygatta azon institutiót, mely magában véve a lehető leghiányosabb, legkevésbé szabadelvű, sőt valódi szörny kinövés volt az alkotmányon. – Miután azonban a legszabadelvűbb újítók is, az említett körülmény miatt, távolról sem akarták érinteni a mágnási kiváltságokat, maguknak kik azt élvezték, bizonyára még kevésbé jutott eszökbe kételkedni azon, hogy biz az igen helyes, és őket, mint minden tekintetben magasb rendű lényeket teljes joggal megilleti. Mint már felébb említem, az, kit a törvény maga kivételes helyzetbe tesz, magasabb categoriába soroz, – hogy ne hinné el, hogy ő csakugyan más agyagból gyúratott, mint más ember fia?

Midőn a törvény ily kiváltságos állásba teszi az embereket minden egyéb érdem, fáradság nélkül, – csupán születni kell, hogy az ember teljes élvezetébe lépjen,– az azt fogja gondolni: „miután én minden fáradság, minden munka nélkül oda jutok, hova más tán egy élet fáradalmai s küzdelmei után képes felvergődni, mégis kell bennem lenni valaminek, mi ily nagy dolgokra jogosít, s ez nem lehet más, mint az, hogy én egészen más, nemesebb, finomabb lény vagyok, az én vérem nem olyan, mint ama többi közönséges embereké, igen természetes, hogy én

magasabb lény vagyok s másoktól felsőbbiséget követelhetek, mint követelhet az ember az állatok, követelhet Isten az emberek felett. Ezek minden esetre csak arra vannak teremtve, hogy nekem szolgáljanak, mint az egész természetben az alsóbb rangú teremtmények szolgálják a magasabb rendűeknek.”

Hogy ne lenne az ily ember büszke, főnhéjazó, hogy ne lenne indolens mindenki iránt, ki körébe nem tartozik? Az ember úgy is felette hiú természeténél fogva, mindig azt keresi, mi által kerekedjék fölébe embertársainak; hát ha még az élet maga, a political institutiók tömjénezik, – hogy ne bízná el magát a gyengébb elmelehetségű, s ilyen a nagy rész. – De az okosabb, s a jobb is bizony igen kényelmesnek és kellemesnek fogja találni kiváltságos helyzetét, s nem fog róla egy könnyen s szívesen lemondani. Minek kapattátok el polgártársaitokat, most részben magatoknak tulajdonítsátok ha elbázzák magukat.

Azon büszkeség, mely mágnási rendünknek legkitűnőbb jelleme, leginkább ezen abnormis kiváltságból származott, hogy minden gróf, báró születelt főrend. E kivételes állásból származott némi jó is, – bár végeredményben ennek is rász következései vannak. – Tagadhatlan, mágnási rendünk messze előre haladt a műveltségben, – külsőben legalább e tekintetben, – aránylag véve is, kétségtelenül túlszárnyalta a hon lakóinak többi osztályait.

Ennek sok okai vannak. A legbensőbb ok a legfőbb. Az, kit a törvény, s ennek következtében az élet maga is magasabb lénynyé bélyegez, természetesen felhivatva érzi magát, hogy valósággal fölülmúlja a többi embereket minden tekintetben. Miután a többiek minél alacsonyabb rétegben állanak, annál műveletlenebbek s durvábbak, – természetesen annál műveltebb- és finomabbnak kell lenni annak, ki magasabb régiókba helyeztetett. S így a kiváltságos állás természetes felhívás a

művelődésre, csinosodásra. S ezt meglehet szerezni míg ész, erő, tehetség nem jár karöltve a kiváltsággal, tehát menjünk előre abban, miben helyzetünk, s bő alkalmunknál fogva könnyen túltehetünk másokon. – így lőn, hogy mágnási rendünk a műveltségnek s csinosodásnak oly magas fokára emelkedett.

Őket vonták maguk közelébe uralkodóink, nevezetesen Mária Therézia. – A trón közelébe, s a nagy világ piaczára idézve, a kissé nyersebb magyar aristocrata nem tűrhette, hogy rajta más túltegyen. Ezt büszkesége nem engedte. Mit volt tenni? Ha már egyszer büszkeség – hiúság az örvénybe vonta, kénytelen volt – tán vérző szívvel – sokban megtagadni nemzete bélyegét s magát az európai műveltség minden követeléseinek alávetni.

Ennek az lett siralmas következése, hogy aristocratiánk jó részt elvesztette nemzetiségét; de talán mert a vér nem válhat vízzé, az idő e bajt helyrehozza, mint már sokat helyre is hozott; ellenben kétségtelen, hogy ezáltal beszívárgott hazánkba az európai társas műveltség. – S ez nagy nyereség. Hiába! egy nemzet sem élhet meg, ha nem halad, – ha nem versenyez. S a művelődés annyi, mint haladás előre. E fölött senki nem kételkedik többé. – Örvendetes tapasztalás pedig rövid haladási korszakunkból, hogy a művelődés a nemzetiségnek nem ellensége, sőt még különös kellemes zamatot kölcsönöz a műveltségnek, ha rajta a nemzeti typus keresztül látszik.

Nagy nyereség mondok, hogy legalább egy osztály van hazánkban, mely az európai műveltség színvonalán áll. – Ez összeköt a nagy világgal. Ebből láthatják mindenütt, hogy azért mert valaki a keleti raj szülöttje, nincs a durvaság vérebe oltva, sőt a művelődés oly alapot teremt belőle, mely más népbelieken a csinosodásban, s külső műveltségnek legfinomabb árnyalataiban még túl is tehet. – S a műveltség, melynek példáját mágnási rendünk felmutatja, a többi osztályoknak némi módosítás-

sal, mintául szolgálhat. – Mind ez mondom – a hazára nézve kétség nélkül nagy nyereség.

De más szempontból tekintve, más olaláról azon ténynek, miszerint mágnási rendünk a csinosodásban a többi osztályokat túlhaladta, ismét igen káros következményei lettek. – Ez t. i. egyik legfőbb oka annak, hogy oly erős chinai fal emelkedett köztök s a többi osztályok közt. Ezért érzik magukat annyira feljogosítva másokat lenézni, nevelésnek találni. – S valóban a gyengébb elméjű embernek semmi sem látszik oly plausibilis okot adni büszkeségre, mint ha magát pallérozottabbnak érzi másoknál. – Ezt némi részben mindig maga érdemének véli tulajdoníthatni, míg tetteleg csak rá ragadott, miután mindig műveltebb körökben mozgott.

Azonkívül a társalgási könnyűség, mely a magasabb körök műveltségének fő tárgya és célja, oly fegyvert ad a társas életben, melyek könnyen visszaélésre ingerlik az azzal bírót, – kivált azon hetykeség mellett, mely ismét a magyar nemzet jellemének egyik vonása, s mely vonást minden elnemzetisedésünk mellett híven megtartottak magasabb köreink. – Így lőn az, mit egy részről nemzetünkre nézve nagy nyereségnek mondék, – más részről annak egyik ostora, s eszköz arra, hogy az osztályok közti különbség s közös idegenség minél nagyobb legyen.

Vizsgáljuk még bővebben ezen két fő momentumot mágnási rendünk állásában: törvény által megalapított kiváltságos helyzetüket s műveltségük magasabb fokát.

Nincs a világon aristocratia, mely oly rendkívüli s abnormis kiváltságot tudna felmutatni, mint az, hogy minden gróf és báró, bár mi módon jutott címéhez, született pair. Minden más országban a születésben pairség nagy, állandó és meghatározott, mint egy statusilag organizált földbirtokhoz volt kötve, mint van még most is Angliában. Ott a pairség nem a személyhez, hanem a birtokhoz van kötve, s ki a majorátusnak éppen birtokában

van, az élvezi a hozzácsatolt jogokat is, nem a születés, hanem a tekintélyes birtok teszi a páirt. – Apáink sem gondolták, mi fog kinőni azon rendeletükből, miszerint az ország zászlósain kívül a másod rendű zászlósok, hercegek, grófok, bárók országgyűlési ülés- és szavazattal felruháztattak.

Azon időben, az 1608-iki törvény kelte előtt és keltekor is, alig volt még hazánkban egy két gróf, s a ki volt, az roppant birtokot képviselt, s mint az ország haderejének kiegészítő része, helyzete fontosságánál fogva igen méltányosan ruháztatott fel országgyűlési kiváltságos állással. – Különös, s a mostani nemű bárók épen nem voltak, s a későbbi bárók valószínűleg csak úgy csúsztak be az országgyűlési mágnási jog gyakorlatába, mivel a zászlósokat is úgy hívták a latin törvény nyelven: *Barones regni*. – Tehát csupán névhasonlatosság által. Egyébiránt ez akkor nem bírt oly nagy fontossággal, mert azon időben szavazás nem igen fordult elé, s többnyire felkiáltás útján hozattak a végzések. A hosszas rendezetlen állapot, *amabilis confusio* és *usus* útján fejlődött a mágnások országgyűlési joga oly tekintélyre, hogy midőn az újabb időkben a dolgok szavazásra kerültek, egy, tekintélyre bármi kevéssé jogosított gróf, vagy báró szavazata felért egy Bihar vagy Bácsország szavazatával. A szabadelvű párt, mely mindig a criticus, a mozgató, az újító rész volt, nem bolygatta ez abnormis állapotot, mert egy két ifjú mágnástól várt segílyt célja kivitelére inkább, mint a nagy hivatalt viselőktől. A maradipárt, nem igen szeretvén újításokkal, indítványozásokkal bíbelődni, hagyta a dolgot szabadon kifejlődni. – A szabadelvűek nyertek ugyan ily módon néhány szavazatot, de nem gondolták meg, mily messzevágó eredményt hagynak létrejönni az által, hogy egy kikerekített, születésével roppant jogokat élvező kasztot consolidálódni s megalakulni engedtek. – Így boszulja meg magát

elébb utóbb minden visszás állapot és elkövetett hiba a politicában.

Más országokban az aristocratia az által kívánta s vélte magát leginkább megalapítani s erősíteni, hogy majorátusokat állított. S az eredmény egészen ellenkező lett. Maradt egy két oligarcha, de a másodszülottek elágazás útján a néppel összeolvadtak, kapcsot formáltak az aristocratia és a nép között.— A bűvészkör megtört, a chinai fal réseket kapott. Nálunk alig volt egy két majorátus, az aristocratia kebelében tökéletes egyenlőség uralkodott, egyik oly jó volt, mint a másik. Így az aristocratia nem volt kénytelen a nép közé vegyülni, hanem folyvást egy compact testület maradt, egy phalanx, elsánczolva a nép tömege ellenében.

Hazánk példája tökéletesen igazolja Montesquieu szabályát, mely szerint az aristocratiai kormányformában szükséges, hogy a nemesség egyenlően osztozzék a vagyonban.*) — S ímé nézzük sorba Európa statusait; sehol sem találunk oly kasztszellemet, mint honunkban, sehol oly compact aristocratiai valóságos testületet, sehol oly erős választó falat a néposztályok közt. — Nézzük Anglia aristocratiját. Mily régóta s mily szívesen törejtik. Miért? mert soha sem bírt a kasztok gyűlöletes jellemével, mindig vett fel magába a nép közül tagokat s küldött le kebléből tagokat, hogy keveredjenek a néppel. Hagyjuk e helyen szólni Macaulayt „Anglia nemcsak azért különböztette meg magát kedvezőleg a legfőbb szomszéd országoktól, mivel nála a királyi hatalom korlátozva volt. Nem kevésbé fontos, bár kisebb figyelemre méltatott sajátsága volt azon viszony, mely ott a nemesség és közrend közt létezett. Volt erős születési aris-

*) Les lois doivent ôter le droit d'ainesse entre les nobles, a fin que par le partage continuel des successions, les fortunes se remettent toujours dans l'égalité. — Esprit des lois L. V. Ch. VIII.

tocratiája, de ez minden születési aristocratiák közt a legkevésbé insolens és zárkózott volt. Egy vonása sem volt feltalálhaló benne a kaszt gyűlöletes jellemének. Folyvást fogadott körébe tagokat a nép közül, – saját tagjai folyvást keveredtek a nép közé. ... S azért ott nem volt meg azon határvonal, mely némely más országokban a patríciust a plebejustól elválasztotta. A nép fia nem nézte kancsal szemekkel a méltóságokat, melyekre saját gyermeke is felemelkedhetett. Az országnagy nem volt hajlandó sérteni s lealázní azon osztályt, melybe saját gyermeke volt leszállandó.” (Macaulay. History of England. V. 1. Ch. 1. pag. 36).

Mily roppant különbség az angol és a magyar aristocrazia állása közt. – Ott a nép osztatlan tisztelettel s szeretettel viseltetik nagyjai iránt, – fényök, befolyásuk, gazdagságuk a nép büszkesége, – s ez szívesen tekinti nagyjait vezéreiül. Más részt a nagyok érdekel, szeretettel viseltetnek a nép iránt, – testvérökül nézik s legfőbb büszkeségük rá befolyást gyakorolni. Hiszen fiaik leszállhatnak a nép közé, szükséges ezekről gondoskodni, ágyukat jól megvetni.

Ellenben nálunk irigység, gyűlölség uralkodik a nagyok iránt, – a nagyok ismét, kevés kivétellel, a népet lenézik, megvetik s nem bíbelődnek vele. Dölyf és sivár élvadászat e kasztnak jellege. Befutja az egész világot élveket vadászni, s nem helyzi büszkeségét abban, hogy a népnek vezére, gyámja, oktatója legyen. Mit bánják ők, akár milyen az alantállók sorsa, nekik hozzá semmi közük, nekik unokáik unokái is éppen oly magas állású urak lesznek, mint maguk. – Nemzetisége leginkább akkor jut eszébe, midőn magát így nevezheti: „Ungarischer Magnat” s díszöltönyét bámultatja. – S valóban az „Ungarischer Magnat” nagy hatályú

czím, köztudomású dolog egész világon, mily rendkívüli kiváltságokkal ruházta fel e hon némely fiait.

Talán csekélységnek látszik, de hazánknak valódi ostora a divatban levő sokféle czímezés: kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes, bizodalmas, sat. – Az osztály-választó-falaknak ez egyik leghatós tényezője. A magyar nép rendkívül becsülettudó, azért oly rendkívül lelkiismeretes a czímek megadásában. S inkább, mint sem valakit megsértsen, nagyobb czímet ad. – így léptetnek előre folyvást mindig illendő rangfokozattal az egyes osztályok, annyira, hogy a nagyságos cím, melylyel az előtt az erdélyi uralkodót tisztelték csak meg, most már minden, kissé műveltebb nemes emberre alkalmaztatik. A bárók most már mind méltóságosak, rövid idő múlva a grófok kegyelmesek lesznek. Azelőtt a főkancellár is csak tekintetesnek czímeztetett a törvénykönyvben, most már a zsidó is tens úr, a jámbor nemzetes cím pedig senkinek sem kell. – Kimondhatlan jót tennének nyelvészeink, ha valami módon megtudnák honosítani a *Monsieur*t és *Madame*ot. Adivatszerű fiataltság szokásba hozhatná, ráér úgy is, semmi dolga. Az a baj, hogy aránylag könnyen ejthetők azok az átkozott czímek. Németnek is van minden féle *geboren-je*, de igen alkalmatlan levén használni, nem tudott soha általánossá válni. – Nőknél – úgy látszik – az oly könnyen folyó nagyság akar *Madame* lenni, sőt még a *Mademoiselle* is magába foglalja.

Mind ezen körülmények és okok hozták létre azon ténytet, miszerint hazánkban egy erős, hatalmas *aristocratie* létezik még mai nap is, sa mi nagyobb fontosságú, ezen *aristocratie* valódi kasztszellemmel bír. Büszke mint minden kasztszeru testület, szeretetlen mint minden kaszt s gyűlöltetik is, mint minden magasb kaszt.

S e czéhforma testületnek meg van némileg a maga organisatiója, compact, tisztában van magával *socialis* állása felett; bevett előítéletei, álló világnézete, gondol-

kozásmódja, felfogása, mások iránti magaviselete felett, ha nem is épen írott, de szokásban élő codexei vannak; ezekre esküszik minden tagja, ezek felett eszébe sem jö kétkedni. – Se neme az organisationak nagy előny a társaságban más osztályok felett, melyek nincsenek magukkal annyira tisztában socialis állásukra nézve, kik még belső forradalomban s átalakulási korszakban vannak.

Ezen elkülönzött kasztszerű állása mágnási rendünknek fő oka, hogy társaságunk annyira szétzilált állapotban van, – hogy nincs egység, nincs kölcsönös vonzalom minden honfiak közt, s a magyar ember, bár ösztönszerűleg, s a nemes kebel magasztaltságával szereti hónát, nem találja magát benne tökéletesen jól, nem él mint polgár kedélyes családi életet, nem érzi magát tökéletesen otthonosan saját honában.

Helyén volna itt talán elmondani saját nézetimet az aristocratia felett, azt mint elvet és tényt általánosan vévén fel. – Egy század óta folytonos tárgya ez a vitatásnak s álló kérdés minden philosoph és politicus iratában, minden szónok beszédében.

Azon tárgyak közé tartozik ez, melyekre nézve mindenkitől, ki elébe lép, megkívánja a közönség a credo előadását. E szerény sorok igénytelen Írójának szabad legyen magát e kötelezettségtől felmenteni. Beszéltek már erről eleget írók – szónokok, – beszéltek még sokkal hatalmasabb hangon a forradalmak, –sa hydra él. Azonban elfajzott több nemekre. – Két neme mutatkozik leghatározottabb színezetben, a születési és a pénz-aristocratia. Egyiknek vagy másiknak kell – mondják – létezni, a választás némi részben szabad. Szomorú választás.

Nekünk a születési jutott osztályrészül. Oly erős és kiterjedett aristocratiank volt, hogy még „nép” is telt ki belőle. Valóban a legújabb időben is a köznemesség volt nálunk nép gyanánt. – Különben aristocratiank jó részt

olyan mindenkben, mint másutt, s mi áll az egészről, áll a részről is.

Az aristocratia némi tekintetben jó és hasznos volt a régibb századokban. Ez volt az uralkodói korlátlanságnak egyedüli mérséklője, mert hiszen akkor a nép tisztán semmibe sem vétetett, sőt maga sem követelt semmit; ki tört ugyan néha, midőn nyomattatása túrhetlenné vált, ki tört vadul és borzasztón, – de ha aztán az ár csillapúit, vagy medrébe visszaszorított, nem jött eszébe jogokat követelni. Az uralkodók és nagyok háborúiból jutott azután néha neki is valami a csatatér zsákmányából, – néha egy-egy fél pártját fogta, ha nem másért, ha mindjárt csak azért is, hogy ellenfele ellen szövetségeket szerezzen magának.

A régi aristocratia nemzeties volt, egy fajból eredt a néppel, s megtartotta még annak eredeti typusát, s így bár mennyire nyomta a népet, annak legszentebb érdekét, életerét, jövődjé zálogát – nemzetiségét – nem rabolta, nem pusztította el. A nagyok mindig dicsvágyók, hiúk lévén, versenyeztek mindenben, fényben különösen, ez utat nyitott az ipar kifejlődésének, s a gazdagság minden eszközének.

Továbbá: a világi nagyok inkább voltak homogének a státussal mint az egyháziak. Ok, bár gyakran feláldozták hiu versengéseiknek a közjót, egészben még is ügyekeztek föntartani az ország hatalmát, már csak azért is, hogy maguknak legyen hely és alkalom hatalmaskodni. A folytonos uraság kétség kívül jobban nemesíti a fajt, a vért, mint a járom, s így némely nagy tulajdonok fejletlek ki az aristocratia körében, melyek némelyeknél a természetes becsületességgel más jó és szép hajlamokkal egyesülve, nagy alakokkal s jellemekkel gazdagították a nemzeti közkincset.

Azonban a világ helyzete változott. Jött a reforma tio, jöttek az encyclopedisták, más nagy szellemek; a gondolat, az ész kezdte követelni rég elhanya-

golt uralmát. – A gondolkodni mérés, a szabadságvágy felébredt. S a szabadságnak nem annyira élvezete, mint hő vágya az, mi leginkább hat a kebel nemesedésére. Minden nemzet akkor élte legköltőibb korszakát, midőn a szabadságról álmodni, értté égni kezdett. Mindenütt ezen korszak hozta létre a legnagyobb költőket, a legnagyobb szellemeket. E kor a nemzeteknél az, mi az egyeseknél az első szerelem, a természetben a tavasz. Mióta népek, nemzetek felébredtek, új hatalom kezdett lábra kapni s foglalta el a világ uralmát. Műveltség és értelmiség vette át a világ kormánypalczáját.

Azóta az aristocraták megszűntek aristesek lenni, ész, erő köztulajdonná vált. A hatalomra való képesség és csődület roppant terjedelmet nyert, s a czéhrendszernek buknia kellett. Azóta a régi hatalmasoknak csak a követelés maradt, tényleg a hatalom kisiklott kezeikből. Azóta az aristocratie csak praetendens, a trónon más ül; mint minden praetendens, hamis helyzetbe jött. Ha le tudta küzdeni fájdalmas érzelmeit a veszteség felett; ha benne az ember győzött a kaszt tagján: önkényt lemondott, s ily esetben megtartotta egy részét régi, históriában gyökerező tekintélyének. – így az angol aristocratia.

Hol ellenben az idő szekerének küllőibe akart kapaszkodni, hogy azt ellenállhatlan futásában feltartóztassa, ott egyszerűen félretaszított. Ez utóbbinak szomorú, de nem sajnált példái a franczia legitimisták. Ok nem akartak tudomást venni a világtörténetről, mely lángoló betűkkel írta lapjait szemük előtt az idő könyvébe, s egyszerre azon vették észre magukat, hogy saját hazájuk ellen harcolnak, annak legdühösb ellenségei sorai közt.

S többé, kevésbbé, hordozza minden aristocratia ezen franczia legitimista szellem bélyegét. – S mi a legfőbb alapvonása mai napig is, és ott is, hol a status-intézmények az egyesek közt minden különbséget megszüntettek? Nem más, mint a középkori hagyományok. – Régi család, régi száрма-

zás, most is ez a legfőbb képesítő arra, hogy valaki magasabb lényi categoriába soroztassék. Ez magában képes minden más előnyök mérlegét ellensúlyozni. Czímek, származási fák, czímerek, azokon a korona pontok nagyobb vagy kisebb száma; herczeg, marquis, gróf, báró, von-szavak s efféle csecsebecsék, – mi nagy dolgok ezek mind!

Mily gyermekek az emberek! Nyíltan ugyan keveset emlegettetnek ez előnyök birtokosaik által, de mi büszke öntudatot szereznek számukra! Sok azt mondja: „a világerért sem azért tartom magam külön embernek, mivel nagyobb rangbéli kitüntetésekkel bírok, hanem mivel magamat másoknál műveltebbnek érzem.” Ne higyjétek! Ez csak palást, bár átalja megvallani, mégis azért tartja magát külön embernek, mivel nagyobb czíme van.

De hiszen tudja ma már a világ mit kell e tekintetben hinni és tartani. S miért van mégis annyi hódolója mai napig az aristocratiának? Szokás – semmi más. A szokás századokban gyökerezik, azért erős. Azután, a mit erősen és folytonosan követelnek, rendszerint megadják némi részben. Mert a nagy többségnek egyéb dolga is van, mint örökké csak devalválni holmi ízetlen követeléseket; míg az aristocratáknak legfőbb dolguk abban áll, hogy fölényüket föntartsák; a többség indolens, s inkább megadja, a mit követelnek, úgy sem életkérdés – mintsem hogy szüntelen vitázzon s ízetlenkedjék. – E hangulatot felhasználja az aristocrata, hogy kivételes állását föntartsa, s azután azt mondja: „lám ezen emberek maguk is elismerik, hogy mi náluknál főnebb álló lények vagyunk.”

S mi nagy a gyöngéknek, a hiúknak, a dicsvágyóknak száma, kik örökké felfelé kapaszkodnak s mohón kapkodnak mindenben, mi kitüntetés színét viseli! – Ezek aztán mily kívánattal vágynak azon hiu felsőbbiségre, mely ma már csupán frivol dolgokból áll, de épen azért a frivol elmének annyira megfelel. S miután ezeknek száma

oly roppant nagy, hogy ne volna a czímeres palota-homlokzatoknak, czímeres hintóknak, czifra bérruháknak, a g. és b. betűkkel ellátott nagy hangzású neveknek annyi buzgó és szenvedélyes hódolója.

Nálunk még nem nagy ideje, hogy az aristocratiának törvényben és gyakorlatban megalapított roppant kiváltságai megszűntek, s azért kevésbé lehet csudálni, ha követelései még most is oly nagyok, s annyira kielégítenek. A nimbus még nem oszlott szét. De meg tekintetbe veendő azon körülmény is, hogy műveltségben okvetlen túlszárnyalták a többi osztályokat. Ez nem mentség feltétlenül, csak magyarázata a helyzetnek; – s ha van is benne némi mentség, vannak – fájdalom – oly nehezítő körülmények is, melyek a mentségek értékét nagyon leolvasztják. – De nem az a kérdés: bűnös-e nem bűnös-e? hanem az: mi ártalmas és sajnos a közjó tekintetéből? Világosítsuk fel a helyzeteket, békéltessük a feleket, de ne ítéljük el egymást ellenséges szigorral. – E haza szülő, de nem Brutus, ki gyermekét halálra ítélni kész, hanem azon bánatos anya, ki Vörösmartyként így szól: „Oh jertek ölembe gyermekeim, oh jertek, oh jertek az édes anyához!”

III.

Egy idő óta igen sűrű panaszok emelkednek nálunk a társaság legfelsőbb rétegei ellen, mind a közéletben, mind az irodalomban. A mindennapi életben talán soha nem volt ellenükben oly nagy a neheztelés, mint most. Soha sem érzették, vagy vélték alant annyira érezni a felsőbb körök zárkózó szellemet és büszkeségét, mint most. S e hangulat annyira alkalmazott, hogy az irodalomban is gyakran utat tör magának. Vannak egyes munkák, melyeknek irányát e hangulat adta; egyes nyilatkozatok vágások, példázások, gyakran hallhatók az időszaki sajtó körében is. Minden hatásnak természetesen van ellenhatása s így természetesen vannak ismét, bár gyérebben, a mágnásoknak is e téren ügyvédek, s ezek azután azon magyar elv szerint: ha te vered az én zsidómat, én is verem a te zsidódat – ismét a táblabírói rendet bántják, gúnyolják.

Igen sajnós, hogy éppen most ily dolgok felett czi-vakodnak, éppen most, midőn a legnagyobb szükség volna a kölcsönös kibékülés-, szíves egyesülés-, és szoros összetartásra. De hiába! nem elég e felett bánkódni, nem elég általánosan inteni, kérni s hirdetni a szeretet igéit. Szemébe kell nézni a bajnak, ki kell hallgatni a feleket, felvilágosítani a tévedőt, megfeddeni a roszakarót, – csak így lehet megkísérteni a kibékülést. Hasztalan ott kivenni kibékülést, hol nincs tárgyalás, nincs felvilágosítás, nincs kölcsönös elismerés és meggyőződés.

Igen sajnós minden esetre, hogy perre kellett a dolognak kerülni, de ha már szőnyegre jött, tisztába kell

hozni ez ügyet. De ne feledjük soha, hogy mi, kik azt folytatjuk, atyafiak, s nem idegenek, hanem azon egy közös szerető anyának gyermekei vagyunk, ki könyező szemekkel nézi gyermekei viszálykodását, s ennek következtében saját elhanyagoltatását. S azért e sorok írója nem akar pártnak ügyvéde lenni, hanem inkább óhajtja a békéltető szerepet, mennyire csekély erejétől kitelik, mindenden szeme előtt tartván az ígét: „a haza mindenek előtt.”

Nem hiába mondja a példabeszéd, hogy „a hegyesség az ördög párnája.” Mihelyt az embereknek nincs más dolguk, egymás ellen fordulnak, úgy látszik, hogy a czívódás legmélyebb természete a sárkányfog-veteménynek. Míg a political élet annyira elfoglalt bennünket, nem igen bíbelődtek az osztályok egymással; mert nagyobb s fontosabb dolguk volt. Tagadhatlan, hogy a forradalmat megelőzőtt közelebbi években a mágnási osztály erősen simult a többiekhez. Kiket az élet és hagyomány a magánéletben elkülönzött, egyesültek a közmunkásság terén. Ott a hazafiúság, az értelmiség adták a rangot, ki szerepelni kívánt, kénytelen volt magát alávetni a kor követeléseinek. A pusztá rang, históriai előny, keveset nyomott a latban, az emberek egymásra szorultak, s az kezdette gyakorolni általában a legnagyobb befolyást, ki legjobb, legértelmeseb, legerélyesebb volt. – Igen természetes következése lett ez állapotnak a kölcsönös simulás egymáshoz a közélet terén. S midőn a közélet annyira behat az élet minden viszonyaiba, lehetlen, hogy a magánéletre befolyás és hatás nélkül maradjon.

Így történt, hogy e téren is örvendetes változás volt észrevehető. Kelletlenül bár s nehezen, de feltűnőleg simultak egymáshoz az osztályok – kölcsönös érdekből.

Most azonban, mióta a political tér munkássága megszűnt, nincs többé egyesülési pont; minden ember

visszavonult családi körébe, s itt igen fellelte a régi kasztszellemet; az ephemér egybeolvadás egyszerre eltűnt. – Mert még rövid volt élete s nem vert gyökeret ott, hová a nyilvános élet eredményei legkésőbb tudnak behatolni, a szívek rejtekébe, a családi tűzhely elzárt sekrestyéibe, a nemzetségi hagyományok avas lomtárába. – Se rejtekben nem az új ivadék uralkodik, mely már inkább van áthatva a kor szellemétől: ott most a nagy atyák, nagy anyák, és nagy nénék ülnek a kormányon.

S valóban alig volt valaha annyi panasz az aristocratie ellen hazánkban, mint jelenleg. – Soha nem türeték nehezebben ama lealázó magaviselet, ama gúnyos megvetés, melylyel az alsóbb osztályok találkoznak. Neveli e türelmetlenséget az alsóbb rendűekben azon öntudat, hogy most kevésbé érdemlik a mellőzést, a gúnyt mint valaha; mert tagadhatlan, hogy az alsóbb osztályok roppant haladást tettek a polgárosodásban, a régi betyár szellem alig kísért itt-amott, s alig van ember a hazában a ki polgár-társában a műveltséget nagy előnynek ne tartaná. Van itt művelt ember elég, tökéletes világfiak és gentlemenek, kik bárhol a világon igen kellemes tagjai s díszei lehetnének bármily társaságnak; – itthon azonban mellőzöttek s vagy visszavonulnak a világzajától, vagy mint tolerált fertály-mágnások tartják fel folytonos erőködéssel épen nem népszerű és kétértelmű helyzetüket.

Büszkeség a legfőbb s legátalánosabb vád a magasabb körök ellen. – S ennek alaposságát tagadni valóban nem lehet. Csak körül kell tekinteni, szemlélni s végig gondolni a mindennapi eseményeket. Oly valami hideg, sértő s visszataszító van modorukban más teremtmények irányában, hogy ennek bűze távolról érezhető. bátran mondhatni, nincs senki azok közül, kik közéjük nem tartoznak, ki magát több ízben kellemetlenül érintve ne érezte volna általuk, legyen bár a legszerényebb türelmesebb s igénytelenebb ember a világon.

Említettem már főnebb mi legfőbb két oka az örök-

és általános emberi gyarlóságon kívül annak, hogy mág-nási rendünk oly büszke és elzárkózott kaszttá fejlődött ki. Egyik azon kivételes állás, melybe őket a törvény és szokás helyezte. Másik azon tény, hogy műveltségben túlhaladták a nemzet többi osztályait. Ezen műveltségnek szelleme s színezete ellen igen sok kifogást lehet tenni, de tény az, hogy nálunk „a magasabb körök” – annyit jelent, mint mágnások társasága. Ok egyedárusai a magasabb társasági életnek, a „finom társaságnak.” – Hogy egy országban ily válogatott magasabb körök léteznek, – az igen természetes, sőt sok tekintetben szükséges is, ez ellen nincs mit zúgolódni; de sajnos nagyon, hogy ez nálunk egy oly osztály által monopolizáltatik, mely e körülményt arra használja fel, hogy kasztigényeit ez által még nagyobb érvényre emelje.

Bár mennyire legyenek elterjedve a szabadság és egyenlőség eszméi, – nincs nemzet, melynek keblében a társalgási életben különféle körök, rétegek és fokozatok ne lennének. Nem minden ember részesül egyenlően a természet és szerencse adományaiban, s így igen természetes, hogy elmebeli képességei s ízlése mindenkinek nem nyerhet egyenlő s egynemű kifejlést és irányt. – Hányfélék az élet foglalatosságai? Hogyne lennének ezek határozó befolyással az emberek kívánságai- és ízlésére nézve?

Mindenki állandó foglalatosságaihoz idomítja természetét. Mindenki maga körében homogen emberek közt érzi magát legjobban. A nagy többség elméjében igen nagy zavar uralkodik az egyenlőség fogalma fölött. Egészen más a törvény előtti, más a társasági egyenlőség. Az elsőt teljes joggal követelheti minden ember. Teljes szabadságnak kell uralkodnia abban, hogy mindenki elérhesse természetszerű kifejlődését. Mihelyt a törvények az egyenlőséggel ellenkeznek, kárhóztatnak bűn, – jutalmaznak érdem nélkül; azaz: igazságtalanok. Ellenben a társasági életben egyenlőséget erővel felállítani annyi

volna, mint a lehető legnagyobb s tűrhetlenebb zsarnokság. Tartson mindenki azzal, kivel magát legjobban erzi, ez a szabály; ki ezt megakadályoztatni akarja, az zsarnok akar lenni a társasági életben. Guba gubával, suba subával. Minden ember társalkodjék azzal, kivel tesz, csak mást ne bántson. Ezt kívánja a társaséletben a valódi szabadság. – Hanem természetesen a „ne bánt s mást” – ezt kell felfogni jól, igazi értelmében. – Társasági életben más bántalmak vannak, mint a political életben. Itt a lenézés, gúny, kérkedés a legérzékenyebb bántalmak. Ezekről óvakodjék a magasabb állásban levő, hogy más bántalmaknak, minők a gyűlölet, irigység, durvaság, jogot ne adjon viszonzásra. De mi a vén világrészek lakói, nem bírjuk felfogni a valódi szabadságot, mi nem tűrhetjük, ha felettünk uralkodnak; de mihelyt magunk uralkodhatunk, mindjárt paczkázunk másokon, s a mi gondolkozásunk szerint csak ott van szabadság, hol szolga van; hogy mindnyájan s mindenben szabadok legyünk, az fejünkbe nem fér. „Mirevaló a szabadság, ha nincs ki felett gyakorolni?” Így fogjuk fel a szabadság eszméjét. A ki azt mondja, hogy ő democratá, az ne kívánkozzék csupán maga ment lenni más zsarnokságától, hanem maga is ép oly idegen legyen a mások felett gyakorlott zsarnokságtól. Mert abból, hogy egy osztály felszabadul, nincs haszna az emberiségnek, ha e felszabadult osztály ismét leigázza előbbi zsarnokát, minthogy így az emberiség soha nem lesz szabad, csak urat cserél.

Hazánkban különösen zavart fogalmak uralkodnak az egyenlőségről. Itt igen sok ember democratának tartja magát csupán azért, mert haragszik hogy nem állnak sorban nyitva számára minden salonok. Azt kívánák, hogy a nagy urak ép oly bizalmas lábön legyenek minden rippökkel, mint egymás közt; s hogy nevelt finom izlésű hölgyek ép oly szívesen járnák a csárdást bármely bikficz betyárral, mint hasonló műveltségű jó ismerőseikkel.

Hát nem a legtúrhetlenebb zsarnokság és rabság volna-e az ilyen állapot?

Bizalmas házi körében, bizalmas társalgási körében, senkit bántani s háborgatni nem szabad. Mulasson mindenki azokkal, kikkel legjobban vél mulathatni. Ez a szabadság a társas-életben. Csináljanak a mágnások, csináljon a haute volée a mi neki tetszik, hanem ne bántsanak, ne háborgassanak másokat, ne gúnyolják, ne insultálják a többi osztályokat, kiket törvény, história, szerencse adományai nem helyeztettek oly kedvező helyzetbe, mint az övék.

E gúnyos lenező magukviseletét leginkább azokkal szokták éreztetni a magasabb körök, kik leginkább az ő általuk fölállított példányok után indulva, felfelé törekésznek. Ezekre már azért is neheztelnek, mivel úgy tekintik őket, mint ostromlókat, kik igényt tartanak az ő általuk kényelmesen bírt előnyökhöz.

Más részt tagadhatlan, hogy minden átmeneti korszak sok visszás helyzetet hoz létre, s a küzdők gyakran szokatlan, talán nevetséges helyzetekbe jönnek. De mélyebben vizsgálva a dolgot, e felfelé való mozdulatnak igen természetes és dicséretes alapja van. S ez alapok nem más, mint az eszményi szép elérése utáni törekvés. Hogy a szépről mindenkinek tisztult fogalmi legyenek, azt gyarló lényektől követelni nem lehet, de tiszteletre méltó az ösztön, a vágy, mely az embereket e részben vezérli.

E sorok íróját nem vezérli pártszellem, nem kasztgyűlölet. Tökéletesen független állásponton kívánja tárgyát felfogni, s megítélni. A cél, mely vezérli – a haza boldogsága. A haza szívesen fogad oltárán bármi gyenge áldozatot, kinek-kinek tehetsége szerint. Bocsánatot kér tehát, ha néha elvont elméleti fejtegetésekbe ereszkedik, melyek talán eltéréseknek látszanak a tárgytól, de azzal szoros kapcsolatban állanak. Ki embereket ítél, száljon le mélyen az emberi kebel fenekére s lélektani szem-

pontból ítéljen, hogy ítélete alapos legyen, s ne hor-
dozza pártszellem s az ezt jellemző felületesség bélyegét.

Az aristocratia, – mindig csak socialis, nem pedig gróf- báró- aristocratiát értve, – az, mit közönségesen aristocraticus hajlamnak neveznek, az embereknek vé-
rükben van, mint az eredendő bűn. Az ember gyakorolja maga alacsonyabb sphaera felett s aláveti magát a maga-
sabb sphaerának – ösztönszerűleg. – Miután az ember annyiféle, lehetlen hogy a társalgási kör egy és egyfor-
ma legyen. – Minden ember önkénytelenül húzódik a magához hasonlókhoz, s már az ember úgy van alkotva, hogy állandóan csak magához hasonló műveltségű embe-
rekkel szeret társalogni. Azért hogy másokkal állandóul s folytonosan társalgási viszonyban nincs, nem következés, hogy másokat lenézzon, megvessen; teljesen elismerheti más nemű embereknek érdemét, korántsem kell azokat kárhoztatnia, sőt elismerheti, hogy azok nálánál többet érnek; de hijába, már csak inkább húzódik a magához hasonlókhoz. Hisz ebben áll az élet legnagyobb kényelme, ebben áll a társaséleti szabadság, – a valódi democra-
tia ezt ki nem zárja. – Nézzétek Amerikát. Sehol nincs a társaság annyi apró coteriakra osztva, mint ott. Ott is a személyes hajlamok, az ízlés és műveltség különböző színe és foka vonja szét külön társaságokba az embereket. S az ellen senki nem panaszkodik; mert természetesnek találja, fesz és kényszerűség a társas-életben ez által lesz ismeretlenné. A finomabb ízlésnek, magasb műveltségnek imponant hatása ellen senki nem zúgolódik. De azért kölcsönösen becsülik egymást, s megelégesznek azzal, hogy erkölcsi és polgári jogban egyenlők.

Valamint magasb műveltségű ember nem örömetst keveredik kisebb műveltségűek közé, úgy viszont a ki-
sebb műveltségű sem érzi magát tökéletes honosán maga-
sabb műveltségűek társaságában. Azért a magasabb kör-
ben élő igen jól elismerheti, hogy amaz alacsonyabb
sphaerában élő emberek talán sokkal derekabb, haszno-

sabb tagjai a társaságnak, mint ő; hogy a haza, s az emberiség ítélő-széke előtt többet nyomnak a latban. Viszont az alantabb élő szívesen elismerheti s nem kénytelen zúgolódni azon fölény ellen, melyet a magasabb műveltség, s a magasabb sphaerák élete okvetlenül gyakorol, – hisz tetszik az neki is, mert benne is meg van a szebb, a finomabb felé érzett ösztönszerű húzódás, mely az emberi természet nemesebb részének kifolyása.

De már mi az a magasabb társasági légkörben, minek lendítése oly varázs-hatással bír? Nem egyéb, mint a szép. A szépnek hódol minden, a szép a legfőbb hatalom. A szépet érzi minden, a szép az istenség. A görögök, rómaiak nem ismertek más istent. Vénust, Apollót nem azért imádták, mivel különös jót tettek az emberekkel. Jupiterről, Júnóról nem mondhatták, hogy végtelen jók, végtelen könyörületesek, igazságosak, kik az emberekre a nyomorúságokat is javokra, üdvösségükre küldik: hanem imádták őket, mint a szépnek jelképeit. Mert ők örökké ifjak voltak, semmi baj, semmi nyomor nem érte őket, szépek voltak külső alakjukban, – az aetherben, rózsaszín felhőkben, a természet legszebb részleteiben laktak, ambróziát ettek, nektárt ittak. Jószi-vüek, keményszívüek – azzal nem törődtek a régiek, hanem imádták őket, mint a szépnek megtestesült alakjait. Feltétlenül elismerték e miatt felsőbbségüket.

A régi görög és római istenek s istennők valódi aristocraticus alakok. Az aristocratiának legmagasb köre összeolvadt az istenséggel. A hérosokat, kiknek ma tédrszalag rendet, marschalbotot adnak, hercezekké neveznek, s 50,000 font sterling nyugdíjt adnak, akkor az istenek közé helyezték, és mint az isteneket szobrokkal tisztelték meg. Az istenek voltak az első, a legfőbb aristocraták.

Mi ugyan nem imádunk sem Vénust, sem Apollót, de a szépnek feltétlenül hódolunk. Minden vágyaink e

felé vannak irányozva, ösztönszerűleg húzódnak oda, hol azt honolni képzeljük.

Még a kereszténységben is ez az a legfőbb uralkodó eszme a mennyország! mit vár ott a buzgó keresztény? Véghetlen fényességet, ragyogását Isten dicsőségének, eszményileg szép, fénykörrel körül vett alakokat. Istennek fénylő trónját, mennyeknek ragyogó kapuját, gyönyörű karéneket a mennyei seregeknek. Mind ezeknek jelmezeivel vannak ékítve a keresztény imaházak, s mind ezek látása s élvezete van kitűzve az erény jutalmául. S e földi élet küzdelemén miként nyilvánítják az emberek a szép utáni törekedéseiket? Azok, kiknek szíve nemesebben ver, oly állapotban szeretnék szemlélni a világot, hogy senki egymást ne bántaná, semmi nyomorúság ne léteznék, senki ne lenne kénytelen a halál elleni küzdelemben tölteni életét; azaz véres verítékkal keresni kenyerét, őrzeni testét fagytól, küzdeni nyavalyákkal; azaz élvezne minél több kényelmet, életkellemeket, fényt; senki ne félne más dühe éles fegyverétől; parancsolna az, kit esze, szíve arra méltóvá tesz, s fogadna szót a gyengébb; ne lenne erőszak, ne lenne háború, hanem lenne a föld egy szép kert, lenne paradicsom, uralkodnék béke, egyesség, harmónia; lenne az emberek élete egy szép tableau, egy szép concert, azaz trónon óhajtja látni a szépet, magasabb légkörbe akarja emelni az emberek életét.

Szép életet folytatni, ez legfőbb vágya minden, talán önző s nagyra-vágyó, de munkás és előre törekedő léleknek. S így oda kíváncsozik, hol azt leginkább látja elérve t. i. a magasabb körökbe. S a magasabb körök élete minden esetre jobban megközelíti a szépnak ideálját, mint azoknak léte, kik földhöz, életgondokhoz tapadva tengenek.

Szebb mindenenesetre, gondtalan üzni egy napot a másikkal, mint minden perczen arra gondolni: mit eszünk holnap; szebb egy szép kertben, ízlésteljes termekben

sétálni: mint térdig sárban, porban fetrengeni; szebb finom modorban beszélgetni, eszméket, érzéseket kicserélni, egymás gondolatjainak még árnyalatait is illetni: mint durva káromkodásokat hallgatni; szebb művészi s szellemi tárgyakkal foglalkozni, bizonyos festői távolból szemlélvén az élet durvább és sötétebb oldalait is: mint azokkal szüntelen közel érintkezésben állani; szebb felkeresni, mindenütt hol tetszik, a természet és a teremtő emberi szellem bámulatos művelt: mint egy helyhez ragadva rideg tárgyakat látni szem előtt változás nélkül; szebb felmagasztalt érzésekkel vallani szerelmet: mintáig emelkedni fel az állati ösztön fokáról; szebb egy szóval magasabb körben élni, mint lenn törődni az élet sanyarúságaival. A magasabb körök élete közelebb áll az istenek életéhez.

De hol lehet már ezen eszményi szép életet feltalálni, vagy hol van az leginkább megközelítve? Kétségtelenül a társaság magasabb, s a sors kedvezményeiben bővebben részesült rétegeinek életében. Magasabb köfők! midőn ez magyarul, magyar ember által van mondva, jó formán annyit jelent, mint: Gróf, báró, hautevolée. Erről majd külön.

Itt csak általánosságban maradván, helyesen kívánom értetni e fogalmat: magasabb körök. Főtényező itt a műveltség és nem a születés. Művelt lélek, ész és érzés, művelt finom nyelv, társalgás, ízlés, csín minden környezetben – mód teljesíteni mindent, mit ész és szív kíván táplálékul. Hatalom s befolyás ezeknek elérésére. Egy ilyen magas kör egészen más, mint egy születési aristocraticus haute volée. Ez szabadon alakul minden históriai s polgári osztályokból; ennek alakulására nem kell törvény, állásához nem kell kiváltság, megalakul magától, létez magától, s önkénytelen elismerést, tekintélyt szerez magának, s lesz mindenki vágyainak tárgya, lesz a valódi aristocratia (Aristes), lesz a nép java, tejfőle, válogatott része.

Ne zúgolódjék hát senki ellene, ne ügyekezzen elvitázni magától azon ösztönszerű benyomást, melyet rá gyakorol; ne mondja, hogy neki nem kell aristocratia, neki egyenlőség kell; hanem törjön mindenki felfelé. Az embernek a szép, nemes, magas – rendeltetése, célja.

Azért hogy hazánkban illy magas kör nem létezik, miután itt a magasabb s finomabb társalgást nagy részben az annyi gyarlóságokkal teljes születési aristocratia monopolizálja, ne vonuljon vissza senki rideg elzárkózottságba, ne mondjon le műveltségi igényeiről; hanem mozgítsa elő a műveltséget, tágítani ügyekezzen a művelt, a magas körök határait, ügyekezzen formálni egy valódi magas kört minden postulatumaival. Műveltség a haladásnak célja. Azért törekedünk gazdagokká lenni, hogy kényelmes, kellemes, finom életet éljünk, ha nem magunk, legalább gyermekeink. Azért törekedünk hatalomra jutni, hogy módot szerezzünk mind ezekre. Miért óhajtjuk a hont gazdagnak, hatalmasnak látni? Azért, hogy a durvaságból, műveletlenségből felemelkedhesek. Miért irigyünk, nevezünk boldogabbnak más nemzeteket? Mivel nagyobb fokon látjuk náluk a műveltséget, s hatalmukban van a művelődés és kifejlés minden módjaival rendelkezni.

Az embereknek a szép, az eszményi felé vonzódása, mely a műveltségre való törekedésben nyilvánul, leghatalmasabb rugója a nemzeti haladásnak. Művelt ember nem tűrheti, hogy tudatlanul nézze azt, mi őt környezi, hanem tájékozni akarja magát a természetben, történetben, saját magában; neki physika, história, philosophia kell, azaz tudomány kell, könyv kell. Művelt embernek képzelete élénk, érzése finom, minden benyomásnak nyílt s könnyen rezgésbe hozható: neki költészet, művészet kell. Művelt ember maga körül kellemet, csínt, kényelmet kivan; neki ipar kell, pénz kell. Művelt ember keble fogékony ma-

gasztos eszmék iránt, magát sérteni nem engedi, magán paczkázni nem hagy: neki szabadság kell. Művelt ember nem bánt mást, nem erőszakoskodik: ő a rendnek leg-hőbb barátja. Nem mindezeknek elérésében pontosulnak-e össze a honfinak vágyai?

Ezen művelődési törekedésnek, mely legerősb indító eszköze a nemzeti haladásnak, irányt adni, annak czélja, útmutatója, jutalmazója, s így leghathatósb előmozdítója lenni: ez hazánkban a magasabb köröknek kimondhatatlanul fontos, s egyszersmind dicső feladata. Ámde ők nem bírták, vagy nem akarták mindeddig felfogni szerepük természetét, s a helyett, hogy a törekedőket buzdítanák, s nekik segédkezet nyújtanának: határtalan büszkeségük által épen ellenkezőleg működnek, s visszataszítólag hatnak. Sokkal fontosabbnak látszik előttük az, hogy annál inkább föntartsák a régi választó-falakat, minél inkább ostromoltatnak, mint az, hogy e nemzetet előre vigyék. Sokkal kellemesebbnek látszik nekik felsőséget gyakorolni egy műveletlen nép fölött, mint általánosan terjedni látni azon nézeteket és ízléseket, melyeket fajtájuk kizárólagos birtokául szeretnének feltartani. – Pedig hiába! a műveltség nem lehet kiváltság, mint volt a *jus gladii*, az adómentesség, a főrendi jog, – a műveltség közjoga s közbirtoka az emberi nemnek.

Ha az előbbi időkben némi plausibilis okot szolgáltatott a magasabb körök elzárkózására az, hogy a nemzet tömege durvaságba süllyedt s a betyárság volt alant a társalgási hang: úgy vélem ez ok igen meggyengült. Mondhatni bátran, vége van azon sajnálatra méltó kornak, midőn butor-, kályha-, néha koponya-törésekben keresett magának Árpád túlpezsgő vére rést és szelelő hézagot. E mámból a nemzet megtért, a betyárban senki nem lát többé hőst, – az idő igen kitisztázta a fogalmakat a felett, kiknél kell keresni a vitézséget. De van sok ember, ki elkeseredvén a magasabb körök visszataszító maguktartásától, s a társalgási műveltséget szoros kapcsolatba

helyezvén az azt kormányozok magaviseletével azt mondja: neki nem kell haute-volée, nem kell semmi fertály-mág-násság, nem kell salon, nem kell semmi cerimonia. S nem lehet tagadni, hogy ily módon a nagyobb körök a helyett hogy a társas műveltséget előmozdítanák, épen terjedésének akadályozói.

Valóban, ha közelebről, s valódi lényegében vizsgáljuk magasabb köreink műveltségét, kénytelenek vagyunk látni, hogy az korántsem oly kifogás nélküli, mint ők talán maguk gondolják. Pedig azt tartják, hogy az tökéletes s valódi példányul szolgálhat. És pedig hibázik benne az, mi a valódi műveltségnek leglényegesebb kelléke. Ezen műveltség nagy részt csak külsőségekben áll, a valódi, a benső műveltség, a lélek műveltsége hiányzik. Hiányzik az, mi a műveltségnek valódi alapja, mi annak legkellemesebb zamatját megadja – a humanitás. Lehet-e valódi művelt embernek mondani azt, kinek legfőbb törekvése úton útfélen éreztetni másokkal állása fensőbbségét, nevetségessé tenni mindent és mindenkit, s a társalgási könnyűség, az örökös elménczéségi stúdium fegyvereivel ingerelni mindenkit, ki ezekkel nem bír? Szóval, lehet-e valódi művelt embernek mondani azt, ki bánt, sért, lealáz mindenütt, hol alkalmat talál?

Ha valódi műveltséget akarunk látni, túl kell menni honunk határain. Másutt is van előítélet, van gőg elég, – de nem bántja egyik ember a másikat, s abba helyezik a műveltséget, hogy a mennyire lehet senki se okozzon másoknak bármi kellemetlenséget. Azon paczkázó, vagy mint rendszeren nevezik lefőző modor, mely nálunk annyira divatban van, egyenes ellentéte a valódi műveltségnek.

A gentleman másutt is tud magának tekintélyt, állást szerezni, de alapos értékre építi, s nem szorul olly felületes modorra, hogy magát másoktól megkülönböztesse. Nálunk csak két osztályt ismernek: „gentleman és nevetségese ember,” s alig van egy-két köztisztelendő alak, kire nézve kivétel tétetik. A többi mint nevet-

séges, s csak arra jó, hogy rajtuk rász élceket lehessen gyártani. Ez azután mind egy osztályba való, nem érdekes őket egyénileg szemügyre venni, hanem nevetséges von Haus aus mind egyaránt.

Nálunk az legfőbb tanulmánya a világfinak, miképen lehessen másokat egy-egy mimikai mozdulattal, egy szóval, és hanglejtéssel legjobban lefőzni; nálunk az legmulatságosabb ember, kinek leggonoszabb nyelve van. Ez már divat, ez általánosan elfogadott vélemény, s azért a fellépő világfinak legfőbb stúdiuma. A többi embereket mind csak azon szempontból nézik, miként lehetne ezen embereket rász élcek készítésére legjobban kiaknázni, miként kellene belőlük legtöbb anyagot kifacsarni köznevetés és mulattatás tárgyául.

Sok gyenge elméjű felette büszke, hogy magasabb körbeliekkel társaloghat, s nem veszi észre, mire használják fel. Mindennapi tapasztalás mutatja, hogy dandyjeink, ha néha leereszkednek az alsóbb körökbe, nem keresik azon embereket, kik külműveltségre, külmázra nézve hozzájuk legközelebb, belműveltségre nézve gyakran tán felettük állanak: hanem keresnek holmi bikficz egyéniségeket, kikkel azután lehet tenni mindent, mi tetszik. Ezek természetesen utánozni kívánván társaikat, ismét azon kezdik az előkelő hangot, hogy másokat ügyekeznek hasonlólul kigúnyolni s lefőzni, ez azután propagandája a társalgási műveltségnek.

Igen gyakran láthatni azt is dandyfajunknál, hogy ha történetesen, vagy változás okáért alantabb álló körökbe vegyül, annyi szabadságot enged magának, s annyira túl teszi magát a legegyszerűbb és kétségtelenebb illedelmi szabályokon, melyek más valódilag polgárisodott országokban a legcsekélyebbek irányában is sértetlenül megtartatnak, hogy inkább tanítói fék alól kiszabadult iskolásokhoz, mint a társaság válogatott tagjaihoz illik magukviselete. – Ilyenkor ezután annyira kiszabadul a minden emberben lappangó eredeti nyersség, hogy azt való-

ban bajos affectálnak tartani s méltán lehet kérdeni, kik hát a betyárok s melyik a művelt osztály?

„Elbizzák magukat ezen emberek, s még azt gondolják, hogy egy agyagból valók vagyunk, ha megtartjuk irányukban a szokásos illedelmi szabályokat” – így gondolkoznak. – De hát nincs más mód magukat megkülönböztetni, ha már csakugyan meg kell lenni a különbségnek? Valóban én inkább tűröm az oly műveletlen botránykozatót, ki nyers természete s elhanyagolt nevelése következtében betyárkodik, míg szíve tán jó, csak elméje elfogult: mint azt, ki magát művelt embernek tartja, ki erre építi felsőbbbségi igényeit, s csupán ízlésből viseli magát botránykozatólag. Az előbbiből válhatik ember, mert szíve van, de az utóbbi osztálynál lehetlen jóra fogékony keblet feltételezni.

De ezen negédesség, ezen hetykeség némileg – fájdalom – a magyar jellemnek vonása. Alapja a hiúság, az örökös túltenni-vágyás másokon, s azon éretlenség, mely csak mások rovására tud valódi kedvtelést, kielégítést érezni. Szomorú jelenet. Valóban kétséget támaszthat, vajjon képesek vagyunk-e mi a valódi általános polgárisodásra? de különösen vagyunk-e képesek a valódi szabadságra, mely ismétlen abban áll, hogy senki se gátoljon mást jogai gyakorlatában, hanem mindenki legyen türelmes s térjen ki egymásnak a nagy országúton, melyet társaságnak nevezünk.

Nem követelem én senkitől, hogy örökösen, élte minden pillanata, minden mozdulatában kizárólag csak polgár legyen, – soha egyén, soha köznapi ember. Keveseknek adatott az, hogy kitűnő hazfiak lehessenek, s nevüket halhatatlanná, életüket a közjóra dús eredményüvé tegyék. Ezt a magasabb körbe helyzeltektől ép oly kevésbé követelem, mint másoktól. Azért mivel valakit a sors magasabb társadalmi állásba helyezett, nem látta el szükségképen nagy elmebeli tehetséggel, s a közjóra hajló munkás szellemmel. De követelem minden magyartól, hogy vegye eszébe nemzete sorsát. Gondolja meg jól, miben

fekszik fajunk fenmaradásának egyedüli lehetősége. És pedig egyedül abban rejlik, ha egyetértünk, ha egygyé olvadunk. Ha mint compact testület küzdünk a közös szétmállás, az enyészet ellen.

Bár mi polgári állásba helyezett a véletlen, egyenlően mindnyájan magyarok vagyunk, ha megszűnünk magyarok lenni, nem leszünk semmi, csak vázai egy kimúlt fájnak, mely nem érdemlett életet, mert nem él. Ne gondolja senki, hogy úgy is megél mint ember, mint világpolgár. Csalatkozik. Úgy fog tekintetelni, mint tagja egy gyáva őrseregnek, mely várát feladta míg győzelmesen megtarthatta volna, ha bátorság és fegyelem élt volna körében.

Ne húzzunk hát szerte, ne forgácsoljuk el erőnket, ne fordítsuk egymásközti harczra az erőt, mely egyesítve fentart mindnyájunkat. E tekintetben követelni lehet mindenkítől, hogy polgár legyen.

Ti, kiket a sors magasabb fokra helyezett a társaságban, állástoknál fogva már kiválólág polgárok vagytok. Ha helyetek kellemesebb s kényelmesebb, mint másoké, a sors ingyen semmit nem ad, s állástok maga kötelez, hogy polgárok, hazafiak legyetek. Akarjátok vagy nem, titeket épen, mert magasán álltok, lát minden szem, hall minden fül, titeket követ, utánoz, majmol a nagy tömeg. Ti ez által felelősek vagytok a tömeg magaviseleteért. Ti kormányozzátok s kezelitek a válogatott köröket, a finomabb társalgást, ti vagytok birtokában a magasabb körű lét vonzó és csábító eszközeinek. Titeket irigyelnek alant s titeket ügyekeznek utólélni. A nemzet műveltségre csinosodásra törekszik s vágyódik. Ezt nem lehet könyvekből tanulni úgy, mint élő példákbul. Adjatok neki jó irányt, s ne utasítsátok vissza a tanító, a vezető szerepet, melyet elismer és felajánl.

Valóban aristocratiánk nem csak a haza, de saját érdekeit hanyagolja el az által, hogy annyira elzárkózik a többi osztályoktól. Megvetvén a népszerűséget, azt el

is kockáztatja, s ez által megfosztja magát azon nagy befolyástól a nemzet társas életére, melyet igen könnyű volna gyakorolnia, ha nem tartaná méltósága alatt valónak a nemzet nagy tömegével bíbelődni, s annak sorsa, állapotára iránt érdeklődéssel viseltetni.

Sokkal nagyobb urak lennének aristocratáink, ha nem restelnek otthon mutogatni s kifejtetni uraságukat, a helyett hogy egyes szűk körökbe vonulnak, vagy idegen földön pazarolják a hon jövedelmeit. De így jó formán statust képeznek a statusban, s életök működése nagy részt veszve van a nagy társaságra nézve.

Nézzünk szét vidéki életünkben. A nagyúri kastélyokban alig tudja egy-két ember mi történik a kerítésen belől. Többnyire vagy üresen állanak, míg birtokosaik bebarangolják a világot, vagy oly hermetice el vannak zárva a közönség elől, mint valami elátkozott lúdlábon forgó vár.

Mi egész más élet volna az országban, ha ama kastélyok az egész vidéknek gyűlhelyei, s az ottani életnek gyűpontjai lennének. Valódi iskolái s képző intézetei lennének a nemzeti csinosodásnak. Mily hatalmas sarkantyú lenne sok ripőknek önmívelésére az, hogy magát az oltani beléptijogra képesítse, s részt-vehessen mind azonkellékekben melyeket egy fényes, vendégszerető s mindenkit igénybe vevő háztartás nyit. S azért hogy valaki mindenféle embereket fogad magánál, épen nem szükséges műveltséget s modorát hozzájuk lealacsonyítani. A valódi, de nem erőszakoskodó s kérkedő nagyobb érték által az emberek nagyobb része szívesen imponáltat magának, s kivált a magyar, ki természeténél fogva oly őszinte, nyíltszívű, barátságos és igazságszerető, kivel oly könnyű bánni mindenkinek, ha iránta bármi csekély rokonszenvet mutat.

A mi egyes nagyobb aristocratáink valóban még most is úgy élhetnének jószágaikon, mint egy-egy kis király. Kész volna udvaruk, mihelyt megnyitnák kapujokat

s szívüket faj-rokonaik iránt, s valóban sokkal nagyobb urakat játszhatnának, mint mostani elzárt életrendük, és sivár költés módjuk mellett. A magyar népben tagadhatlanul igen sok aristocraticus hajlam van, s még most is igen sokat tart egyes aristocratáira. De nagy is benne a hiúság, a vágy, kitüntetni észrevétetni magát, szóllatni magáról. A nagy tömeg sokkal nagyobb uraknak tart sok embereket, kik tán kisebb polgári s vagyoni állásban élnek-e közlékenyek, hozzá – férhetők, barátságosak, s érdeket mutatnak mások iránt: mint sokakat, kik valódilig inkább grandseigneurök, de kikről a nagy tömeg alig tud valamit. Láthatjuk mindenütt mily tisztelettel, mondhatni pietással viseltetnek az emberek egyes vendégszerető házak iránt.

„Igen, de ez ízlés dolga, kiki tetszése szerint éljen, mi nem találunk mulatságot a sok mindenféle néppel.„ Jól van, de hát ne tartatok rá számot, hogy a nép tisztelettel viseltessék irányotokban, ha ti vele mit sem gondoltok; s talán kár annyira megvetni a tömegek vonzalmát? De azoknak, kik állásuknál fogva arra hivatvák, hazafiúi kötelességük életet, elevenséget hozni a nemzet általános társas életébe.

A közlekedésnek, eszmesúrlódásnak legelső tere a magán körök, a magán társalgás. Hol sok ember összejö s ez által az éjetbe elevenség költözik, elevenebb a gondolat, ingert nyer a tevékenység, s létre jő a verseny.

Magán körökben pendíttetnek meg előbb az eszmék, melyek a nyilvános téren nyernek azután bővebb kifejlést.

Mi célja volt más nagy Széchenyinknek, midőn a casinokat, lóversenyt stb. megpendítette? Közlekedés, eszmesúrlódás, ismerkedés. Mindennek legegyszerűbb módja a házi nagyobb mérvbeni társas közlekedés. Most midőn fórumaink elnémultak, ez az egyedüli tér. De hogy

lehesse ezt nagyobb terjedelemben eszközölni, ha épen a legvagyonosabb házak bezárják a közönség előtt ajtaikat?

Kimondhatlan jót tehetnének a nemzettel aristocrataink, ha a helyett, hogy külföldön hölgyek s vagyonosabb országok fiaival való hiu versenyzések által magukat tönkre teszik, itthon nyílt házat tartván víg s változatos életet folytatnának sokkal kisebb költséggel, s a jó ízlésnek és társalgási finomságnak valódi gyakorlati iskolákat nyitnának. S ha tán kisebb rendű, de hasonlíthatlanul számosabb bámuló és udvarló kör által elégíthetnék ki hiúságukat.

Maguknak teremthetnének oly kört, mely ha eleinte tán szögletes volna modorában, de később annyira képződne, hogy valódi homogen társaságot lelhetnének közöttük.

Eleget hallja az ember, „hiszen csak volna kivel, társalognánk mi szívesen, de azt csak nem lehet követelni, hogy az, ki magasabb igényekhez van szokva, műveletlen és ügyetlen emberekkel társalogjon. De hát miért nem neveltek, képeztek magatoknak embereket, ha csak ugyan jó volna bővíteni a société határait? Miért taszítjátok vissza azt, kit ízlése felétek hajlít, jéghideg, elidegenítő s lehangoló modorotok által? Miért nem ereszkedtek le őket kissé oktatni, vezetni s bátorítani? Ez esetben természetesen zablát kellene adni ama gúnyoló, élczeskedő visketegnek, mely az emberekből csak élcztáplát akar kifacsarni, s azután eldobja a kisajtolt héját; ellenben megnyernétek az öntudatot: hogy hatalmas előmozdítói vagytok a nemzeti csinosodásnak. Megnyernétek azon nem megvetendő előnyt, mindenütt és nagy számmal lelni felhőztok hasonló s társaságban jól használható egyéneket. Valóban, ti kik nem akartok a tömeggel közlekedni mind addig, míg az pallérozotabb nem lesz, hasonlók vagytok

azokhoz, kik nem akarnak vízbe menni; míg úszni meg nem tanultak.

Gyakran hallani: nagy baj hogy íróink nem gentlemanek. Erre ugyan igen egyszerűen azt lehet mondani, hát miért nem írnak azok, kik el vannak ismerve azokul. El lehet igen helyesen mondani azt is, hogy igen nagy gyengeség még könyvekben is azt lesni, ki tartja meg a társalgási jó hangot – ki vét ellene. – Hiszen íróban szellemet, észet, keblet kell keresni, nem más hiu tekinteteket. Igaz-e, helyes-e a mit mond? s nem azt miképen mondja. Igen nagy gyengeség más mellékes tekintetből keresni gáncot az író valódi érdemén.

De felteszszük, hogy a főnebbi vád leginkább beszély íróink ellen van irányozva, s e téren minden esetre szükséges kellék a társas körök ismerete, s az ottani viszonyok helyes méltánylására alapított Ítélet. E téren szükséges kétségkívül, hogy az ki ítél, tárgyát tökéletesen felfoghassa, s magát tökéletesen belegondolhassa alakjainak szerepébe. S nem lehet tagadni, hogy gyakran meglátszik némely íróinkon ennek hiánya.

De hát hogy képezhesse ki magát nálunk a szegény író valódi világfívá? – Ki olvassa, ki pártfogolja, ki bátorítja s mi legfőbb ki veszi meg munkáját? Ki helyezeti oly állásba, hogy csak az élet szigorú szükségéitől ment legyen, nem hogy képes lehetne magát a társaság felsőbb rétegeibe felküzdeni. S van-e nálunk az írói címnek oly tekintélye, hogy az embereket a magasabb körökbei felvételre képesítse? Vannak-e Salonaink, melyek büszkeséget helyeznének abba, hogy kiváló szellemeket, tudósokat, művészeket összehozzanak? Van-e a valódi magasabb műveltségű szellemdús társalgás iránt elterjedt fogékonyság magasabb köreinkben? Gondol-e valaki arra, hogy a tudósnak s művésznak egyik legszebb jutalma a finomabb körökbe vonatni, hogy ily egyéneknek igen jól esik egy kis kényeztetés, elismerés és hódolat művelt társaságok részéről?

Fájdalom! mind ez igen gyéren található, s e tekintetben messze hátra vagyunk az annyira barbárnak tartott, s különben méltán félt és nem kedvelt oroszok mögött. Igen természetes azután, hogy Íróinknál külső csínban s finom modorban néha hiányt találunk. Az író is csak ember, s ráragad környezetének színe; miután pedig csak azt szereti a közönség olvasni a könnyebb olvasmányok nemében, – melyek pedig észrevétlenül nagy hatásúak lehetnek—mi Ízlésével megegyez, az író azon közönség Ízléséhez szabja modorát, mely őt leginkább olvassa s pártfogolja.

Mint főnebb említém, mind azon panaszok között, melyek hazánkban az aristocratia ellen emeltetnek, a büszkeségnek, rátartiságnak s kasztszellelemnek van legnagyobb rovása. – Bár mennyire óhajtanok őket menteni a köz egyetértés, a nemzeti összetartás érdekében: alig találunk valamit, mit alaposan föllehetne hozni mentségükre.

Ám legyenek büszkék, táplálják hiúságukat avult középkori kiváltságaik nimbusával, tartsák meg grandseigneuritartásukat: de ne legyenek annyira elzárkóztak, részvétlenek a nagy tömeg iránt; ne tartsák magukat Brahma kiváltságos fiainak, míg a többiek csak páriák! Azt könnyebben tűrné a nemzet, ha büszkeségüknek legalább nemzeti és hazafias iránya volna.

Ám tartsanak a régi oligarchák példájára nagy udvart, fényes házat; hódoltassanak, udvaroltassanak maguknak a mennyit tetszik. Fog akadni elég ember, ki szívesen engedend ezen gyengeségnek, csak részvétet, a tömeg iránti hajlamot lásson a nagy uraknál.

Egy valódi aristocrata, ha magyar, ha hazafi, a legnépszerűbb alakok közé tartozik hazánkban; most is oly szívesen csatlakoznak hozzá, mint bármikor a haj-

dankorban. Mert a magyar népben igen sok aristocraticus hajlam van. – Bár alacsonyabb sorsban éljen, a magyar ember sokat tart származására, eleire. Még a paraszt is igen gyakran és mindig némi büszkeséggel mondja: „az én nemzetségem.”

A ki mily hajlamot érez saját magában, azt másoknál is szokta méltányolni, s így a magyar ember ritkán veszi rossz néven másnak aristocraticus fölléptét, csak igényeinek valódi alapja legyen – érdem, hazafiúság s tettek által megalapított tényleges befolyás a nemzet életére.” Ám legyen hát büszke, legyen aristocrata, kit ez boldoggá tesz, de legyen magyar, mutassa hazafias érzelmét, s a tömegre való részvétteljes befolyásra alapítsa követeléseit.

Ellenben a jobbaktól, az ifjabb nemzedéktől különösen, mást vár a hon, mást vár a kor szelleme. Korszellem! akad talán sok, ki a jelen körülményekben mosolygással fogja e szót hallani, s úgy tekinti, mint az ujabbkori történet színpadjának egyik elhasznált diszitményét, mely most már elkopott s lomtárba való. De igen csalatkoznék, ki azt hinné, hogy minden szellemi mozgalomnak vége szakadt.

Vannak bizonyosan eszmék, melyekben nem történt semmi hátraesés a közel múltnak bármi nagy lökése által. Meglehet vannak, kik a tények által megrezzenve, megtértek némely csalódásnak vélt igéitől a forradalom előtti korszaknak, – de van egy, mi iránt a hit tökéletesen kimúlt az emberek elméjéből. A feudalismusnak vége van, a mai kor örökre meghasonlott a középkorral. – A törvény előtti egyenlőség létezik mindenütt.

Jelen korban nem tagadhatni meg mindent a népektől; elismerik, hogy valamit okvetlen meg kell adni abból, mit követelnek. Miután a törvény előtti egyenlőséget mindenütt megadták, ebből látszik, hogy ez a népeknek legátalánosabb s legkevésbé visszautasítható követelése. Mire való tehát fönttartani ügyekezni azt, minek sem az

emberek véleményében, sem a valóságban – a status intézményekben nincs többé semmi valódi alapja.

Midőn valami a törvényekben ignoráltak is, mégis lehet hozzá ragaszkodni, s mint létezőt föltételezni, ha az eszmékben, a közvéleményben még létezik: de ha itt nem talál többé semmi alapot, s tetteleg statusi gyakorlatban sem létezik, annak enyészni kell okvetlenül.

S ez az eset áll az aristocratiára nézve. Ez többé mint jog s mint tény nem létezik sem a közvéleményben, sem a status szerkezetekben. – Létezik még a társas életben, de nagy módosítással.

Mióta uralkodását s gyakorlati jogait elvesztette az aristocratia, azóta az által ügykezett régi kiváltságos állását föntartani, hogy a finomabb társalgási élet egyed-árúságát törekedett magának megszerezni. De ezen finomabb társas körnek is megadta a régi feudális nemzetet, s megtartotta ezen fordulat által egész feudális szellemét. S ezen feudális szellem épen úgy él mai nap is az aristocratia körében, mint az elmúlt sötét századokban. – De állása ephemer és csalódásokon alapszik. Mert a magasabb műveltség útja nyitva áll mindenkinek, s csak akarni kell, elérhető. Ez nem képezhet bedönthetlen választó falat.

Az aristocratia elzárhatja magát, képezhet külön koteriát, kasztot, de mint ily elzárt s alakult társulat nem gyakorolhat tetteleges hatást, mint hajdan, jogainak gyakorlata által. – Ha hatni akar az aristocrata, csak az egyenlőség alapján léphet föl, csak mint közpolgár, hasonló eszközökkel, hasonló modorban bármely közpolgárhoz.

Az ifjú nemzedéktől méltán reménylhetni, miszerint nem fogja ifjú erejét arra pazarolni, hogy egy vén rot-hadozó épületet támogasson, s annak erőtetett föntartása és tatarozására szentelje eredménytelenül működését, de ellenkezőleg szívesen beköltözik azon tágas, vidos? kényelmes új lakba, melyet a jobbak minden osztályból kö-

zös erővel, és szíves egyetértéssel építenek és díszítenek a közjólét, a nemzeti felvirágzás számára.

A nemrég hevesen folytatott elvharczot nyugalom váltotta fel, fegyverei falon függenek. De azért nem mondhatjuk, hogy amaz elvkérdések kihaltak, vagy kiegyenlítetttek. A feudalismus maradványai elleni harc folyvást foglalatoskodtatja s izgatja az elméket, bár egészen más, zajtalanabb térre tétetett is át.

Sokan, kik a szabadelvűség zászlójához esküdlek, igen különösen fognák önmaguk által meglepetve találni magukat, ha megfeledkezvén egykor vallott véleményeikről, s átengedve magukat a régi előítéletek elszenderítő hatásának, azon vennék észre magukat, hogy hátra mentek, hittagadókká lettek.

Ne engedje át senki magát a természetes inertia andalyának, hanem mit előbb a nyilvános élet pályáján vallott, annak apostola legyen most a társadalmi téren is. A középkori előítéleteknek nyilván ellenéül lépett fel előbb a közéletben maga az aristocratiának jobb és ifjú része: ne feledkezzék meg a múlttól, s terjeszsze jelenleg a társadalom csendes, de folytonos alkalmat nyújtó küzdohomokán nyilván bevallott elveit; különben a nép, melynek igen jó emlékező tehetsége van, rajok nyomja az apostatia bélyegét.

Itt is az ifjúságé a dolog természeténél fogva a vezérszerep. Ők a mozgó, indítványozó, úttörő része a társaságnak. Ne hagyják kezökből kisikamlani a vezérszerepet, s ne engedjék át a korosabbaknak, kik régi előítéleteikhez mindenkor rendületlenül ragaszkodtak. Ne vessék magukat újra a gyámság, a papucs hatalma alá, hanem szerezzenek érvényt felvilágosodottabb s tisztultabb nézeteiknek. Nekik van legfőbb hivatásuk lerombolni a kasztok közt létező ama korlátokat, melyek legfőbb akadályai nemzeti összetartásunk-, egyesülésünknek, legfőbb okai lesznek azon szomorú következménynek, hogy a folytonos

belső vizálgodás miatt fajunk nem fog ellenállhatni az idők olvasztó, s ekként a megsemmisülés örvényébe vezető hatásának.

De általában hálátlan munka és dicstelen küzdés, erővel fönttartani akarni az aristocratiát. – A korszellem kimondta fölötte ítéletét, s elébb utóbb buknia, enyésznie kell. De azok kik buknak, azon kedvező helyzetben vannak, hogy bukásuk nem hoz szégyent, sőt ellenkezőleg dicsőséget. „Die aristocratie Deutschlands ist im Bürgerthume rühmlich untergangen.” Ezt mondja valamelyik német író.–S nem mondatott szebb és igazabb szó korunk viszonyai felől.

Paradoxnak látszik, pedig igaz, hogy itt a bukásban áll a dicsőség, s a küzdésben a szégyen; nem úgy mint a legtöbb ügy emeltett. De e megbukásnak önkéntesnek kell lennie, s ekkor az áldozat színét ölti magára.

De minek is erővel fönttartani akarni olly ügyet, melly bizonyos és feltartóztathatlan megbukásra van kárhóztatva, s hol az apostasiaban fekszik a dicsőség, a becsület? Minek erővel hátráltatni a vén európai társaság megifjúdásának oly régóta tartó, és akadozva bár, mégis egészben érettségéhez mindinkább közeledő processusát? Minek gyenge kezekkel nyúlni az idő-kerekének küllőibe, hogy annak gördülését megakadályoztassuk? Nyújthatjuk továbbra az átalakulást, de fel nem tartóztathatjuk. – Vissza kell menni az emberi nemnek oda, honnan kiindult, az egyenlőség állapotába.

Minél jobban elterjed a műveltség, annál jobban elterjed az egyenlőség; – mert hol a műveltség egyenlő, minden egyéb elválasztó korlátok alól ki van rántva az alap, s szükségkép el kell enyészniök. – Minden osztály és kasztszellem nem más, mint az átalakulási processus szüleménye. Mihelyt a műveltség annyira általánossá válik, hogy az emberek semmi valódi különbséget egymás közt nem látnak, magától vége lesz minden kasztnak, s

beáll az egyenlőség uralkodása. Látjuk pedig, hogy a műveltség terjed ellenállhatlanul. Minek hát erővel visszatartóztatni akarni az emberi társaság kifejlődésének természetes menetét? A fáradtság hasztalan, vétkes,– mivel a vajúdás, a kínlódás állapotát hosszabbítja, s mind ezért dicstelen.

IV.

Másik fővád aristocratiánk ellen az, hogy nincs nemzeti szelleme. A lealázó büszkeség, a keserítő, gúnyos és lenéző bánásmód nem bántja annyira az alsóbb osztályokat mint az, hogy a nemzetnek legvagyonosabb, leghatalmasabb, s általa leginkább elkényeztetett része – nem magyar. Ez fáj a nemzetnek kimondhatlanul.

De valljuk meg, hogy e vád nem éri annyira a mostani nemzedéket, mint a korábbiakat; mert örvendetes jelenségül szemlélünk számos, dicső példával előjáró honfiakat, kik leráztván magukról apáik bűnét, föleszméltek, s megfeszített buzgalommal ügyekeztek jóvá tenni nem saját mulasztásukat. A legbensőbb – mondhatni – valódi gyermeki öröm s lelkesült hálaérzet kísérté minden ily törekvés legkisebb jelenségét.

E nemzet, e büszke faj, mint kegyet fogadott el egy-egy törve ejtett szót, melyet saját fia ejtett ki saját nyelvén, s nem nézve szívből jó-e, vagy „éljen” viszkelegből, csak hogy hallhatta az édes hangokat onnan, hol azokat kivette gondolta, határtalan benső örömmel fogadta, mint a tavasznak első csalogány szavát.

Emlékezzünk kissé vissza, mily örömmel hallottuk, midőn észrevevők, hogy nagy uraink magyarosodni, s a közügyekben résztvenni kezdenek. – Nem akkor kezdett-e sok ember bízni e nemzet jövőjében, midőn látta, hogy egy-egy mágnás is a küzdők sorai közt áll? Hátha nő ajkáról, ama felsőbb régiókból jött egy magyar hang, tűzbe-vízbe ugrott volna érette bármely hazafi. S hát maga egyedül a lelkesedés nem képes-e elérzékenyíteni

mindenkit, kinek keble csak némileg fogékony nemesebb élvek iránt? Hallgassatok, figyeljete a hatásra, mellyet oly könnyű ébresztenőtök, lehetlen, hogy meg ne induljon kebletek.

Alig lehet megfogni, bár tény, – alig lehet kimagyarázni, bár szüntelen szemünk előtt van, miként vetkőzhetett ki annyira aristocratiánk nemzetiségéből. E honn állapotának valóban a végső pontig kétségbeesettnek kellett lennie azon időben, midőn saját nagyjai, majdnem mondhatnók, jobbjai odahagyták. Mert elhagyni azon nemzetet, melynek magas állásukat, egész fényes múltjokat, s azon nemes zománczot, mely e fajnak minden gyengeségei mellett tagadhatlan tulajdona, köszönik, – ezt teniök valóban csak úgy lehetett, ha végképen kiholtak vélték életét.

S lám mi sajnos volt csalódásuk, mi vétkes volt gyávaságuk! E nemzet megélt, sőt újjá született, mind a mellett, hogy cserben hagyták azok, kiknek a haza oszlopaiul kellett volna állniok.

E nemzetnek köszönik nagy uraink magas állásukat. Az ő eleik együtt a többivel vándorlák be Ázsia sivatagjait, együtt dúlták fel Európa országait, együtt éltek századokon át, együtt, s főképen ők dúlták a honn kebelét vizsgálódásaikkal, de ők is voltak a népnek vezérei végtelen kínos küzdelmeiben.

Az aristocratia követelései a históriában alapulnak, e história a magyar nemzet története. – Itt emelkedtek ők magasra, – itteni előzményeiken alapú egész állásuk. S e hon halmozta el osztályukat folyvást oly kiváltságokkal, milyeket egy ország aristocratiája sem mutathat fel.

De minek köszönik nagy uraink azt, hogy annyi kitűnő személyes tulajdonokban büszkélkedhetnek? A magyar faj valóban igen sok vonással bír, mi őt kiválólag qualificálja aristocrataul. – A magyarról nem ok nélkül mondhatni, hogy urnák termett. – Termett volna bár inkább serényebb munkásnak, iparosnak, – talán jobb

volna; de ha már másként van, nem tagadhatjuk, Aristocratiának kiválólag alkalmas. – Vizsgáljuk bár köznépünket, s oly előkelő s úri arczéleket, tartást, sőt gondolatjárást vehetünk nála észre, melyet sok más nemzetbeli aristocratia nagy részben nélkülöz. S azért méltán is mondják, hogy nincs úriab és hatásosabb alak a művelt magyarnál.

Nagy uraink nem is kevésbé büszkék e természeti nemes alkatuk s tartásukra, s tagadhatlanul felülmúlják e részben bármely magas köreit a világnak. De kinek köszöni aristocratiánk e nagy, s általa visszaélésig felhasznált előnyt? Nem másnak, hanem fájának, annak hogy magyar.

Bár mennyire dúlt is saját nemzeti zománcza ellen, a magyar vér még ki nem fogyott egészen ereiből, s áthat idegen felületén. Ezt láthatni világosan az arczokon, bár van elég nyoma a keverésnek és hoszas elfajulásnak. Még maga a kiváló gőg büszkeség, hetykeség is mutatja némileg eredetét. De annál fájdalmasabban esik azután, ha ily eredeti magyar arczok, magyar termetek birtokosai, kik ott hagyták azon nemzetet, melynek keblén nagyokká, hatalmasokká nőttek fel, most még megvetéssel, és részvétlenséggel fordulnak tőle el bűnbánat helyett.

Pedig ha már aristocratiának keli lenni, úgy vélem sokkal díszesebb állás magyar aristocratia tagja lenni, mint más olyanhoz szegődni, mely sem históriai fényben, sem birtokban, sem gyakorlott political kiváltságokban nem áll fölötte, személyes tulajdonokban pedig okvetlen alatta áll. Hát tatárok vagyunk-e mi, hogy származásunkat szégyeneljük, mint a kis khánok, hetmanok utódai? – Hát nem elég fényes, nem elég számos-e a magyar aristocratia, hogy mint magyar nagy úr bátran kiállhasson, s büszkén szemébe nézhessen a világ bármely főrangú osztályának? Minek neki magát mással egybevegyíteni, – miért ne létezhetne mint önálló? Minek folyamodik ő kül-

földi almanachhoz helyért, míg itthon az ős törvény könyvében van neve följegyezve.

Nem tekintve az embert, a honfit, aristocratáinkat, mint olyanokat saját érdekük csatolja a közös haza és nemzetiség ügyéhez. – Eddig hazánkat úgy nézte a világ, mint egy fél ázsiai tartományt, mint egy fél barbár nemzetet, s még sem rosszul hangzott a „magyar mágnás” cím. A pompás magyar öltözet az „uniforme de magnat hongrois”-épen nem tartatott medvebőrnek.

A magyar mágnást eddig sem tartották a bojár egy nemének, bár a piédestal, melyen az eléggé ismeretes alak állott, – az egész nemzet nem állott a polgárisodásnak valódi illatában. Pedig az természetes, hogy bármi nevelt és civilizált legyen egy ember, ha tudják felőle, hogy a barbársággal számos viszonyai vannak, nem hisznek neki egészen, s azt gondolják: e sima külső alatt még is, úgy lehet lappang egy kis vadság, mely vérében van, vagy legalább ráragadt otthon a szünteleni közegét által.

S ez eset gyakran előfordul a muszka nagy uraknál, kiből néha előtör a legfinomabb modoron át a valódi moskovita, nem kis multságára egy-egy párisi társaságnak. A magyar aristocratáknál nem volt soha ez az eset, mert ha szoros kapcsolatok köttetnek is eredeti fajukhoz, de ennek valódi lényegében nem rejtezik semmi moskovitszerű; mert e nép természeténél fogva épen nem vad, csak elmaradt, restsége s a sors örökös és kemény csapásai által, a műveltségben. Mondom, eddig sem vált szégyenére a magyar aristocratának sehol a világon az, hogy ő magyar. Hát még most, midőn nemzetünket százszorta jobban ismerik, jobban becsülik, midőn látják, mennyi valódi hajlammal s szép eredménynyel tört előre a polgárisodás útján, – miként válhatnék most szégyenére bárkinek is az, hogy ő magyar? miért volna szükséges ezt feledtetni s eltitkolni akarni? Sőt inkább a magyar mágnási firma most még díszesebb lehet, mint

valaha volt. De becsülik is mindenütt «t nemzetiséget még a külföld bármily köreiben is.

Korunkban, mely annyira egyenlővé tesz és nivellál mindent, épen sajátságos érdeket költ bármily színe az eredetiségnek, s ez érdek szoros kapcsolatban áll a nemzetiség zománczával. Angol, francia, spanyol, német, orosz aristocrátia – mindannyi bír saját nemzeti vonásokkal.

A magyar aristocrátia igen díszes helyet foglalhatna el e sorozatban, kivált ha épen tejfőle nem tagadná meg eredetét, s nem csatlakoznék oda, hol főszerepet már csak azért sem foglalhat el, mivel újabb elem, s eredetére nézve kisebbségben van. De épen legnagyobb neveink, legdúsabb, legmagasabban álló hazánkiai vetközték le eredeti jellemöket s lettek a nagy világon lézengő kosmopoliták és vándor lovagokká. – Mennyivel díszesebb volna pedig állásuk, ha itthon, mint valaha a polgárzatban, úgy most a társadalomban, lennének valódi kis királyok. A nagy és tettelesen gyakorlott befolyás hónuk viszonyaira, ismerve a külföld által, valóban nem csökkentené ott tekintélyeket.

Az angol aristocratiának nem csak azért van minden országban oly nagy tekintélye, mivel dúsgazdag s mindenütt túlsugározhat másokat fényűzési képességével; hanem azért, mert tudja mindenki, otthonn mi nagy tekintélyvel bír, s mily nagy befolyást gyakorol hazája viszonyaira.

Nagyobb-e a magyar nagy nemzetségeknek fénye, mióta önmagukat száműzték, megfosztották minden befolyás gyakorlatától, sőt tán épen igen dísztelenül uszály vivőivé alacsonyították magukat más köröknek? Nem akarok nevetek idézni, de vannak nemzetségeink, kik az előtt rendszeren a hatalom legmagasabb polczain foglaltak helyet, most színtelen, hatástalan alakok, csupán azt tudjuk róluk, hogy roppant javak birtokosai. Úgy szólván csak mint elvont fogalmi a nagy urnák úgy léteznek. Imponál az erő, a tehetség tudása, imponál az alvó orosz lány, de meny-

nyivel inkább imponál még, ha felemelkedik s szavát halatja.

De azoknak, kik inkább benn tartózkodnak bármi körülmények következtében, s kik csak úgy fordulnak más gyüpont felé, mint Mecca felé a Mozlem, de benn tartózkodnak, – mint aristocraták és kéjenczeknek is különösen érdekükben áll a hazának felvirágoztatása, s így annak egyedüli lehető módja, a nemzetiség föntartása. Mert minden kétségen felül áll, hogy sokkal kellemesebb egy polgárisodon országban lakni, mint egy kietlen tanyán. Ámde a polgárisodás országa nem jó magátul, ha öszetett kézzel várjuk, míg mások megszerzik számunkra. Ott kivált, hol oly sok a teendő, oly sok a helyrepótolandó s annyira szükséges a kétszerezett erőfeszítés, nem lesz eredmény, ha mind az, ki ép tagokkal bír, válllvetve nem vesz részt a nagy közös munkában.

Ha óhajtjátok hogy a műveltség terjedjen, terjesztétek ti, kik legkönnyebben terjeszthetitek; ti, kiknek jóformám csak készséget s jó akaratot kell mutatnotok; s maga ez többet ér, mint sok másnak izzadásteljes munkássága. Lássatok hozzá magatok is, hiszen ti mondjátok leginkább hogy hátra vagyunk, ti hozzátok fel ezt leginkább ürügyül elvonulástoknak, s hidegségteknek a köz ügy iránt; ti panaszoltok ereszbem legtöbbit, tegyetek hát ti is valamit, ha nem más, legalább saját magatok érdekében.

De hiszen a felett, hogy a nemzetiség legszentebb ügyünk, hogy általában a nemzetiség a haladásnak leg-hatalmasabb emeltyűje: e felett többé nincs senki, a ki kételkednék.

Mondjanak bármit a cosmopoliták, ez érzés ösztön-szerű s legszentebb érdeke minden népnek, mely azt még végképen el nem vesztette, Ne is mondja senki, hogy ez csak amolyan felkapott divateszme, mania, mint sok más, mivel az emberek bolondulják egymást és magukat, –

rögeszme, mely most divatban van, mint volt azelőtt sok más, s majd félrevettetik a maga rendjén.

A nemzetiség érzete mély és természeti ösztönszerű érzemény. Ez egy népnek valódi élete. Míg a nép él, a nemzetiség érzete meg van benne – mintegy öntudatlanul. Mihelyt a nép életébe nagyobb elevenség költözik, mihelyt a haladás vágya fölébred, azonnal potenczirozódik a nemzetiség érzete, azonnal növekedik a nemzetiséghez való ragaszkodás. – Midőn egy nép, mely sokáig végzeteljes álomban szendergett, egyszerre eszmélni kezd, midőn azon különös nyugtalanságot érzi magában, mely a haladásnak nemzője: legelső min esze megakad a nemzetiség. Ösztönszerűleg erejét, segédforrásait vizsgálja, mielőtt a haladás útjára kél, s a nemzetiségben látja erejét, támaszát. Ennek fenntartása kifejtése legelső föladata. Mert érzi, hogy csak ez ad erőt, képességet a haladás nagy munkájára.

Mi ösztönöz bennünket haladásra? Először saját állapotunknak, szellemi s anyagi jóllétünknek javítása és gyarapítása; másodsor a vágy, becsületet szerezni fajunknak. Ha ki tehát nem érezne is magában ösztönszerű ragaszkodást nemzetiségéhez, fajához, mozdítsa elő annak felvirágozását az általa leghatalmasabban előmozdított haladás érdekében.

Ne mondja senki, hogy civilizált emberben nem lehet őszinte az a makacs ragaszkodás hónához, nyelvéhez, s ez csak félvadnál található, s neme az állati Ösztönnek, neme azon ragaszkodásnak, melylyel a medve vagy farkas ragaszkodik rengetegéhez. Igen szomorú volna, ha amaz őseredetű ösztönök, melyeket a természet oltott az ember szívébe, ellenkezésben állának a polgárisodással. Kioltatlanok azok a polgárisodott embernél úgy, mint a vadnál.

Egy művelt nő csak oly bensőséggel ragaszkodik gyermekéhez, mint a farkas kölykéhez. E példa elég. – A tökéletesedés nem állhat a természetes érzések elfojtásában, csak nyilatkozataik módját módosítja. Nyomjuk el ezen

érzéseket s lesz a világ a legutálatosabb önzés dühének harcztere, nem polgárisodott világ.

S a nemzetiség érzete ezen őseredetű ösztönökhöz tartozik. A fajunkhozi ragaszkodás oly mély, oly édes érzemény, mely kimondhatlanul inkább boldogít, mint a találékony emberi elme bármely élvezete. E mély érzésre kell alapítani munkálkodásunkat, s folyvást fog élni működésünk fenekén a melegítő, a gerjesztő erő, s munkálkodásunk így fog nyerni életerős organicus kifejlést. Hiába öntözöd a plántát, híjába süti a nap, ha tövében nincs tápláló anyag, ha lenn hideg anyagot, vagy kemény követ talál.

A nemzetiség nem lehet csak a féle divateszme, divatos kérdés, melyet az emberek fel-fel kapnak, sokat veszekednek felette, s azután meg unják s félrevetik. Csak vegyük saját honunk példáját. Volt-e itt valaha vitakozási tárgy: kell-e, vagy nem kell nemzetiség. Vitatták-e ezt oly kérdésül mint az adót, vagy ősiségét? Nem vitatták soha. El-el mondta egyaránt mindenik, hogy ő is ezt tartja legszentebb ügyünknek, mert egyik sem akart e részben a másiktól hátra maradni; elmondta mindenik, mint mondja minden keresztény felekezet egyiránt a Miatyánkot, és Credót, de e fölött soha sem Pesti Hírlap a Híradóval, sem pecsovics liberálissal nem feleselt. Nagy Széchényink, ki oly hévvel kelt ki az érzélem politicája ellen, e részben érzélemre alapította saját politicáját, s a nemzetiség volt ihletett szavának legszentebb igéje.

A nemzetiség felett soha sem vitakoztunk; mert Ösztönszerű általános érzélem ébredt fel legelől mindazok keblében, kik a hon javát gondjaikba felvették. Ki még részvétlen a nemzetiség iránt, az részvétlen a haza sorsa iránt. Ez tökéletesen egyre megy. Ki nem gondol a nemzetiséggel, nem gondol hónával.

De hát ki parancsolja nekem, hogy én hazafi „patrióta” legyek? Mi közöm nekem másokhoz, minden ember legközelebb magához; nekem szabadságom van magam tet-

zését, érdekét követni; mit gondolok én a közönséggel, nekem nem kell „éljen,” nem vágyom népszerűsége, élek magamnak.” Igen sok ember gondolkozik így, sőt főnhangon beszél így, s ez által még némi önállóságot, bravourt akar mutatni.

Abban tökéletes igaza van, hogy mindenkinek saját érdeke a legfőbb. Csak hogy szerencsére nem minden embernek van egyforma érdeke. Egynek legfőbb saját kedves énje, mindennapi kényelme s magán élvezetei. De vannak mások, kik szeretnek mások javán is munkálódni, kik az úgy nevezett exaltait dolgokban lelik érdeküket. Nevezzük az előbbieket önzőknek (szoros értelemben).

Az önző nem tehet róla, hogy más ízlése van, de viszont a közönség sem tehet róla, ha jobban becsüli és szereti azokat, kik nem önzők. S már hiába, vannak oly elvitázhatlan dolgok az erkölcsi világban, melyek után méri a közönség becsülését és szeretetét. Ilyen az igaz, a jó, a nemes, a szép fogalma. Ezeket látja pedig a közönség azok működésében, kik másokkal is gondolnak, s kiknek érdeke az, mások boldogságán munkálkodni; s azért ezeket szereti, ezeket becsüli. S itt nem éljenekről, nem népszerűségről van szó, hanem egyszerűen becsület és szeretetről, mi a moral s nem a politica körébe tartozik. Aki önző ne csak népszerűséget, de az emberektől se becsülést, se szeretetet ne várjon.

Ilyen ember is sok van, de ez nem oly nagy baj s ilyenekre nem is kell lelkesítő szavakat vesztegetni. Ki nem sokat gondol vele, becsülik szeretik-e honfitársai, bizonyosan szűkölködik tehetségben és képességben magának azt kiérdemelni. – Kiben tehetség van, többnyire meg van a kedv is, – nagy ritkaság nagy tehetséget s restséget együtt látni.

A hazafiúság nem valami oly exaltalt dolog, még csak nem is oly nehéz dolog, s szerencsére azokhoz tartozik, melyek az emberek érdekeivel éppen nincsenek ellen

tétben. A legönzőbb embernek épen úgy lehet praedicálni a honszeretetet, mint a leglelkesebbnek. – Csak meg kell mutatni, mennyire függ az egyes ember jóléte a közjóitól, s hazafiúvá lesz mind az, ki saját javát igazán akarja megalapítani.

Midőn az ember hazafiúságról, áldozatról beszél, igen könnyen békétlen lesz a mindennapi ember, s azt mondja: „eh! ez mind csak a féle túlzott s ábrándos beszéd.” Ha olvas effélet, boszankodva dobja el a könyvet, vagy egyet ásítva gondolja: elcsépett szalma. Nagy gyülekezetben mindenki szívesebben meghallgatja a lelkesítő szót. Nagy gyülekezetek felett mindig leng bizonyos közszellem, mely ösztönszerűleg hat az emberekre. Nagy gyülekezetekben elfelejti az ember házi állapotait, s benne az ember, a polgár kerekedik felül; az ember levetkezi az egyént, s a nagy társaság egy részének tekinti magát.

Egyik látja más fogékonyabb szomszédjának arczán a benyomást, melyet a szónok szavai ébresztenek, s a példa ragadós; mindenki magába száll s feltűnik előtte az ember nemesebb része. így felmelegszik sok olyan is, ki magát efféle képesnek sem hitte. A felindult kebel ilyenkor azután vagy kész tüstént tétben is követni, mi keblét érintette, vagy ha a gyűlésnek nem épen tárgya is tüstént határozni valami felett, bizonyos fogadásokat tesz magában, melyeknek ha gyengül is ereje, midőn a gyűlés tereből kilép, valami mégis marad belőle. Ha többször ismétlődik a benyomás, tán egész új világ nyílik fel lelkében, s kedvet kap gondolatai s érzéseinek új irányú ösvényét követni.

Kicsiny azoknak száma, kikben a hazafiúi indulat ébren és munkásán marad bármi leverő körülmények s benyomások közt, kik tudnak epedni, búslakodni, úgy mint a többi, de szellemök munkásságát akadá-

lyoztatni és csüggettségbe ejteni semmi nem képes. Ezekkel itt semmi dolgom. Csak a restekhez, az önzőkhöz intézem szavamat.

A rest azt mondja: jól van, én igen tiszteltem, ha valaki oly lelkes tud lenni, de én efféle exaltációkra képes nem vagyok, nekem nincs is tehetségem, hogy cifra beszédekkel mondjak, könyveket írjak, érzem miszerint belőlem nem válhatik nagy hazafi. De hát ki követel nagyot mindenkitől, ki mondja, hogy csak az hazafi, ki hónáért nagy áldozatokat, nagy tetteket követ el? – Legyen valaki becsületes ember, jó apa, jó férj, jó rokon, jó barát; legyen jó gazda, ügyekezzen becsületes módon, észszel, szorgalommal gyarapítani saját ügyeit; nevelje jól gyermekeit, a szép, a jó, a nemes iránt tegye keblüket fogékonnyá; e mellett ragaszkodjék híven fájához, szülő földéhez; fogadja örömmel, ha másokat a hon javáért munkálkodni lát; pártolja mások kezdeményeit, ha maga nem tud is valamit indítani; soha ne feledje, hogy „itt élned h a l n o d k e l l ”: s én azt fogom mondani, ez jó polgár, jó hazafi. Ezekkel leróttá tartozását, teljesítette kötelességét. Töltse be jól mindenki házi és magán állását, s nem fogok a hon javáért búsulni; mert lelkes vezetők mindég fognak akadni, kik a jó anyaggal nagy dolgokat fognak végbevinni, csak anyag jó és bő legyen.

Nemde mindezekhez nem kell semmi exaltatio, semmi erőmegfeszítés?

Pedig van hely és idő, midőn ezeket is lehet minden egyestől követelni, midőn kötelessége mindenkinek potencirozni erejét és munkássági képességét. Kötelessége pedig mindenkinek maga érdekében; midőn „lenni vagy nem lenni,” ez a kérdés az egészre nézve, akkor egyesekre nézve is ugyanaz.

De e pillanatban nem ezen potencirozott izzó munkásság az, mit helyzetünk követel. A sokszorozott, for-

rásba jött erő csudákat vihet végbe, de természeténél fogva sokáig nem dolgozhatik. – A mi feladatunk más. Egy hosszas, kitartó, tűrő, de ernyedetlen harcz az enyészet a lassú halál ellen. Szerény, zajtalan, hangya munka. Itt egyesek keveset tehetnek, de annyival inkább szükséges, hogy mindenki tegyen valamit.

A mit teszünk, azt magunknak teszszük. Saját legközelebbi érdekünk parancsolja, a mindennapi élet szükségei és kellemei. S azért mint főnebb említém, a legönzőbb embernek is lehet predicálni a hazafiúságot; nem kívánjuk, hogy fellelkesedjete, csak értesetek meg. – Nem valami elvont eszméknek érdekében, vagy szolgálatában van e szózat emelve, melyeket valami philosoph kigondolt, vagy költő álmodott: saját magatok mindennapi léte követeli, hogy hazafiak legyetek, s a nemzetiségtől el ne pártoljatok.

Ugyan micsoda élet lesz e hazában, ha vele senki nem gondol? ha e nagy ország, e nép s színtelen s dicstelen tartományyá fajul; ha nem lesz többé ha za, mely iránt atyai és fiúi szeretettel fognak lakói ragaszkodni: hanem lesz csupán különféle vidékek, hegyek, völgyek, térségek összege, melyet minden nyereszkedő szabad tetszése szerint ügyekszik kizsákmányolni? Ez ország kevés polgárisodásával, mi élvezet fog nyújtani a bennlakóknak? Hiszen a nemzetiség, nemzeti élet és munkásság teszük leginkább érdekessé az itteni életet, mind a bennlakók, mind az idegenek szemében. A sürgés-forgás, a munkás szellem nyilatkozatai teszük a közéletet vonzóvá: az általános csüggedés és tétlenség szemlélete elbúsítja a kebelt. Ha csendesebb is a mozgás, melyet hazánkban jelenleg létrehozni lehet, nem lesz az érdek nélküli; sok, igen sok a mód, a teendő, melyre nézve sürgős mozgalomnak helye lehet, s ez elűzheti az általános unalmat, mely nyomja a kedélyeket.

Mondjatok le végképen e nemzet jövőjéről, s be fog az enyészet következni, akkor azután nem fog alkalmatlankodni senki azzal, hogy hazafiak legyetek, a nemzetiség ügyében munkálkodjatok; tehetek mindent, mit akartok, nem lesz se panasz, se vád, se követelés; de ám lássátok mily létezést készítették magatoknak.

Követelem azért egyaránt mindenkitől a főnebbi értelemben, s a főnebb előadott okokért, hogy hazafi legyen, s a magyar nemzetiséghez ragaszkodjék – Követelem azt különösen népünk azon osztályától, melylyet a sors nagyobb, kedvezőbb állásra emelt. Az aristocriától különösen követelek hazafiúi szellemet. Nekik áll leginkább érdekekben a hont felvirágoztatni, nekik az nem csak hónuk, de nagy részben saját magán birtokuk. Náluk van e célra a legtöbb tehetség. Egy lépés tőlük többet ér, mint másoknak hosszú izzadásteljes munkája. Nekiek áll leginkább érdekükben, s ők tehetnek legtöbbet.

S e tekintetben nem emelek általános panaszt; mert elismerem, hogy csak a nem rég múlttal egybehasonlítva is, e részről örömmel láthatunk haladást, javulást. Én nem kövelem minden magasabb állású embertől, hogy kitűnő hazafi legyen, nem követelem minden gazdagtól, hogy jövedelme felét közczélokra szentelje. Epen én tartom azt, hogy azért, mivel valaki történetesen nagy úr, azért csak oly ember, mint más. S azért nem is követelhetem, hogy kiváló lélek legyen már azért, mivel a szerencse történetes adományaiban másnál jobban bővelkedik. Sok tán azt követeli, hogy az aristocraták csupa Széchenyi Istvánok legyenek. Ez nem lehet, ilyeket követelni méltánytalanság. Legyünk igazságosak. Én még azt is türelmesen hallgatom, hogy egy-egy mágnás mindenek hallattára nem magyarul beszél. Hiába! qua semel est imbuta recens servabit odorem testa diu. Valamint német köntös

alatt doboghat igaz magyar szív, úgy szokásbul beszélhet valaki németül, s azért érezhet mint igaz magyar. – De volna sok – igen sok, mit mostani helyzetünkben megvárhatnánk aristocratiánk részéről. Azonban a fenn elősoroltak után felesleges volna még többet szólanom.

V.

Van egy dolog különösen, mit igen óhajtanék a közügy, a nemzetiség érdekében. Mindenkinek szemébe Ötlik mi nagy a különbség Pest a mostani – és Pest az egykori közt. Kicsi bár, de oly vonzó, oly kedves fővárosunk oly színtelen, egyhangú, oly unalmas helylé vált legújabb időben, hogy mély bánatos érzés fogja el a honfi kebelét, ha megváltozott phisonomiájú utczáin végig andarog, s „a hajdani, a dicső jut eszébe.” S ez nem azért van egyedül, mivel a politikai izgatottság megszűnt, mivel a sok juratus, ügyvéd elmaradt, de főképen azért mivel magasabb köreink odahagyták. Az előbbenihez képest oly csekélyre olvadt a válogatott társaság, hogy egészen provinciális képet öltött magára, s azért oly megszokott, mondhatnók krähwinkleres hangulatú, mivel számra csekély. – Azt mondják: hiszen Pest csekély város, mi csoda élvezetet képes egy ily hely nyújtani? De miért oly csekély, miért ígér oly kevés élvezetet? Azért, mert odahagyták azok, kik kellemessé tehetnék. Hisz a kellemes élet nem attól függ, milyen a hely, hanem attól, milyen a társaság, a hely csak másodrendű dolog. – Költözzetek mindnyáján Pestre, s a társaság oly fényes, az élet oly kellemes lehet, mint az előtt. Anynyit nyújt e hely is, hogy pénzt bárki elkölthesse, s kellemesen költhesse. De a fődolog az, hogy a társaság minél nagyobb legyen; hogy a szellemi és ízlésbeli válrokonság szerint mindenki tágkört találjon; feltalálja azokat, kikkel magát jól és otthonosan érezheti.

Tán a nyomasztó vagyoni állapot az akadály? De hi-

szén az általános, tudja ezt mindenki jól, s bizonyára nem fognak senkit kigúnyolni, vagy kárörömmel látni, hogy egy-egy ember a fényűzéssel alább hagy. Egyébiránt is e nyomasztó állapot általános; kisebb az általános vagyosság, de egyik épen úgy gazdagabb a másiknál, mint az előtt. Ha csökkent is a fényűzési képesség, de megmaradt a régi arány. Mindamellett is pedig még van aristocratiáknak módja elég, hogy nem csak számos, de fényes, és legalább magukra nézve igen kellemes társaságot alkothasson. S még folyvást ő a vagyonosabb része hazánk lakosságának.

S e szegény hazára nézve kimondhatlan jó következményei lennének annak, ha nagy uraink újra s különösen most még inkább, mint valaha, Pestre tennék lakhelyüket. Főváros nélkül Európában nincs a honnak közepe, nincs a közszellemnek, a közmívelődésnek, előmenetelnek gyupontja, s a hon lakossága vezető és oktató nélkül ide s tova barangolja lakó földén. Pestet pedig egyedül az mentheti meg fenyegető alászállásából, ha előkelőbb s vagyonosabb hazánkfiak rendes lakhelyökül választják. Egész más élet, s elevenség költöznék az utcákra, közhelyekre, hol most az ember majd nem idegennek érzi magát. Mily lendületet nyerne a kereskedés s minden vállalat, ha annyi értelmes és vagyonos ember részt venne a főváros, s ez által a hon mozgalmában. Minél több ember van együtt, olyan különösen, ki már némileg megszokta a közügyekben! részvétet, annál nagyobb s több oldalú az eszmesúrlódás, s mintegy magátul jön létre sok, mit senkinek eszébe se jutna megpendíteni, ha szerte barangolnak, vagy félre vonulnak az egyesek.

De magára aristocratiánk szellemére nézve volna különös jótékony hatással, ha ismét minél nagyobb számmal öszpontosulna. Ha egyenkint elvonul otthon, saját és régi fészkében mindenki, sokkal inkább alá van vetve a hely, s az ahhoz kötött hagyományok benyomásának. Már pedig a hagyományoktól féltetni kell a jó szellemet. Mert

aristocratáink múltja nemzetiség nélküli, családi, házi, hagyományaik épen nem táplálhatják bennök a hazafias szellemet. Pest egészen más befolyást gyakorol. Pesthez vannak kötve mindazon emlékek, melyek aristocratiánkat a haladásra, magyarosodásra, s a hon ügyeiben részvételre emlékeztetik. Pesthez van csatolva az ifjabb Magyarország képe. – Pest a küzdőhelye s tüköré a nemzeti szellem-fejlődésének. Pesten azt láthatják, hogy ők a hazának is polgárai, otthon csak nagy urak, elszigetelvé magukat a többi világtól. Jelenleg is Pesten mozog mostan leginkább, az irodalom terén a nemzeti szellem; itt most is legjobban ki vannak téve minden kívánandó benyomásnak aristocratáink.

S azon magyarosabb szellem, mely az ifjabb nemzedéknél örvendetesen mutatkozik, itt gyakorolhatja leginkább hatását, s minél nagyobb a társaság, annál terjedelmesebben. Örömmel láthatni, mennyire magyarabb azon nemzedék az aristocratiánál, melynek neveltetési alapja azon években tétetett le, midőn haladásunk épen legsebesebb kifejlésben volt. Ezen nevelés gyümölcsei most nyilván láthatók; lett volna akkor általános a fölébredés, a lelkesedés, most jó formán nem azt mondhatnók, hogy ifjainkon látszik a magyarosodás, hanem hogy ifjúságunk általában megmagyarosodott.

De bár számosan voltak a lelkesek, a nagy rész hideg maradt, s az olyanoknál a nevelésnek nem láthatni amaz örvendetes eredményét. Ez időben a meglett szakállas férfiak nem szégyeneltek magyarul tanulni, s egy nemzet lelkesedett tapsai jutalmaztak minden leczkét, melyet a nyelvtanból vettek, s tüstént alkalmaztak. Sok lelkes ifjú hazafi bízott meg nagyúri sarjadékok nevelésével, s nem csalatkozott, midőn a szerény nevelői pályán legalaposabb szolgálatot vélt tenni a hazának.

Ez ifjaknak nagy része most más, mint volt az előtt. Magyar lévén sokaknál az egymás közti társalgási nyelv, igen sok valódi magyar typus jeleit mutatják minden te-

kintetben. Maradna a nevelés megkezdett dicséretes Ösvényén, s az ős magyar családok ereiből lassanként végkép kikopnák minden idegen vegyülék, s a vér visszanyerné eredeti tisztaságát, s előtűnnének az egykori leventék, kikről költőink oly szépen tudnak énekelni.

Nemzetiségünk fejlődésének történetében a magyar zene oly fontos szerepet játszik, hogy lehetlen itt e tárgyat érintetlenül hagynom. – A magyarnak régi született szolgálja a cigány, nem csekély befolyást gyakorol ez jelenleg is régi ura és gazdájának állapotára. S most valósággal hű szolgának bizonyítja be magát. Örök idők óta szolgálta volt, nevetetett, gúnyoltatott, megvetetett, s még is mint hű eb ragaszkodott gazdájához, s midőn ez szomorúságra jut, hűségesen vigasztalja, biztatja, bátorítja, vagy vele együtt sír és búslakodik búbjos hegedűjével.

A cigány a magyar népnek örök idők óta valódi udvari bohócza, s most a bohóc felretevén csörgősapkáját, mint philosoph lép fel. A magyar ember csak okoskodik, okoskodik, s ha kifogy eszméinek fonala, vagy megszakad, azt mondja: „húzd rá!” – s elméje felvilágosodik, keble fölmelegszik, s érzi hogy magyar. Ekkor azután megvigasztalódik, s nem tud többé se csüggedni, se lemondani magáról. Nemde a cigány a legvalódiabb magyar philosoph, vagy legalább oktatója a bölcs életnek tudtán kívül. S a cigány tán soha nem hegedült oly szívrehatólag, mint most; pedig a hű szolgának bérét is leszállították, mert gazdájának erszénye megglapult, mégis ő hűségesen biztatja, vigasztalja édes urát.

A magyar zene hű kifejezése múlt és jelenkori életünknek. Hangjának hullámain lebeg őslakunk Ázsia mérhetlen pusztáinak szelleme, szökellik a vadkény, mely Európát reszketteté, csattog az isten ostora Atila kezében, e hangokban sír Augsburgnál elesett apáink lelke. – Hangjaiban kevélykedik Árpádnak, Lajosnak és Mátyásnak büszke szelleme, nyög a tatár, török, és polgár háború

viszálya; benne hallhatjuk zokogni a rabszíjra fűzött ezerek keservét s láthatjuk az eltiport mezők és tűzhelyek véres párolgását. E hangokban fejezi ki magát a bús ki-merültség melancholiája, de következik rá az ébredés fülmille csattogása, a hasadó hajnal vidor élettelmes zengése, Im itt van kifejezve e nemzet egész élete kezdettől végig, keresztül minden phasisain. S mert így a nemzeti élet kifejezésének összegét mutatja fel, azért hat oly kimondhatlan bensőséggel és mélységgel keblünkre.

S azért nincs is nemzet, melynél a zene oly fontos szerepet játszanék, s a nemzeti életnek oly nevezetes tényezője volna, mint a magyarnál. Van másutt is egykét nemzeti dal, van némi nemzeti színezet a nép dalain, s ugyanott a magasabb zeneszerzőinek művein, de oly nemzeti zenéje, mint a magyarnak, egy népnek sincs.

E tekintetben sajtáságosan áll fajunk nem csak Európa, de Ázsia s a világ minden népei közt. E zene se nem európai, se ázsiai, se keleti, se nyugoti, az tisztán s egyedül csak magyar. Ez néptani tekintetből is érdekes jelenet, de political fontosságá is van. Mert oly határozott és kifejezett nemzetiségre mutat, hogy ez egyik főgékonyasága annak, miszerint e nép létezésének alap és élet elve a nemzetiség.

A mely mértékben ébredt fel újra köztünk a nemzeti szellem, annál kapósabb lett a magyar zene. Talán azt mondják, hiszen az, mi most annyira kedveltetik, a csárdás a friss tánczra való magyar, nem is valódi magyar zene. De van-e egy kedvelt csárdás is, melyben ne volnánk meg ama mély és bús fordulatok, melyek a magyar nótának valódi jellegét képezik? S aztán nem lehet-e igen helyes fölfogással mondani, hogy a bús magyar mindennek keblében lakik, a magyar szívnek minden mozzanata zengi a bús magyart, a hegedű vonója, midőn a csárdást rárántja, csak folytatja a dalt, melynek első része szűn-ven zeng a kebel húrjain.

S láthatjuk mindennap, miként folyik rendesen a

magyar ember mulatása mai napig is; midőn a sok csárdást eljárták, s Árpád vére magát jól ki tombolta, midőn a ragyogó szemek távoznak s az első palaczkok pezsgő hatása csillapul: akkor az ember magába száll, homloka redőkbe húzódik, – ekkor szemközt ül a barna primással s nem kótából, de a szív hangjegyei szerint veszi át a karmester szerepét. Ilyenkor áradozik aztán a bús magyar kimagyarázhatlan hangjaival, s csalja fel a könyvet a szívnek mély fenekéről. S midőn a szív súlyát tovább nem viselheti, akkor ismét rögtön közbe vág egy friss nóta, s mintegy visszahozza az életbe az ábrándok végtelen honában száguldozó lelket. – így vigad a magyar ember – sírva. –

Azért ne mondja senki, hogy a csárdás nem igazi magyar nóta. Én nem láttam vigadni igaz magyar embert, ha egyszer hozzá látott a vigalomnak, hogy a csárdások után szomorút ne húzatott volna. E csárdás csak előjátékul szolgál s előkészíti a keblet az igazi magyar élvezetre, a sirva vigadásra. Csak hadd húzassák hát a csárdást, hallgassa csak valaki sokáig, meg fogja kívánni a komoly, a bús magyart.

A csárdás zenéje tánca egyiránt, egyik leghatalmasabb propagandája a nemzetiségnek magasabb köreinkben is. Hallgassák, tánczolják minél többet, általa belopódik kebleikbe a bús magyar érzelem. A frakk, s a nagy kemény inggallér alatt rejlő magyar természetet semmi nem tudja jobban ki idézni, mint a csárdás s ekkor aztán a frakkos, a vatermörderes tánczos valódi codex palimpsestus, melynek pergamenén az új betűkön keresztül látszik az eredeti szöveg.

Tapasztalhatta akárki, hogy midőn az ember csárdásban jól kitánczolta magát, egészen nemzeties hangulatba jó, s ilyenkor azután igen viszáson esik idegen nyelven s nem az eljárt táncz nyelvén szólítani meg a tánczosnét. Így töri a táncz útját a magyar

társalgásnak. S ily módon éretik el a cél, melynek elérésére törvény vagy erőszak hatástalan.

Legyen valakiben csak egy kis magyar vér, a csárdás zenéje s táncza fölébreszti benne. Lehetlen hogy utána s közben az ember magyaros hangulatba ne jöjön. Akkor kell a vasat verni, mikor tüzes; az ily hangulatot kell fölhasználni, ilyenkor lesznek a nők leghajlandóbbak magyarul beszélni.

Száz ily mód van becsempészni nyelvünket s nemzetiségünket oda, hol eddig idegen volt, vagy kevésbé otthonos. Csak legyen ki akarjon, s az ügyet szívéen hordozza, lesz alkalma elég.

Becsempészni! hát annyira jutottunk, hogy alattomos utakon kell kegyelmet keresni annak, kinek követelő joggal lehetne föllépnie! Mindegy, csak elérve legyen a cél; oly szent, oly fontos az ügy, hogy minden eszközt kiment. S a társadalmi téren minden erőltetés, minden ostrom hasztalan. A házi s családi élet zártkörének inertiján megtörik minden erőltetés, sőt visszahatást szül. S a milyen a családi kör, olyan jórészt a társasélet. – Van mind a mellett a társas élet nagyobb és nyilvánosabb terének is visszahatása a családi életre; de ez csak a lehető leggyöngédebb s finomabb módon eszközöltetik.

S itt a tér ifjaink számára föllépni igaz honfiakul. E tér egészen övék, nem panaszkodhatnak, hogy nincs alkalom nyilvánítani, s tetteleg bebizonyítani honfias érzelmeiket; itt igen sokat s kimondhatlan hasznosat tehetnek. Ha nem tesznek, annak jele, hogy nincs bennök akarat. Beszéljenek magyarul egymás közt, próbálgassák magyarul szólíttgatni a hölgyeket, s ne hátráljanak, ha egyszer-kétszer idegen nyelven kapnak feleletet; mutassák be minden alkalomnál legszebb oldalairól a magyar nemzetiségnek mindenféle alakbani nyilvánulásait: – meglátják, megy a dolog csak akarni kell. Apróságok, haszontalanságok által nagy dolgokat fognak eszközölni.

Mind az efféle dolgok Pesten, öszpontosított s minél kiterjedtebb társaságnak körében volnának legbiztosabb sikerrel s legnagyobb kiterjedésben gyakorlatba vehetők. S azért óhajtanok annyira, hogy Pest legyen újra s folytonosan aristocratiánk gyűlhelye, hogy azon jobb szellem, mely ifjaink közt lábra kapott, s melynek gyarapodását bátran reménylhetjük, minél terjedelmesebben gyakorolhassa hatását.

Nem akarok a hogy és miként részletes taglaltába ereszkedni. Ezer a mód, ezer az alkalom; a fogantatás pillanatok s ezer féle helyzetektől függ. – Csak meglegyen az illetőknél az akarat, a készség tenni mindenütt, hol lehet, valamit, s meg nem vetni bármi csekélységet is, bár képes volna valaki tenni többet és nagyobbat is.

Egyik legfőbb eszköz minden esetre az irodalom pártolása, s megkedveltetése. Irodalmunkban soha nem volt oly élénk mozgalom, oly dicséretes verseny, mint e pillanatban. Itt mutatkozik leginkább azon föléledt, megifjult szellem, mely mély gyökeret vert rövid idő alatt nemzetünk keblében. Ez mutatja csalhatatlanul, hogy a haladás iránti lelkesedés nem volt ephemer, nem volt szalmatűz. S ne csodálkozzék senki, hogy a sok jó és maradandó becsű munka mellett, annyi gyenge és selejtes sarjadzik fel.

Minden bár mi gyenge munkában egy nem minden képesség nélkül való és ügyekező egyén mutatja be magát, ki – meglehet – rász író, legalább még gyenge író, de kiből tán igen jó más egyéb válhatnék, csak tér és alkalom nyílnék számára. Meglehet, sokakat hiúság és dicsvágy késztet az írói pályán föllépni, de az ily dicsvágy nem kárhóztatható. Kiben tehetség, vagy legalább fogékonyság él valami magasb és szellemiebb munkálkodás iránt, bár mi módon kikeresi az utat magának s ki tör mint minden, mi a szívben mélyen gyökerez, – kitör ott hol rést talál.

Különben mi az olvasást illeti, nem kénytelen senki

mindent egyiránt megemészteni de hiszen van miben válogatni olvasmányul; bár óhajtanók; hogy vételben senki

ne válogasson, kinek vagyoni állapota engedi. – De hiszen van annyi talpra esett, annyi szép s aránylag feltűnően sok remek munka irodalmunkban, hogy bárki kérjen olvasmányt, nem fogunk az ajánlában felakadni.

VI.

Van élő példa, melynek mintájára lehetne valódi magyarrá átalakítani a magasabb magyar társaságot. Igen, élő örvendetes példa, s nem is valami szűk, ismeretlen kör, mely túlesik az operenczián, hanem egy századok óta fönálló virágzó társaság; s ez oly argumentum, mely megsemmisít minden legkisebb kétséget a felett, vajjon lehet-e képzelni, vagy épen alakítani egy oly társaságot, mely minden műveltségi igényeket tökéletesen ki elégítsen, és a mellett tökéletesen magyar legyen; megsemmisíti pedig azon egyszerű tény felmutatásával, hogy egy ily társaság valóban létezik. – Eltaláltatok-e, hogy nem beszélek másról, mint kedves édes testvérünk – Erdélyről.

Erdély, mely oly fontos szerepet játszott hazánk történetében, hivatva van ismét egy nagy szellemi hadjáratra kelni a testvér hon felé, hogy azon nemzeti szellemet, melyet oly hűn meg óvott keblében, újra felébreszsze és eláraszsa a magyarországi társaság felett!

Valahányszor e hon nemzetisége veszélyes küzdelemben volt, vagy népe az elcsügg édes karjaiban elszenvedült, mindannyiszor e testvérhonban kelt egy vihar, mely mint jótékony légtisztító zajlott végig tespedés és enyészettől rekkenő légkörén. E viharoknak köszönhetjük jó részben, hogy nemzetiségünk fönmaradt, s a vér, melynek forgása gyakran végképpen megszűnni, vagy megakadni látszott, időnkint felfrisült s élénkebb forgásba jött. – Így volt Erdély kimondhatlanul fontos tényező

nemzetünk történetében és lőn mentőjévé nagyobb testvérenek.

Most midőn minden nemzeti munkásságunk a socialis térre szorult, Erdély újra felette fontos szerepet játszhatik nemzetünk életében. Bár kerekedhetnék föl ismét, mint kerekedett föl ősszellemével a múlt századokban, s árasztaná el azon tiszta ős magyar szellemet, melyet oly híven megőrzött keblében. A királyhágón túl fekszik valódi Mekkája nemzetiségünknek, oda zarándokoljon mindenki, kit boldogít, ha mélyen és igazán érezheti, hogy magyar, s ki lelkesedést akar meríteni a nemzetiség igéinek terjesztésére.

Mi, a szorosb értelemben vett magyarország lakói, kik némi csüggetésgel látjuk a sok különféle elkorcsosodást, épen fajunk magva az aristocratiának kebelében; kik gyermeki örömmel halljuk, ha egy-egy nagyobb rangú polgárunk saját nyelvén, az az a mi nyelvünkön szól; kimondhatlan örömmel látjuk a határon túl nemzetünknek tisztán föntartott jellemét; halljuk nyelvünknek édes hangjait egy tökéletesen művelt, polgárisodott osztály körében, mely legdíszesebb neveit hordozza történetünknek.

Bár közel hozzánk, még is annyira új, annyira meglepő e jelenet, hogy a legédesebb érzéssel képes keblünket be tölteni. Ki híven ragaszkodott addig is fájához, még sokkal inkább fogja szeretni azt, ha e fényoldalával megismerkedik. Még kedvezőbb vélemény fog támadni lelkében fájának valódi értéke felől, ha lát egy számra nem nagy, de belbecsére nézve annál többet érő osztályt, mely még többsanyarúság, még több viszontagságok közt, távolabb a polgárisodott világtól, s még is előbbre haladva az erkölcsök műveltségében, még több s aránylag számos idegen elemek közé szorulva, oly hűn, oly tisztán feltartotta nemzeti bélyegét. Ki e vigasztaló érzést élvezni akarja, menjen Erdélybe, s nem fogja bánni, hogy magyaroknak született.

S azért nem is lehet csodálni, hogy a magyar országi ember mindenkor bizonyos pietással és tiszteletteljes vonzalommal viseltetett Erdély iránt; ha nem ismerte is közelebbről, sejtette jól, hogy ott rejlik leghűbben megóvott fészke, onnan ered legtisztább forrása nemzetiségének.

A magyar nyelv újabkori művelése nálunk kezdődött, s itt valóban felette nagy volt a szükség e munkára, mert nyelvünk annyira elparlagiasodott, hogy művelt ember igen szűken érezte magát a nyelvkorlátai közt. S miért? Mert nyelvünk jó formán csak a pórnyelvévé vált, az uri osztály francziául, más része latinul beszélt. – Most már nyelvünk annyira bővült, csinosodott, hogy bármi társalgási igényeknek megfelel. Nem is kevésbé büszkélkedünk sok új, sok kurtított szavaink s csinosodott szóállásmodjainkban.

S én még is azt mondom: e nyelv minden tökéletesedése mellett most sem oly szép akár kötése, akár hangjára nézve, mint azon magyar nyelv, melyet Erdély lelkes leányai beszélnek; mely nélkülöz minden akadémiai, minden a sajtó útján kifejtett pallérozódást, s csupán anyáról leányra szállva tartotta fenn magát jelen korunkig. S ne mondjátok, hogy hiszen szép ajkáról bár mi szépen hangzik; az erdélyi magyar beszéd kellemes, szép és gazdag, bármi hideg ítézzettel taglaljátok. Nyelvnek valódi kellemet nem ad semmi akadémikus; nyelvet, mint népdalt csak az azt beszélő nép teremt; a nyelv az ember legbensőbb, legrejtettebb természetének kifolyása, s milyen a nép szelleme, olyan nyelve is. Az erdélyi nyelvet egy nemes faj teremtette, mely századokon át folyvást ezzel fejezte érzelmeit, gondolatait, s melynek habár külsőségeit érintette is idegen befolyás, de valódi belső lényegébe soha be nem hatolt.

Erdélybe is becsapkodott a külföldieskedés, a honit megvetés és szégyenlés nyavalyája, de soha nem terjedt el oly általános mételeykint, mint a nagyobbik hontestvér-

ben. Távolabb volt annak forrásától, módja korlátoltabb volt, s a csodás közlekedési eszközök ismeretlenek valának. Az erdélyi főnemes, mint kevésbé vagyonos hon tartózkodott, míg a dúsabb magyar aristocrata külföldön keresett itthon nélkülözött élvezetet. És ugyanezen honmaradtságnak köszönhetni, hogy a társadalmi műveltség Erdélyben általánosabb, mint nálunk. Az alacsonyabb körök erkölcssein is észrevehető bizonyos simaság, illedelmesség iránti hajlam, szóval műveltség, mely meglehetősen ellenkezik a magyarországi kissé nyersebb modorral.

Meglehet az ottani lakosságnak természetében rejlik bizonyos szelídség, de más okát is nagy valószínűséggel lehet felhozni.

Mi szülte nálunk nagy részben ama betyáros szellemet, mely még nem rég ez előtt jó formán el volt társaságunk némely rétegeiben terjedve? Reactió! Ellentálló visszahatás a magasabb körök idegen s nemzetiségét megtagadott szelleme ellen.

Elkeseredvén a nép a műveltebb körök apostasiája ellen, útját akarta állani a nemzetiség hanyatlásának, – s miután a társas műveltséget a nemzet megtagadással karöltve lépni látta ellenébe, az ellen is megállt az elkecserezés nyereségével.

Ez így szokott mindenkor történni, együtt sujtatik a jó is, ha a rosszal szövetségbe lép. így öntik ki gyerekestől a fürdőt.

Ellenben a testvér honban soha nem látta a nép nagyjait elpártolni a nemzetiségtől, s azért a főnőbb magyarázott visszahatásra tárgy és alkalom nem adatott. A helyett a nép a nagyokat szívesen elfogadta vezetőiül; nem tekintette mint elpártolt, idegen, ellenséges elemet, hanem önkényt elfogadta a fölényt, melyet helyzeténél fogva felette gyakorolt.

A magasabb körök a népnek természetes oktatói az erkölcsökben, s a nép szívesen elfogadja az oktatást, nem

zúgolódik az ez által támadt fensőbbiség gyakorlata ellen csak részvétet, jó indulatot sejtsem maga iránt tanítóiban. Az erdélyi magasabb körök ezt soha meg nem vonták az őket környezőktől, s azért befolyásuk az erkölcsök pallérozására megtette hatását, s nyilván látható a nép legalább rétegein is.

E tényt senki, ki Erdélyben megfordult, el nem tagadhatja. S e tény nagy vigasztalásul, egyszersmind győző okul szolgál arra, mit sokan tán kétségbe hajlandók vonni: miszerint a magyarság a belső s külső pallérozottságnak nem hogy ellensége volna, de éppen ellenkezőleg arra kitűnőleg alkalmas. Epen Erdély, mely magára szorítkozva, s csak távol érintkezésben a külfölddel, ipar és gazdagodásbani elmaradottsága daczára a társasági műveltségnek oly magas fokára emelkedett, mutatja, hogy önmagából a magyar népből fejlődhetik ki az erkölcsök szelidsége, pedig tisztán s az eredeti zománcz föntartásával, csak ellenséges befolyás ne gátolja kifejlését.

Ez oly tény, mely meggyőzheti azokat, kik csupán kézzelfogható jelenetek által engedik magokat meggyőzni, s minden okoskodást, bármi természetes legyen is, a priori elvetnek. Mert bár ez utón elmélkedjék valaki, lehetlen át nem látnia, hogy a magyar természetében korántse rejlik a durvaság, ha csak durvaságnak nem bélyegezzük nem tudását némely conventionel szabályoknak, melyeket meg lehet sérteni gyakran még túlzott illedelmes viselet által is.

Nézze bárki a magyar parasztot s hasonlítsa össze bármely – mondom bármely – nemzet hasonló sorsú köznépevel, s kénytelen lesz megengedni, hogy egyiknél sem lehet találni annyi hajlamot az illedelem, a becsület tudás iránt, mint a mi pór népünknel.

De hogy visszatérjek szorosban vett tárgyamhoz, újra ajánlom mint élő és követésre méltó példát az erdélyi aristocratiát saját magasabb köreinknek. Oly kellemes, oly kedélyes családi életet él az, hogy a sorsot – erdély-

lyi ember lenni – minden sors csapások mellett is irigylendő rendeltetésnek lehet mondani. A társadalmi hangulat tökéletesen *comme il faut*, s mégis annyira tiszta magyar, millyent nálunk jóformán csak némely tisztos, bár szegegyebb sorsú hajlékban lehet feltalálni.

Rendes társalgási nyelvül nem hallható más, mint az édes nemzeti hangok, bájosan ejtve bájos ajkokról. Meglehet más nyelven is beszélnek, ha egyegy magyarországi közjük vegyül, de hiszen magyar illedelmi szabály, hogy ha egy van száz ember közt, ki idegen nyelven otthonosb, kedveért mind a száz amaz idegen nyelven beszél.

Minden mozdulat, minden taglejtés tanúsítja a magyar természetet, s a tisztos pór nép nem lehetne magyarrabb, mint e finom társaság. Midőn aztán az ember ilyet lát, mentse bármily okoskodásokkal, lehetlen fájdalom nélkül gondolni saját, idegenszerű s minden nemzeti typut nélkülöző saját magasabb köreinkre; lehetlen nem irigyelni sorsát Erdély fiának, ki magyar keblet tud dobogni honában mindenütt, hol magyar névnek hallja hangzatát. Mondom, Erdély hivatva van nagy és jótevő befolyást gyakorolni társaságunk állapotára.

Ti Erdély leányai, kik előtt a testvérhon leventéi önkénytelenül térdet hajtanak, ne feledjétek hivatástokat. Tiétek most a szerep, melyet harczos apáitok a honban viseltek. Akkor ők fegyveres kézzel, most ti a lélekteljes szépség hatalmával legyetek hódítóink – Bethlen Gáborok. S ne feledjétek diadalaitok közt, hogy egy szent ügynek, a nemzetiségnek vagytok apostolai. Ne feledjétek, ha bármi idegen elem közé vegyültök, hogy éketeknek legszebb gyöngye azon magyar tiszta lelkiület, melynek kegyelettel hódol minden, kinek ereiben még egy cséjpe buzog Árpád vérenek.

VII.

Büszkeség, és nemzeti szellem hiánya,— e kettőben öszpontosul e nemzetnek panasza magasabb rendéi ellen. Úgy vélem azon módban, melyei e két tárgyat felfogtam, nem fog senki, ki méltányosan és elfogulatlanul ítél, méltány hiányt és elfogultságot szememre vetni. Ha előadásom hangja néhol tán kissé éles, legyen tanúsága annak, mennyire fájnak e sérelmek a nagy közönségnek. Ha ennek hangulatát akarnám híven kifejezni, előadásom sokkal keserűbb leendett.

De előttem más cél lebeg: kiengesztelődés, nem harag. Ki őszintén óhajtja a sikert, tegyen engedményeket a modor tekintetében. De higgadtan, érett megfontolással szükséges őszintén s meztelenül előadni a tény állását. Hosszas perpatvar után békesség csak úgy jöhet létre, ha a panaszoknak mind két rész bátran szemébe néz.

A nyílt férfias szó nem sérthet senkit, ki férfiasan, kellő őszinteséggel, s kicsinyes szenvedélyek nélkül szokta a dolgokat felfogni s megítélni. De ha kit boszantanak a közönségnek ama panaszai, hiszen épen ezekben találhat leginkább hiúságának kielégítést.

Ha sok és gyakori a panasz magasabb köreink ellen, ez csak azt mutatja, mily sokat bíbelődik velők a közönség, s bennök mi nagy fontosságot helyez, nem pedig azt, hogy azoknak ellensége. Épen ez mutatja mi nagyra nézik nálunk a nagyobbakat, s mily nagy fontosságot helyeznek abban, hogy őket a nemzeti ügy részére megtartsák vagy

megnyerjék. Féltékenység és nem gyűlölet e panaszoknak indoka.

A magyar nép távol van attól, hogy gyűlölje nagyjait. E népnek az irigység nem természeti vonása, s álokoskodások nem vitték még annyira, hogy tekintélyt túrni ne tudjon, vagy épen communisticus vágyakkal s némi vandali indulattal törjön a gazdagabb, az előkelő ellen. Sőt inkább a nép tömege még maga is kiválólag aristocraticus.

Azért szívesen ragaszkodnék nagyjaihoz, szívesen vezetné magát általok, csak vissza ne taszítatnék, s hideg részvétlenség ne viszonozná ragaszkodó készségét. Azt fájlalja a nemzet minden osztálya, hogy a haza nagy részben nélkülözni kénytelen azon támaszt, mely ránézve legerősebb lehetne. A nemzet sokkal nyugodtabb lenne sorsa és jövődjére nézve, ha mindenben élére állani látná legtekintélyesebb osztályát.

Ily érzelmekből folynak a közönség panaszai az aristocratie ellen, nem nyerseségből, vagy épen ellenséges indulatból. A nép, bár alig ismer őseire kiváltságos fiaiban a hazának, nem bírja elfelejteni, hogy ezek utódaik s örököseik azon nagy, részint dicső neveknek, melyek körül csoportosulnak e nemzet történetei.

Ha akkor ők voltak a hon oszlopai, most miért nem ők szintén a jobbak, az erősek, a lelkesek? E felett töprenkedik a nép szünetlenül. Jól tudja, mélyen érzi a nagy fogyatkozást, azért oly békételen.

Mindennek szemlélete kielégítheti hiúságát annak, ki tán érzéketlen a köztisztlet, a becsültetés iránt, de igen is érzékeny az iránt, hogy mindenki jól tudja és átlássza állásának fontosságát. E tekintetben mindenki nyugodt lehet, mert csak igen is nagy fontosságot tulajdonit a nép a nagyok magatartásának.

Ama féltékenységnek élő példája azon aggodalom és fájdalmas érzés, melyet tanúsít a közönség minden alkalommal, midőn valamely nagy család, vagy ős nemzet-

ség kifogytat vagy pusztulásnak indultát kell látnia. Mintha egy-egy oszlopa dőlné ki a hazának, oly fájdalmas érzést szül minden ily jelenet. S indokolja bár kevéssé az ily nemzetség múltja, vagy jelen magatartása e részvétet, a benyomás mégis fájdalmas marad. Mert a nép mindig csak azt hiszi, hogy a vér nem válik vízzé, s végre is méltán magyar vértől vár legtöbbit.

S azért valóban nem csak önfentartási, de hazafiúi kötelesség a jó és eszélyes gazdálkodás, mezőn, házban, erszényben. Azon magyar, ki esztelen pazarlása által magát, nemzetségét tönkre teszi, meglopja a haza közvagyonát, s maga nyit tárt kaput sok meggazdagodni vágyó külföldinek, ki jószágát megveszi, s lesz minden, lesz iparos, lesz jó polgár, csak magyar nem.

Legyen kicsiny, legyen nagy és tekintélyes, a magyar nemzetségeket föntartani kötelessége minden magyar embernek. – Tegyen valamit kiki e tekintetben saját körében, s büszkélkedhetik azon gondolatban, hogy jó hazafi.

Nálunk az embereknek legnagyobb része igen különösen van a vagyon-kezeléssel. Általánosan épen nem uralkodik azon hollandiai szabály, mely szerint a ki jövedelmének felénél többet elkölt, tékozló. Nálunk csak kevés ember jár a közép úton, hanem vagy zsugori, vagy pazarló.

Az előbbieknél száma sokkal kisebb ugyan az utóbbiakénál, hanem oly példányokat bírna felmutatni, hogy Molière „Fösvénye” mellettük tékozlónak látszhatnék. S nem is ártana talán ez alakokat hasonló módon színre állítani, ha ebből a pazarlók osztálya nem vonhatna le oly következtetéseket, melyek által még inkább felbátorítva érezné magát könnyű, bár végre siralmas üzletének folytatására.

A mi egynéhány feltűnő fösvényeink valódi hősei a cynismusnak, s oly hihetetlenül túteszik magokat minden megszóláson, gúny és üldöztetésen, mintha martyr ko-

szorú várna számukra, s valami szent ügynek felesküdt apostolai volnának. De igen csalatkoznak, ha jó példával vélnek jární a könnyelmű tékozlók előtt. Pédájuk nem csábítólag, de ijesztőleg hat.

„Ha ilyenek kell lenni, hogy az embert jó gazdául dicsérjék, inkább nevezzenek könnyelműnek, tékozlónak.” Illy gondolkozást ébreszt az esztelen zszugori példája, s élte eredménye nem más, minthogy fáradságának gyümölcsse más könnyelműnek válik végre is békétlenül várt zsákmányává.

De ezeknél százsorta inkább kárhoztatható az esztelen pazarló, ki magát, vagy épen családját is tönkre teszi, s ez által csorbát üt nemzetén is egyszersemind. S az a szomorú, hogy nálunk a tékozlást nem kíséri megvetés, sőt még érdekessé s népszerűvé teszi azt, kit egyedül hiúsága visz minden más kötelességek feledésére.

Ez gyakran annyira megy, hogy majdnem követeli a tömeg minden kissé vagyonosb embertől, miszerint elébb ruinirozza magát, játszék szerepet, mint mondani szokták, rá ér később magát rendbe szedni, már azután mi módon, ő lássa. Az annyira szájban forgatott genialis címre ne tartson senki számot, ki nem pazarol.

S mi sok ember van, kit hiúsága ösztönöz e követelések kielégítésére. Ez áldicsvágy pedig nem egyéb, mint gyáva hiúság, a tömeg részéről pedig nem szabadelműség, nem jó czimboraság, hanem csupán hitvány parazitaság. Miként éljen meg az, ki maga mindenét elkorhelykedte, ha más pazarlónál nem lelhet alkalmat megszokott életmódja gyakorlatára, vagy legalább hébekorba kielégítésére ferde vágyainak.

Igen kevés embert visz igazi élvezetvágy, vagy valódi gondatlanság a pazarlásra. Hiúság e véteknék szülő oka. Magára hagyatva az ember kevéssel beéri, s épen nem függ a fényűzéstől boldogsága. Ámde a verseny! túltenni másokon! megmutatni ennek, meg ennek, hogy nálánál különb ember: ezen éretlen, sok tekintetben vétkecs vágyak szülő okai a tékozlásnak.

Korunkban alig képzelhető háládatlanabb munka, mint volna az: a fényűzés ellen küzdésre lépni. Kényelem és fényűzés annyira összekevert dolgok s oly relatív fogalmak, hogy itt pozitív törvényeket szabni, vagy helyes korlátokat felállítani akarni, hiu törekvés lenne. Fényűzés volt is, lesz is mindig.

Ha már meg van a nagy vagyon, csak fölkeli használni valami módon. S az ember sokkal gyarlóbb, sokkal rosszabb, minthogy ne elégtse ki inkább mindennemű, akár valódi őszinte, akár képzelődési vágyait, mint sem szűkölködő embertársain segítsen feleslegével. Hiszen ha ilyet tenne a szokott mód helyett, az embert még misericordianus fráternek, vagy communistának neveznék, lázítóknak, ki követelőket teremt.

A fényűzés vágya még azt is kitalálta, hogy azt nem kárhozatosnak, de sőt a szegénységre nézve felette hasznosnak kell tartani, mert ez által kereset nyílik a szegények számára!

De hagyjuk további érintés nélkül e kérdéseket, melyeken századok fognak még rágódni, s melyeknél jelenleg ha nem fontosabbak, de sürgetősebbek vannak szőnyegen – hazánk viszonyai közt különösen.

Ha már a fényűzés nem gátolható, s még kevésbbé kiírtható – mert látjuk, ha bár ügyekezünk is bedugni egy-egy forrását, s alkotunk mérsékleti sat. egyesületeket, azért más helyen rést üt ki magának – legalább szabad legyen óhajtanunk, s talán fog akadni egy-két ember, ki osztandja óhajtásunkat, hogy annak iránya legalább nemesebb és nemzeti legyen.

A fényűzésnek miben áll lényege? Abban, hogy mindenki ügyekszik sokat és minél nagyobb zajjal költeni. A ki többet költ, annak nagyobb számú irigylője, bámulója, önkénytes udvarlója van. Fődolog az, ki költ többet, és pedig minden ember tudtára, másnál. Már hogy mire költi – csak tudják hogy költ, – ez többnyire közönyös

dolog. A pénzköltés után járó tekintély nem annyira a mikénttől, mint a mennyitől függ. S ezen bizonyos tekintély gyakorlata teszi a fényűzést legvonzóbbá, nem a személyes valódi élvezet, melyet az ember magának általa szerez.

Hisz ezen tekintélyben még az is részesül némileg, ki tetteleg nem költ, de kiről felteszik, hogy kelthetne, szóval ki gazdag ember.

Ha már most valaki a sok czifra bútor, s még költségesebb maitressek helyett abban helyezné fényűzését, hogy egy-egy nemzeti intézet homlokára vésetné arany betűkkel nevét, épen úgy meg volna a költés utáni tekintély, sőt sokkal nagyobb.

De korunkban mindenütt, s így nálunk is a fényűzés egészen más irányt követ, s az általános democraticus szellem, mely mindinkább terjeszkedik a világban, e téren érte utói legelőbb az aristocriatiát. A fényűzésben tökéletes egyenlőség uralkodik, nincs ranghoz kötve. Most már nem formálnak külön rangosztályt azon emberek, kiknek feleségeik bársony fejkötőt viselnek, mint hajdan Angliában.

A fényűzés mai világban nem egyéb mint személyes hivalkodás, a maecenások fajtája kihalt. Kifogytak Róma fejedelmi polgárai, kik tízezer asztalon adtak egy egész népnek vacsorákat, s tartottak számukra szabad mulató helyeket, könyvtárakat; kik tudósok s költők kényeztetésében helyeztették legfőbb büszkeségüket. Kimúltak a feudális bárók, kik abban versenyeztek, ki állít legtöbb s legjobban fegyverzett vitézeket a haza szolgálatára. Kihalt a Medicis család, ki még XIV. Lajos udvara is, melynek egyik főmulatsága volt mint kígyót ápolni keblében a philosoph-fajt, mely unokáinak előkészíté a vérpadot. A mai fényűzés még egy Sardanapált vagy Cleopatrárt sem számíthat hősei közé.

Azok ha esztelenek voltak is, de nagyszerűségük nem volt bizonyos hősies színezet nélkül, mely uralkodott

szenvedélye tárgya, pompa, kincs felett, s azt nem csak élvezni, de önkezével megsemmisíteni is tudá. A mai fényűzés kisszerű hitványságokban él; rongy, üveg, csillogó, de értéktelen s nyomot nem hagy. A fényűzés ma csak divat, s így rabság, hiúság, minden nagyszerűség nélkül.

Mondom a fényűzésben egyenlőség uralkodik. Legyen nagy úr, sőt fejedelem, legyen piszkos uzsorás, mi-
ben üz fényt? Fényes lak, czifra öltöny – nőknél legalább – csillogó fogatok, sok tarka cseléd, czifra ünne-
pélyek, – ezek azon tárgyak, melyek után mindenki egy-
iránt áhítozik, melyekben mindenki versenyez, melyekért az emberek eladják elveiket, becsületüket. Most egyéb-
ben nem szokás fényűzést gyakorolni.

Meglehet e tárgyakban az aristocratia jobb választást tud tenni ízlés tekintetében, de e különbség mind-
össze is csekély. Végre is a kézművestől függ a külön-
féle divat cikkek minősége, s a jó ízlés mindinkább el-
terjedvén, végre alig vehet valaki Ízléstelen portékát. De nagy dőreség is volna azt hinni, hogy csak aristocra-
tának lehet jó ízlése; ez képtelenség a priori véve is, de minden lépten nyomon találhatjuk is az ellenkezőt.

Mai világban oly számos az alkalom költeni, élvezni, feltűnővé lenni, hogy az élvezet módja valódi tudomány. S ezt tanulmányozzák az emberek sokkal inkább, mint más komolyabb és hasznosabb tárgyakat. Sok ember egész életén át szüntelen csak azon töri fejét, miként élvezzen legtöbbet, s ez örökös fejtörés nyugtalanság, vágy, őszintén megvallva talán több kellemetlenséget okoz neki, mint mennyit valódi élvezete ér. De ezen élvezetvágy nem annyira valódi és önkéntes, mint inkább hiúság szüleménye. Mert mai világban azt tartják legokosabb embernek, kiről azt hiszik, hogy legtöbbet élvez. S az ilyen ember maga is többnyire lángésznek, genialis embernek tartja magát; bolondoknak tartja s szánakozva veti meg, azonfelül pedig nálánál sokkal ostobább embereknek nézi mind-

azokat, kiket kevesebbet lát élvezni. S e szerint bolond- és nevetséges ember mind, kit kötelességérzet, s más nemesebb indokok más utón vezérelnek cselekedeteik s életmódjokban. Hiszen mindezek csak azért tesznek így, mert nincs elég eszük, hogy tudnák, mi az élvezet.

Pedig ha betekinthetnénk az ily élvezethősök benső életébe, s láthatnánk azon mély űrt, gyógyíthatlan hidegséget és unalmat, mely mint Prometheus keselyűje gyötri keblöket, talán éppen ők volnának a szánandók, s nem ama szegény asceták s pedant phantasták, kiket annyira lenéznek.

E sivár, ez önző élvhajászat korunknak tán legnagyobb mótelye, Az a sok pseudo-Monte-Christo, kinek magáról s kiről másoknak oly nagy véleménye van, nem ismer semmi szentet; erény, kötelesség, morál, mindezek előtte üres hangok, vagy se nem jobbak, se nem rosszabbak mint a bűn; előtte minden egyenlő, minden közönyös, mindent csak azon szempontból néz, miből lehetne legtöbb élvezetet húzni. Ha az erény kínálkozik némi kecskkel, erényes akar lenni; ha a bűn nyújt élvezetet, kötél és golyó kikerülhetése mellett vétkezik, mindkettőt egyenlő hideg vérrel és számítással. Jórul roszra, szépről rútra egyiránt repdes, neki csak az jó, mi élvezetet nyújt, mi hiúságának hízeleg. Se Monte-Christo-faj alkotja mindinkább a valódi társadalmi aristocrátiát. Ez legbámultabb, legirigyeltőbb része – ideálja a társaságnak.

Hogy ez így nem jól van, nem szükség sokat magyarázni. De ki küzdjön ez oly általánossá vált, s hatalmasra nőtt irány elleni Miként lépjen föl valaki, hogy e sivár üzletek korszakában antik nagyságot, nagy léleknek, hazafiúi önfeláldozásnak nagyszerű példáit követelje a nagy tömegetől.

S azért nem kívánom Athenaet, Spártát, Rómát felidézni; nem kívánom oly magasztos fényben állítani elő a kötelességet, hogy az eltörpült nemzedék szemeit se merje rá fölemelni, vagy bolondnak tartsa azt, ki

tőle, – ő tőle ilyest követel, s oly kevéssé ismeri, hogy felteheti róla, miszerint a haza oltárára viendi valaki vagyónát, melyből szép bútort, drága csemegéket szerezhet saját kényelmére: lesznek mindenkor egyesek, kiket keblök istene s a letűnt idők egy-egy ragyogó példája nagyra, nemesre fog vezérelni, – a többség azonban szokás és divat után indul.

De egyre még is figyelmeztetni akarom az aristocratákat, s mind azokat, kik aristocrata hajlamokkal bírnak. Élvezethős, Monte Christo a gazdag uzsorásbul épen úgy válhatik, mint a legfinomabb és előkelőbb emberből, csak pénze legyen. Nemcsak sokkal szebb, sokkal magasztosabb, de egyszersmind sokkal aristocraticusabb volna, hazafiúi áldozatokra, alapítványokra fordítani a felesleget, melyet hiu élvezetekre fecsérel el legtöbb ember a nélkül, hogy általa valóban növelné boldogságát.

Hiszen czifra salonja, dús asztala, drága maîtresse épen úgy lehet a legpiszkosabb lelkű üzérnek is; de inkább illik aristocrata érzelmekhez az áldozat, mely fényesen kiemeli a nevet, melyek így a mindenféle fajú kéjenczek sorában elvegyülnek. Ha valahol, itt emelheti érvényre az aristocrata ama követelt finomabb természet, szellemiebb organisatiót, melyei akarja kimagyarázni s indokolni büszkeségét, s a tömeg megvetését. Az emberek nem igen akarják már elismerni e fölényt, itt alkalom nyílik bebizonyítani, hogy még is van abban valami. *Hic Rhodus hic salt a.* Bizonyítsák be íit, hogy csakugyan jobbak másoknál.

Semmi nem is állítja oly fényes rámába az aristocraticus nevet, mint az efféle hazafiúi áldozatok. A tömegre szüksége van az aristocratiának, ha nem más, legalább a végett, hogy legyen kinek imponálni, ki által bámultatni s ki felett gyakorolni felsőbbiséget. Ám a tömeg nem is igen tudja meg, hol és miféle titkos élvekre pazarolják a nagyok értéküket. – De azt igen is megtudja, ha a fény e

nevek után szép összegeket lát följegyezve közcélokra. S ekkor azután látja, hogy ott vagyon és hatalom van, s a mellett nemes érzelem is. S akkor azután a tömeg szokott naiv odaengedésével megbámulja s tisztelni tanulja ama neveket. S nem hogy zúgolódnék az aristocratia ellen, de még dicsekszik nagyjával. Ez áron azután eltűri a felsőbb körök büszkeségét is, s még azt sem bánja, ha idegen nyelven hallja őket társalogni.

VIII.

Sorba vévén társaságunk különféle alkatrészeit, lehetlen az úgynevezett „fertály mágnások” osztályánál meg nem állapodnunk. Nem szükség e szót „f e r t á l y m á g n á s” definiálni, tudja jobban mindenki, mit kell alatta érteni, mintha hoszas fejtegetésbe ereszkedném fölötte.

A fertály mágnások a táblabírák közt állván, helyzetüknél fogva azt lehetne gondolni, hogy a két osztály közt közvetítő osztályt, kapcsot képeznek. De itt kivétel van a rendes osztály alól. A fertály mágnás nem hogy közelebb hozná egymáshoz a két osztályt, sőt ellenkezőleg még mélyebbé teszi a sánczot közöttök. Mert ő rendesen még túlzottabb mértékben mutatja föl mind azt, mi ellen a mágnási rendnél kifogást tesznek az alantabb álló körök. Ha csak ily módon s ily áron lehet a felsőbb osztályokhoz közelíteni, inkább mégse kísérti a közönség, s a fertály mágnásoktól, kik azt mint egy próbálni látszanak, jobban idegenkedik, mint az igazi mágnásoktól.

A fertály mágnásnak két különböző nemét lehet föl venni. Van olyan tisztán hiúságból, van ismét más, kit főképen a vágy finomabb társalgás, magasabb körök életének ismerete után tesz azzá. Az utóbbiak kevésbé esnek megrovás alá, mert sok tekintetben igénybe veszik a méltányos ítéletet.

Őszintén megvallva, hazánkban sokkal alacsonyabb fokon áll még az általános, különösen a társasági műveltség, mintsem azt mindenki, kinek arra igényei vannak, mindenütt föl találhatná. Tagadhatlan pedig, hogy van sok

ember, ki ösztönszerűleg húzódik mindentől, mi a jó társaság kellékeinek eleget nem tesz. Nevezzük kényességnek, maznaságnak, de van sok ember, ki Ízlése s neveltetése, vagy nézeteinek s vágyainak különös iránya, de gyakran történetes helyzete, s megszokás következtében úgy fázik minden durvaság, nyersesség, vagy csak darabosságból is, mint fázik legkisebb hideg szellő érintésétől oly ember, ki a trapiusok alatt növekedik föl. Ilyen ember lehet, de van is nem egy.

Az ilyen aztán természetesen oda húzódik a társas életben, hol annak külső máza legalább, igényeinek kielégítést ígér.

Az bizonyos, hogy nálunk a mágnási körökben honol leginkább a polgárisodás a finomab társalgás. Épen nem meglepő tehát, hogy ama különös természetek oda húzódnak. S az ilyeneket azután nem lehet feltétlenül kárhoytatni. Náluk az ösztön működik ellenállhatlanul, s hán az ész, a megfontolás szava észrevéteti is velök helyzetök visszásságát, az ösztön hatalmasabb s az ész ennek szolgájává válik; sophismáival tán elengedi altatni magát, vagy csak későn tesz érvényre szert, midőn már az ember annyira tódoztatott a körülmények hatalma által, hogy a visszavonulás alkalmatlanná s nehézvé vált.

Van sok olyan is, ki annyit hallja ismételni, miszerint a mágnások azért büszkék és zárkózók, mivel a műveltségnek magasabb fokán állanak a többieknél, – míg azt valóban elhiszi. – Említettük már főnebb, mennyire áll ezen kifogásul gyakran felhozott állítás, s mire büszkék valódilag főbb rendeink; de van sok ember, ki annak hitelt ád. Hiszen gondolja – ha csak ezen múlik, – azon segíthetünk. S érezvén hogy ízlése, műveltsége, világismerete tökéletesen hasonlít a többiekéhez, nem látja át, miért ne vehetne részt a magasabb körök társaságában s életmódjában; miért ne tekinthetné magát úgy, mint velök tökéletesen homogént.

Az ilyen embernek ízlése is egészen valami maga-

sabb s szellemebb élethez lévén indomítva, odahúzódik, hol azt leginkább látja elérhető vagy megközelíthetőnek. Nem akarván egészen nélkülözni a társas élet szokásait és kellemeit, de másutt, talán körülményeinek sajátsága következtében, nem látván kielégítésre alkalmat, a mágnási körökhöz fordul. S ez irányt nem lehet feltétlenül kárhoytatni, mert szép ízlési hajlamra mutat, s fogékonyságra a kiegészített műveltség iránt. S az ilyen ember – meglehet történetesen – talán nem találkozott ama kellemetlenségekkel, melyeknek ki vannak téve legtöbben, kik nálunk a felsőbb körökkel érintkezni akarnak, vagy kénteleníttetnek. Meglehet, kezdetben oly kivételes egyénekre akadt, kik nem éreztették vele a rendszerinti visszataszító hatást.

Meglehet – természeténél fogva oly kellemes megnyerő benyomást gyakorol mindenkire minden legkisebb önlealacsonyítás nélkül, hogy lehetlen máskép, mint általános tisztelet és előzékenységgel fogadtatnia bárki által is. Az ilyen ember talán mégsem foghatja azután, miképpen lehet annyi mágnás gyűlölő. De még ezek is elébbutóbb ki fognak ábrándulni, s nem fogják személyes kiváltságul elfogadni azt, mi másoktól minden ok nélkül s rendszeresen megtagadtatik. Mások példáin fogják látni, hogy az, mi nekik megadatik, csak különös kegy és elnézés, s kitűnő tulajdonaik nem másul vétetnek, mint alig elfogadható pótlékául egyéb aristocraticus kellékeknek. Ennek észrevétele elfogja őket kedvetlenülíteni, s a közigazságtalanság szemléletének benyomását nem fogja ellensúlyozni az egyéni kedvezmények élvezete.

Van ismét sok ember, ki mindent ismerni, mindent közéről kitanulni, sokat tapasztalni, világot próbálni akarván, a mágnási körökbe is bekeveredik. Hogy ezt is jól és gyakorlatilag kiismerhesse, hozzájok idomítja magaviseletét. Inkább megtagadja magát, egy időre legalább, csak hogy alkalma lehessen mindent megpróbálni. Merész föllépéssel, kitartó és ruganyos természettel, különösen

sok pénzzel fentarthatja magát egyideig: de ha eszélyes, befogja húzni minél előbb vitorlát, mielőtt bárkája rongálást szenved; s ő lássa tapasztalatai felérnek-e áldozataival. Az ilyenből nem lesz valódi és telivér fertály mágnás, s talán vállalkozó szelleme nem érdemel kárhözta-
tást!

Mindezeket nem illeti, vagy nem méltányosan éri azon általános vád és ellenszenv, melyet a közönség nézetei a fertály mágnási címhez csatolnak. És – tisztelet, becsület, de igazság is, – e tekintetben gyakran igen méltánytalanul. Gyakran megesik, hogy ha a tömeg lát valakit, kinek természete, ízlése, hajlamai az övéivel meg nem egyeznek, kész az anathemával, s rá mondja: fertály mágnás. Lehet valaki igen művelt ember, lehetnek hajlamai, milyenekkel a mágnások is bírnak, s követheti azokat anélkül, hogy távolról is szándékában volna őket utánozni, vagy nekik udvarolni. Arról ő nem tehet, ha a tömeg összezavarja a fogalmakat, de azzal sem tartozik, hogy másoknak csak azért, mivel többen vannak más véleményen, feláldozza egyéni szabadságát, s magánál erkölcsileg és műveltségileg alantabb állók által engedje véleményeit és cselekedeteit szabályoztatni.

E tekintetben is ragaszkodják mindenki egyéni szabadságához, legyen önálló, s férfias magatartása elébb utóbb hatást fog a tömege gyakorolni.

A főntebb előszámlált fajok a fertály mágnások osztályából csak ritka példányokban mutatkoznak. Általában egészen más híron pendülnek. Ezeknél az alap tisztán hiúság, és ambitio azon értelemben, melyre nyelvünknek még nincs kielégítő kifejezése. A valódi fertály mágnás nem nézi mi jó, mi helyes, mi dicséretes, ő csak azt nézi mit csinálnak a mágnások.

Előtte az, ki az úgy nevezett haute voléehez nem tartozik, alig ember, s csak arra való, hogy a kevés választott részért éljen, fáradozzék, azt megbámulja, s nevetéséges tulajdonaival olykor ha róla beszélni leereszkesnek

mulattassa. Mind abban, miben a mágnások igen méltányos megrovást érdemelnek, a fertály mágnás még sokkal túlzóbb, ő egész a szenvedélyig viszi a felsőbb körök tisztetét, s az alsóknak megvetését.

Pedig nincs visszásabb helyzet a társaságban, mint a fertály mágnásoké. Felfelé mint lefelé egyaránt a lehető leghamisabb s mondhatni kétértelműebb állásban vannak. Dicsekedjék bár mennyire valaki, mily bizalmas lábon áll ezek s ezekkel, mi pompáson mulat, mennyire keresett kapós ember: jól tudja mindenki, hogy nem kerestetik, hanem csak türetik. S ez azután valóban nem irigylendő állapot senkire nézve, kinek az emberi és férfiúi méltóságról csak némileg is helyes fogalmai vannak. Tudja jól mindenki milyen szellem uralkodik legmagasb köreinkben, s így hiában ügyekszik a fertály mágnás valódi helyzetét elparádiózni. Az ő állapota folytonos küzdelem; neki folyvást fel kell használnia minden legkisebb alkalmat, elfoglalni minden legkisebb részt, nem venni tudomást számtalan kisebb nagyobb csípések, mellőzés, hidegségről; üstökön kell ragadnia minden legkisebb alkalmat állásának szilárdítására.

A külsőségeken látszólagos egyenlőség daczára a fertály mágnásnak folytonosan bizonyos tekintetben udvarolni kell társainak. S ez udvarlásnak száz neme van. Van sok ember, ki épen valami különös függetlenséget, cynicus magaviseletet, s tán épen bramarbasi modort színlel, s épen ez által akar alkalmazkodásának annál nagyobb nyomatókat adni. Ezek közt vannak gyakran a legügyesebb és cselszövényesebb udvarlók. Az udvarlás nemeihez tartozik túlhajtani s fenhargon helyeselni a legnagyobb képzetelenségeket a haute volée Codexében. A fertály mágnásnak csak e tekintetben szabad, hogy véleménye legyen. Neki kötelessége folytonosan gúnyolni, üldözni azt a műveletlen betyáros tömeget, azt a nevetséges lateiner chineres táblabíró osztályt, azokat a sok unalmas és phantasta patriótákat, kik csak kiabálni tudnak, pedig csak

bolond impracticus emberek. Neki kötelessége kigúnyolni mindent, élczetet faragni minden felett a bevett modor szerint, s ez által folytonosan mulattatni, s jó humorban tartani maga iránt magas pártfogóit s leereszkedő pajtásait. Ingyen nem adnak oly drága portékát, mint a magasabb körök kegye és türelme. Mihelyt a fertály mágnás unalmassá válik, vége van, s visszamehet saját fészkébe. Neki szükséges, hogy „guter kerl”, érdekes, mulatós ember legyen, különben mi hasznát lehetne venni?

Ily áron kell megvásárolni az irigylendő szerencsét kissé közelebről nézhetni a magasabb körök életét, mert a fertály mágnásnak ritkán engedtetik beljebb hatolni azok viszonyaiba. Használható mint statista, ha néha nagyobb s számosabb körökre van szükség, de kitűnőbb szerepek az ahhoz inkább képesítettek részére tartatnak fenn.

De hiszen a fertály mágnás felfelé nem is oly követelő. Neki elég boldogság, ha holmi obscurus emberkék előtt egész közönyös hangon ez s ez a gróf s báró barátjáról, ez s ez estélyről, melyen oly pompásan mulatott, ez s ez intim esmeretségről, melynek körében oly szívélyesen, oly kedélyesen érezé magát, dicsekedhetik. Neki elég boldogság, ha egy utczán végig mehet bizalmas, de hangos beszélgetés mellett valamely magas rangú barátja oldalán, vagy köszönhet ez s ez tejföles hölgynek egész világ szemeláttára.

Ilyen a fertály mágnás állása a felsőbbek irányában. Hát még lefele milyen? Neki folytonosan feledtetnie kell valódi állását, családi, rokoni egybeköttetéseit. Mind ezekről nem hogy szóllani lehetne, de sőt azon kell lenni, hogy a tejföles pajtások ne is gondoljanak ezen odiosus dolgokra, s ha épen gondolkodnak is, úgy nézzék őt, mint egy sajnálatra méltó, jobbra született, s amaz aljas körökbe csak mintegy eltévedt lényt, kinek nemesére törő lelke részvétet és pártolást igényelhet.

Ha épen valami ügyetlen vagy gonosz pajtás előhozna valamit az otthoni dolgokról, egy jó élczel kell a

foltt kitörülni, s a szót, gondolatot más útra terelni. Ha összetalálkozik valami jószívű falusi ismerős, vagy rokonnal, ki meg nem tagadhatja rokoni érzelmeit, s épen oly gyöngédtelen, hogy még köszönni s vele beszédbe eredni is kedve jőne: hirtelen vakság szokta a fertály mágnást meglepni, bár különben oly jó szemekkel bír, hogy ezer ember közt is meglátja magas pajtását.

Otthon, vagy valami félre helyen egészen más. Ott azután gyakran a fertály mágnás a lehető legjobb, legszívélyesebb barátnak, vagy rokonnak mutatja magát, mert híjába! ezeket az embereket sem tanácsos mindig egészen elhanyagolni, ezek az emberek tán még is szükségeselek lehelnek némi tekintetben, tán pénzt is adhatnak, hogy az embernek legyen magát mivel en vogue fentartani. S akad is elég jó ember, ki így leahagyja magát vétetni lábáról, kinek tán épen hízeleg az, ha bár csak második kézből is érintkezésbe jöhet amaz annyira bámult és tisztelt magasabb körök ihletésével. Mert az általános fertály mágnási szellem igen el van terjedve népünk minden rétegei között, mindenütt karöltve jár a hiúsággal.

De általában mégis idegenség és vonakodás lesz a fertály mágnásnak osztály része saját lenézett és elhanyagolt eredeti körében; s mikor bekövetkezik azon szomorú idő, midőn meg kell fúni a hátrálót, épen nem irigylendő sors várja honn.

Hiába! az embert megunják elébb utóbb, az ember ki meríti magát minden tekintetben, vagy ki is fárad az Örökös erőlködés s mesterkélnt önfentartásban, s szükségessé válik otthon körül nézni s a jövendőről is gondoskodni. Igen zokon esik azután a lemondás, másrészt a hideg kopár láthatár. Si aestate cantasti, hieme salta. S ezt kevés kerüli ki.

Illyen nálunk azon osztály, mely első tekintetre talán úgy tűnik elő, mint közvetítő a magasabb és alantabb álló körök között. Ily módon, ily egyeztetők által nem lesz egyesség, sőt ezek teszik még mélyebbé azon sze-

rencsétlen szakadást, mely nálunk a kasztokat egymástól elválasztja.

Míg annyi majmolót, udvarlót és hódolót lát maga körül felsőbb kiváltságos osztályunk, ez által csak igazolva látja abnormis követeléseit s nem lesz hajlandó azokról lemondani; előbb lenne tán, ha látná, hogy méltó idegenség és megvetés követi. Másrészről ha alulról látják, milyen az egyetlen mód közelíteni a kiváltságos osztályokhoz; ha látják, mennyit kell törekedni, mennyit kell áldozni, mennyit kell túrni, elnyelni, s mind a mellett mily gúnyos állás követi mind ezen erőködések: a jobb érzésű ember lehetlen hogy el ne idegenedjék, bár mennyire tudná is becsülni a finomabb társalgás élveit, vagy óhajtana tetteleg hozzá járulni a kasztok közt fenálló korlátok elenyésztetéséhez.

Tudom én jól, hogy vannak mindenütt emberek, hasonlók a mi fertály mágnásainkhoz. Mert földrészünkön mindenütt többé kevésbé hiányos a társaság szerkezete. S e hiányok nem is fognak megszűnni mindaddig, míg az átmeneti forradalom az aristocratiából a democratiába befejezve nem leend. De bármi körülmények közt is, van hiu ember mindig, ki be nem éri azzal, ha saját személyes tulajdonaival, vagy helyzete előnyivel kitüntetheti magát a többiek közül; de azon felül, kivált ha azon előnyök nélkül is szűkölködik, igen jól esik neki oly közel állani a világosság forrásához, hogy könnyebben s általánosabban észrevétessék.

Az ily sütközni szeretők vannak mindenütt elég nagy számmal, de ezen emberek osztálya sehol sincs oly valószínűs fajú generré alakulva, mint hazánkban. S ennek oka egy részt azon nagy adag hiúság, s olcsó hirrekapás vágya, mely – fájdalom – megvan fajunk jellemében: másrészt azon abnormis kiváltságos állás és büszkeség, mely felsőbb köreinket kitünteti. Nekik satelitekre van szükségök s kegyöket csak határtalan odaengedés s folytonos kényeztetés árán osztják és éreztetik.

A valódi fertály mágnásokon kívül is van azonban nálunk igen sok ember, ki, hol szerit teheti, felette szeret a magasabb körökhöz „dörgölődni.” Valóban mulatságos látni, mint akarja némely ember másokkal elhitetni, hogy csak akarnia kellene s nem volna senki, ki magát barátsága által megtisztelve vagy legalább megörvendeztetve ne érezné. Ha ily ember beszél amaz irígylett körök tagjairól, legfőbb gondja idézni velők való beszédeit, társalgását, s oly ügyesen forgatja szavait, hogy mindjárt észrevegye mindenki, miszerint ő X. gróffal s Y. báróval testipajtás s ilyen s ilyen régi jóczimbora. De az ily gyengeségek csak szánakozást gerjesztenek.

IX.

Hátra van még egy nevezetes, mondhatni fő alkatrésze társaságunknak, a tábla bírák osztálya. Táblabíró alatt értem a magyar nemességnek azon középosztályát, mely nem mágnás, s nem bocskoros. Mert ha bár a mágnások is voltak tiszteletbeli táblabírák, habár egy nagy zeneművész hazánkfia is lovagává üttetett e tisztos osztálynak a hálás nemzet által: mégis a potiori fit denominatio, s a valóságos, telivér, majdnem született táblabíró állását a közép nemesség tartotta birtokában. – Szegény táblabíró! mily kíméletlen kezekkel hurczoltatott elő a szendergő nemzeti hagyományok lomtárából a világ piaczára. Előrángatták, megtánczoltatták, mint valami pajkos menyecske egy vén tobák- és parókavitézt. – S azután nevelték, gúnyolták, igen könnyű és olcsó élczekkel. S a tisztos osztály, mely túlélte a mohácsi vést, s a sok polgár háború közt híven s szerencsésen megőrizte Corpus Jurisát, mely átküzdötte a *primae nonus* csonkulását, vállainak megfertőztetését – *adomesticat*: most a legújabb időkben egy hírlap által megkapta a számár rúgást, s még tisztos neve is gúnyos és szitkozódó szavak sorába elaljasult. A névnek régi értelme keresztül hat mind ezen elferdítéseken, s nem találhatunk alkalmasabb szót a középnemesei osztálynak szorosabb meghatározása és elnevezésére, mint – „táblabíró.” –

De szóljunk komolyan. Ez osztályról szólni majdnem annyit tesz, mint szólni az egész magyar nemzetről, mert tagadhatlan, hogy e nagy számú osztály képezi

nemzetünknek valódi magvát s öszpontosított tömegét. Nem hiába nevezte Verbőczy a nemességet populusnak, még jóformán most is az. Polgári osztályunk – fájdalom – igen csekély, nagy része idegen, a magyar rész annyira oda simult a táblabírói tömeghez, hogy vele jó formán együtt vehető. Parasztságunk olyan mint mindenütt, magasabb szellemi önállósága nincs s csak anyag a fensőbb osztályok szellemi működéséhez.

Nemzetünknek valódi physionomiáját a táblabírói osztály adja meg. Az idegen vizsgáló előtt, de magunk előtt is, ha elvont és független állásból vizsgáljuk, nemzetünk összes ábrázatának fővonása a félcivilisatio, némi nemes és keleties zománczczal. Ha azután részletesebben vizsgáljuk, látjuk a sok jó akaratot, zsibbasztva a körülmények sanyarúsága és nagy adag természeti restség, tunyaság által; látunk sok és valóban tiszta s költői lelkesedést a tapasztalanság sötétében botorkázva; látjuk a tiszta józan észet, megzavarva éretlen teoriák és emésztetlen tanok által; látjuk a sok eredetiséget eltorzítva rosszul felvett külbnyomások által. Mind ez egy, ha nem is irigylendő, de minden esetre érdekes képét egy nemzetnek tünteti elénk. S e kép színezetét a táblabírói osztálytól kölcsönzi.

Ez osztálynak képe, már csak azon nagy változottság által is, melyet felmutat, felette érdekes a figyelmes vizsgálónak. Ez osztály mutat fel valódi gentlemant, s pimasz ripőköt minden valódi polgárisultság és világbani jártasság nélkül; mutat egészen új szabású ideologot és doctrinárt, s más részt ó szabású s megcsontosult ügyvédeket, kik még mindég mint szuféreg rágódnak a Corpus Juris avas obscuritásain, vagy legalább azoknak szellemén; ez mutat fel valódi ázsiai izlésű önelégült kis hetumogereket, kiknek sóhajai tán még most is Atelkuzu és Bukhara felé repülnek: másrészt ifjú francia forradalmárokat, egy Camille Desmoulins szellemével; ez mutat fel tógatusokat és túlfinomult divatpiperkőczöket; egyszer-

rü parlagi embereket, kik more patrio szántogatják az ősi ugart, másrészt agyafúrt iparlovagokat, kik bármi párizsi társaiknak is becsületökre válhatnának. Szóval a magyarból, a táblabíróból minden kitelik, soraiban minden felalálható.

Valóban sajtáságos nemzetünknel azon két különbözö szellemi alkat, mely oly tisztán kifejezve mutatkozik egyes tagjainál. A régi szabású, egyszerű falusi ember most is olyan, mint volt századok előtt. Komoly, tisztességes, takarékos, talpig becsületes, ellensége minden tettetés, minden fitogatásnak.

Ő hallja mi nagy dolgok történnék más országokban, mint halad az ipar, mily bámulatos találmányok lépnek életbe; hallja magasztalni a külföld haladását, lázongó törekvéseit: de azért meggyőződése ingatlan állanak s ő azért még is csak azt tartja, extra Hungariam non est vita. Az ifjú magyarország fia ellenben csupa mozgás, csupa nyugtalanság, csupa újító szellem. Az ő ideálja ipar, csinosodás, idomulás a külföld példányaihoz. Neki itthon semmisse jó, semmisse tetszik, neki ez állapot túrhetetlen. Sajnálkozással tekint hona elmaradt állapotára s azt gondolja, a külföld állapota tökéletes, s boldogság csak ott honol.

Mind a két fajnak meg vannak helyes fogalmai, meg van sok tekintetbeni elfogultsága. Ama komoly és higgadt fajtól kölcsönzi nemzetünk nemes és becsületre gerjesztő zománczát, de a másik faj nélkül nem volna haladás. S csudálatra méltó, mi jól meg egyeznek ez annyira különbözö jellemekek. Az előbbieket az ész szava, a helyzet fel fogása vonzza az utóbbiakhoz, ezeket pedig a szív köti amazokhoz. Mert ama tisztességes, bár természetünknel fogva tespedő emberek is átlátják, hogy haladás nélkül nincs számunkra élet, s habár félnek hogy a sok érintkezés, súrlódás által veszélyeztetve van eredeti jellemünk harmatpora, de mégis élni kell. Ezek pedig bármennyire ragadtassanak is nyugtalan természetük által, a vér melynek

eredete mindig fentartja jogait, visszavonja őket, mint hosszú fonalon repkedő madarat.

Ezt általánosan jegyezvén meg nemzetünk physionomiájáról, térjünk vissza szorosabban vett tárgyunkhoz. Miután a táblabírói osztálynak ábrázata oly változatos, igen nehéz azt rendes tárgyalás és határozott ítézet tárgyává tenni, mint tettem főnebb a mágnások és satellitjeik a fertály mágnásokkal.

Ezeknek modora oly szabályszerű, oly világosan kimért, kijelölt, s minden zúgolódás, vagy csak feszegetés nélkül is általánosan elfogadott törvényszokás, mintha felöle codexeket írtak volna, s ebből szerkesztett kátékból tanulnák. Ellenben afféle valódi táblabíró modor nincs. Meglehet volt az előtt, bár hagyományaink még e felett is kétséget gerjeszhetnek, de most a hány a táblabíró, annyi féle a táblabíró modor. Vannak egyes kisebb körök, vidékek, egész megyék, melyeknek modorán látszik némi határozottabb színezet; de ez is mind inkább ritkul s akkor is csak az általános társasági modor sokféleséget mutatja. Lehet mondani: Pest megyei, hevesi, gömöri, szatmári, bácskai, dunántúli s a t. modor, de épen ez mutatja, menyire különböző különféle helyeken a táblabírói osztály társasági színezete.

A mágnási osztálynál a különbség kevésbé észrevehető, s a sárosi mágnás jórészt olyan, mint a békési, s a szabolcsi olyan mint a soproni. Ellenben a táblabíró inkább lévén helyhez ragadva, megtartotta jórészt vidékének néptypusát, s modorán igen megtetszik a provincialismus. Erdély az egyedüli tartomány, melynek typusát minden néven és renden levő fiai egyaránt megtartották.

Vizsgáljon bárki egy mágnásokból álló társaságot. Egyik olyan mint a másik. Társasági helyzetök, a többi osztályokhoz arányuk, az azokkali bánásmód, az illedelem szabályai egymás közt és mások irányában, némely tárgyak és elvek felöli nézetek – mindezek felett tökélete-

sen tisztában vannak magukkal s eszökbe se jut az ezek-röli szabályok helyessége felett kételkedni.

De nézzetek egy táblabírákból álló társaságot; habár egy vidékbeliek, nemzetségre, vagyonra egyformák, s a társasági műveltségre egyaránt képesítve legyenek is, hús ember közt legalább tízféle genre-t fogtok találni. Láthattok fertály mágnást, ki csupán azon töri fejét mi comme il faut, mit csinálnak Pesten a mágnások. Lesz köztök gentleman-betyár, ki otthon van salonban, női társaságban, de otthon van betyárok, kortesek közt is, mind a két nemnek nyelvét s modorát érti, sőt mindkét helyzetben tudja magát mulatni s otthonosan érezni. Lesz valódi s a Corpus juris szerénti értelemben vett táblabíró, ki mióta megyegyűlés és sedria nincs, tökéletesen kiesett minden szerepből s magát semmi újba betalálni nem bírja.

Van olyan, ki jól tudván, hogy nemzetsége csak oly régi, mint bármely zászlósé, ha hosszú pipával ki áll, ószerű boltos ívei alá bezárt magas kapuja mögött magát most is kis királynak véli, elgondolja dicső bajszos ősei sorát, vagy legalább a robot és hosszú fuvar lehunytt idejét, s mély fájdalommal látja előre nemzetségi neve fényének hanyatlását. Van ellenben tüzes democrata, ki tagadja hogy nemes ember, ki csak polgár, csak ember és magyar akar lenni, s minden legkisebb aristocraticus ragadványt le akar rázni magáról.

Van olyan, ki élet módjában s gazdasága vitelében örökösen idézi az öregek axiómáit, s ephemer kísérleti vizsketegnek, bolondságnak tart minden újítást. Szégyennek, zsidónak való piszkos mesterségnek tart minden kereskedést, minden ipar üzletet, s attól tart, ha ilyenbe keverednék, ősei megfordulnának sírjokban. Van ellenben olyan, ki mint egy amerikai erdőirtó, vállalkozásokról, s speculatiokról álmodozik, gyűlöli a deák nyelvet s fiaiból kereskedőt, mérnököt nevel.

Van piperkőcz, kalandvadász, ki a városi élet, szín-

ház, casino kizárólagos tisztelője; lesz betyár, ki hosszú hajat visel, rezes baltával jár, s a fokosnak fény koráról álmodik. Többé kevésbé élesen kifejezve mindenik nemből fog találkozni egy a húsz ember között.

Ily nagy tarkaság és változatosság mellett, melynek oka sok körülményben fekszik, igen bajos dolog általános észleleteket felállítani a táblabírói osztály társasági viszonyairól. S azért ne vegye senki pártoskodás, vagy részre hajlásnak, ha rövidebbnek látja itt a táblabírákról írt fejezetet, mint azt, mely a mágnásokról szól. Ezek ellen több a méltányos panasz társaságunk szertehúzó állapola tekintetéből, azonkívül physiomiájuk sokkal határozottabban s élesebben van kifejezve, s inkább szemügyre vehető. A táblabírói osztály könnyebben ki sikamlík a bíráló kezei közül; az egész osztályt véled érinteni, vagy sújtani, s azon veszed észre magadat, hogy csak egy kis részletet illet ítéleted, a többire nem alkalmazható. – Ki a táblabírói osztályról akarna bőven értekezni, csak hamar észrevénné, hogy könyvet írt a magyar nemzetről.

Csak némely észleleteket kívánok azért előadni a nélkül, hogy egész terjedelmében merészkedném e nagy tárgy taglalásába bocsátkozni. Csak a társas élet és viszonyok tekintetéből óhajtom előadni, mit szeretnék, ha másképen volna. Úgy vélem elég bőven kifejtettem már főnebb, mily fontossága van a társasági viszonyoknak egy nemzet sorsa s állapotára. Számptalanok e téren hiányaink, melyeknek eltávolítása egyedül magunktól függ. S e kevéssé zajos, de felette fontos ügynek elintézésére most igen jól rá érünk, és semmi által akadályoztatva nem vagyunk.

Általában véve a táblabírói osztály még nagyon hátra van a művelődésben. Az általános világismeret, emberismeret, s a polgárisodott világban mindenütt elfogadott s vitán kívül álló illedelmi szabályok ismerete s gyakorlata még kevéssé van ez osztály sorai közt elterjedve. S ne mondja senki, hogy ezen ismeretek megszerzéséhez elég

vagyon hiányzik, vagy hogy ez csak az eredeti őszinte magyaros jellem rovására történhetnék. Azon vagyon, melyei jobb módú s előbbkelő táblabíráink bírnak, bőven elég arra, hogy magokat társaságilag tökéletesen műveltekké tehessék.

Ezen műveltség nem abban áll, hogy a mágnásokkal pompa és pazarlásban vetélkedjenek. Azért mert valaki fényes divatszerű házat visz, még nem művelt ember. A műveltség melyről szólok, a magaviseletben áll, s a társalgási modorban. S ez lehet valódi alapos, lehet tökéletes a nélkül, hogy kénytelenek legyünk a magasabb körök üzletét s oktalanságait utánozni.

E fogalomzavar onnan ered, mivel nálunk jó formán csak a mágnási osztálynál lehet tökéletes társaséleti műveltséget találni, s a ki ezt tanulmányozza, azt is utánozandónak véli a mintákon, mi egészen más rovatba tartozik, s a tárgyhoz nem szükséges.

Láthatni nálunk is imitt amott igen korlátolt vagyoni állapotban, s alárendelt helyzetben levő embereket, kik még is tökéletesen művelteknek nevezhetők; látunk elég külföldit, ki nem nagy úr s mégis comme il faut ember. De nézze meg bárki a külföldet, s látni fogja, mily nagy urak vagyoniilag, s mily kevéssé művelt emberek a mi táblabíráink az ottaniakhoz képest.

Felette szembeszökő náluk azon bizonytalanság, azon tétovázás s minduntalani feszélyes magaviselet, melyet a kérdésben levő osztály társasági modorában tapasztalunk. Nem tudják ki találni valódi helyzetüket, minduntalan egy vagy más túlságba csaponganak, egy-egy felkapott, rossz felfogott eszme után indulnak, s magokkal folytonos ellenmondásba esnek.

Ennek oka abban van, hogy a táblabíró keveset mozog, keveset utazik, keveset lát-hall, s világot nem próbál el annyira, hogy az mit a jó társaság szabályaiból tud és követ, nem tanulás és tapasztalásnak, hanem bizonyos, a magyar jellemben fekvő büszkeség és

rangbéli öntudatnak eredménye. S azért is látható azon különös tünemény, hogy az idősebbek inkább becsülettudók, mint a fiatalok.

Az ifjúság jó részt az ifjú féktelenség és szenvedélyek által hagyja magát ragadtatni s nem szeret semmi korlátot. Az idősbek nem csak higgadtabbak s inkább felfogják állásuk postulatumait, de többet is volt alkalmuk látni, tanulni, s azért az illedelmet is inkább ismerik és gyakorolják. (Nem akarom az ifjúságot kivétel nélkül sújtani, csak az általános typusról szólok.) Sokkal több gondot kellene az ifjúság növelésére fordítani, de a régi táblabíró a gyermeket majdnem a cselédség közé tartozónak vélte s csak akkor tartotta magával homogénnek, midőn juratusnak, vagy ügyvédnek felesküdt.

A gyermeket jó formán elcsapták, mint kiverik pusztára a növendék marhát, a természetre hagyván jó formán kifejlését. Hadd nőjjön, hadd forrja ki magát, majd neki válik. De bizony ily formán gyakran elmarad, elcsenevész a növendék, s nem leszünk vele megelégedve, midőn emberszámba venni akarjuk. A gondos apa legzsengőbb korától fogva gondosan ápolja gyermekét, s korán belecsepegteti azon elveket, melyekre kell alapítani életrendszerét. A gyermek legelső éveiben vettetik meg a hibás nevelésnek alapja.

A táblabíró rendszeren falun lakván, a gyermekek többnyire cselédséggel cimboráskodnak, mert a gyermek bizodalmas és közlékeny, nyílt kedélye ellenállhatlanul érzi a baráti közlekedés szükségét. Miután magában van s gyermektársat ritkán talál, a házi cselédséghez fordul mely igen szívesen csalja ki tőle az uraság titkait, s némi elégtételt érez magában, ha gazdája gyermekei felett bizonyos felsőséget gyakorolhat. Ezek kaptják sok minden rász és illetlen dologra a gyereket s legnagyobb tréfájuk van benne, ha ez úton viszont boszanthatják azokat, kik megrovásainak minden perczben kitéve vannak.

Így szokik azután a gyerek mindjárt zsenge korában

a póriassághoz. Azért is szükséges, hogy ha bár alkalmatlan, a szülék minél többet bíbelődjenek gyermekeikkel. Szoktassák a gyermeket minél előbb a társasághoz, s ne resteljék ott velők foglalatoskodni s őket mulattatni. Különben a gyermek másutt keres okvetlenül kárpótlást.

Ha mind ez otthon bajba kerül, vagy épen nem lehet, legjobb a gyermeket minél előbb városba adni, mielőtt a parlagi élet ízlését felvette; mert ha ehhez nagyon hozzá szokott, városba menvén ott is csak egy pár magához hasonlóan bekerült betyár pajtáshoz fog csatlakozni, s nem fog sok urbanitás rá ragadni. Sőt miután azt is jól tudja, hogy otthon birtok vár reá, s hogy ő úr, még bizonyos ellenszegülési kedvet fog magában érezni minden városias simaság és illedelem ellenében, s alig várja hogy a terhes iskolai éveket lerázzván, haza kerülhessen első gyermekéveinek kedvencz parlagias terére. S mily nehéz lesz azután állása az ilymódon fölcseperedett ifjúnak.

Midőn csakugyan bekellene lépnie a társasági életbe, mélyen fogja érezni, mennyire elmaradt s mily tömérdek hiányokkal bír. Ekkor azután nyűgnek nézi a társas illedelem szabályait, s vagy visszafordítja ezektől büszkesége, s a küzdelemhez szükséges erő hiányának érzete s lesz ripők, ki csak majd ha vénül, lesz félig meddig civilizált ember: vagy ha nagy vonzerőt érez magában a finomabb iránt, roppant nehézségekkel kell küzdenie, kitenni magát örökös baklövéseknek, kigunyoltásnak, kellemetlen feszélyes helyzeteknek, míg végre felküzd magát azon helyzetbe, hol más már gyermekkorában otthonosnak érzi magát. Mennyi idő, mennyi fáradságpazarlás!

A kitől csak kitelik, ne sajnálja gyermekétől az utaztatás költségeit. Igen fölesleges volna elősorolni az utazás hasznos befolyását a szellemi látkör tágítása s a műveltség előmozdítására. Csak azt kívánom megjegyezni: sok ember nem véli érdemesnek a ráfordított költséget, pedig csalódik e tekintetben.

Az utazás a nevelésnek egy része s a tanulásnak

mintegy befejezése. És hibás felfogás attól tartani, hogy mennél műveltebb valaki, annál több szükségei vannak. Mihelyt valaki magában érzi, hogy műveltsége megvan, s szellemileg bár hová beillik, beéri ezen öntudattal, s nem kívánja tekintélyét más módon megalapítani.

A ripők azzal nem bírván, más módon akar magának érvényt szerezni. Neki cifra négy ló, cifra minden kell, hogy fölléphessen. Költés által akar imponálni s hely et foglalni az öt megillető körökben, különben talán semmibe se vennék. S ez több költségbe kerül, mintha talán kissé költségesebb, de gond és kikerekített nevelésben részesítették volna. Mindennapi tapasztalás mutatja, miszerint vagyona kitérésével ügyeszik sok ember kipótolni más szellemi hiányait. Ez természetesen eleinte legalább, igen kényelmes, s a világ olyan, nálunk legalább, hogy négy szép ló szívesen elfogadtatik a jó nevelés kel- lékeinek kipótolásául.

A jó nevelésre fordított költség e tekintetben is olyan, mint a jól befektetett tőke, mely habár kimegy a szekrény zárai alól, de abba dús kamatokkal tér yisza. A nevelt és műveltségben otthonos ember kevesebbel többet fog mutatni, de kevesebbet lesz szüksége költenie, hogy magát fentarthassa körében, mint az ügyetlen, vagy tapasztalatlan, kinél a jó társasági kellékekből csak külsőség és anyagi szükségletek találhatók fel.

Mindez ugyan csak a nevelés külsőségeihez tartozik, s az emberben s annak nevelésében minden esetre nem a külsőségek, hanem a benső érték jellemében és elmebeli fejlettségben követeli a fő tekintetet.

Koránsem czélom egyedül e külsőségeket követelni a táblabíró osztály részére általam óhajtott nevelési rendszertől: de miután csak a társas élet viszonyairól szólok, ezeket kell főképen szemügyre vennem. S e tekintetben elkerülhetlenül szükségesnek tartom, hogy a sokszor nevezett osztálynál a társas neveltségre több gond fordítassék. – Ez adja meg azon valódi civilizált ízlést és

hajlamot, mely a nemzeti haladásnak leghathatósabb emeltyűje s ez segítené elő leghatályosabban azon annyira kívánatos eredményt, hogy kasztáink s az azokat elválasztó erős falak elenyészzenek.

Azon műveltségnek melyről szólok, legelső s legtermészetesebb következménye az ízlés finomodása, s a vágy, miszerint minden a mi az embert környezi, csinosabb legyen. „Nemzeti csinosodásunk” nem egyenlő értelemben használtatott-e mindig e szó haladásunk apostolai által, a „nemzeti haladás” kifejezésével? És méltán,

A csinosodás utáni vágy egyik leghathatósabb előmozdítója minden haladási törekvésnek. Mit várhatnánk a pórnéptől, mely elvonulva s elszigetelve a világtól nem ismer más vágyat, mint a mindennapi kenyér s meszeletlen, földből vert kunyhó után. Ám mondjátok: tán boldogabb mint a polgárisult ember égető nyugtalan vágyaival. Igen, de ha jó volna is, lehetlen e csendes állapotban megmaradni.

Hiába, a világ halad. Ki menni nem akar, menettezik. S miután a régi, ha úgy tetszik, idyllicus állapotban nem maradhatunk, jobb minél előbb átesni a nagy forradalmon, s átküzdeni az oly bajos, de elkerülhetlen átmeneti korszakot.

De hiszen e felett többé semmi kétség nem uralkodik. Mi is benn vagyunk az átmeneti processusban, kínos vajúdasban szenvedünk. Ügyekezünk kell minél előbb partra vergődni a fáradalmas hányattatás közül. Nekünk egészen polgárisodott európaias néppé kell válnunk, félig Ázsia, félig Európa nem maradhatunk. Legfőbb teendőnk: nemzetiségünk, életerünk fentartása után a haladás, a nemzeti csinosodás. S mint ennek egyik legfőbb kellékét, leghathatósabb emeltyűjét sürgetem a társas életbeni műveltség terjedését a táblabíró osztály, nemzetünk e legjelentékenyebb része sorai közt.

Mindannak, kinek vagyoni állapota ahhoz való, társaságilag tökéletesen művelt, comme il faut emberré kell válnia, s el kell tűnni azon félig aristocrata, félig pórias,

a társas életben járatlan és ügyetlen fajnak, mely táblabírói osztályunk nagy részét képezi. Minél több lesz köztünk a művelt és pallérozott ízlésű ember, annál többen fogják óhajtani s terjeszteni a nemzeti csinosodást. Az ilyen ember békétlenül túr maga körül mindent, mi a durvaságra s kifejeletlen állapotra emlékeztet, s így természetesen annak eltávolítása után törekszik.

De látjuk ezt mindenütt hová lépünk. Nézzük meg egy ily ember lakását. Mily különbség azon rend, csinosság, kényelmes felosztás, kellemes, szemet kedélyt vidító rendezés: s az avult piszok és rendetlenség közt, mely a műveletlen és tespedő ember tanyáját bélyegzi. Nézzük gazdaságát. Mi másképen van rendezve az, mennyire ügyekszik a tudomány és kísérletek eredményeit életbe léptetni s „kertté varázsolni” a földet, míg a másik more patrio csak turkálja ugarát s tenyészti bitang söréit.

Nézzétek a művelt ember életmódját, multságait, mennyire különböznek azok a durva emberek henye időölése-vagy undorító tivornyáitól. A haladás, a javítás, a jobb és szebbhez ídomulás szelleme karöltve jár a civilizált hangulattal s együtt foglalja el a kebel és elme birtokát.

Természetesen, csupán az által, hogy művelt ember, senki nem fog nagy dolgokat végbevinni, ha elmetehetése s testereje arra nem képesíti. De legalább hat példája által. Minél több művelt ember lesz, annál több példa hat a nép tömegére. Minél többen lesznek, annál inkább erőre fog kapni azon fölény, melyet a nagyobb műveltségnek végre is okvetlenül gyakorolnia kell a durvaság fölött. Egyes embert könnyen lenyomnak, kigúnyolnak, elszigetelnek, de ha többen lesznek, övük lesz a hatály, mely őket illeti meg kétségtelenül.

Még más tekintetből is felette fontos a társas műveltségnek haladása és terjedése. Mint fenébb kifejtettem, egyik legnagyobb baja nemzetünknek az örökös viszály, kölcsönös agyarkodás és gyűlölet, mely társaságunk különböző osztályai közt uralkodik.

A kaszta-szellemnek, a magasabb körök zárkózottságának egyik legfőbb ürügye, némi részben oka is az, hogy az alsóbb osztályok műveltsége nem áll azon fokon, mely őket a „jobb társaság” élvezetére képesítené. Ez ha nem menti is fel a magasabb köröket azon vádaktól, melyeket fenébb elősoroltam, annyival kevésbbé, mert amaz állítás épen nem alkalmazható általánosan, de minden esetre ürügyül szolgál. Ám ügyekezzenek az illetők minél előbb kirántani az alapot ama vád alól, s az ürügy, az alsóbb osztályokat lenézni s előlük elzárkózni, meglesz semmisítve.

De ha ez egészen nem sükerülne is, azok, kiket belső ösztön és ízlés vonz a magasabb és finomabb társalgás élvei felé, nem lesznek kénytelenek kielégítetlen vágyat hordozni keblökben, vagy lealázó visszautasításokat tapasztalni kísérleteik közt; mert saját tulajdon körükben felfogják találni azon nemesebb társas élet kelleit, mellyeket most irigy és békétlen tekintettel látnak a magasabb aristocraticus köröknek majdnem kizárólagos gyakorlatában.

S e tekintetben kár, hogy középosztályunk annyira kerüli fővárosunkat s egészen falura vonul. Meglehet nehéz most Pesten tartózkodni, meglehet a falusi körök némileg pótolják egykori megszokott municipális gyülekezeteinket: de még is, annyival inkább mivel idejük nagyobb részét minden esetre falun töltvén, fentarthatnák ottani befolyásukat, igen óhajtandó volna, hogy középosztályunk ne hanyagolná el annyira a városi életet, s országunk szívét, fővárosunkat.

Pestet ajánlottam fenébb magasb aristocratiánknak, oda szeretném idézni a jobb módii táblabírói családokat is. Amazokat a magyarosodásnak, ezeket a társas műveltség gyarapodásának okáért. Jelenleg annak, ki Pesten akar tartózkodni, csak kettő közt van választása, s ez: vagy a magasabb körök, s fertálmágnáskodás, vagy unalmas utca, kávéház, vendéglői élet. A táblabírói osztály ifjai

közül csak kevésnek van kedve választani az előbbi utat, a másik életmódnál szárazabb s unalmasabb alig képzelhető.

Ennek következése az, hogy ezen ifjak épen nem érezvén kedvet a fővárosi élethez, falun maradnak, s igen sok tekintetben Landjunkerékké válnak azok is, kik különben egy kellemes társas életnek igen használható tagjai lehetnének. Egészen másként menne a dolog, ha vagyonosabb táblabíró családjaink az évnek egy részét Pesten töltenék s formálnának egy kört, mely az elzárkózó magas aristocraticus. körök mellett fenállhatna igen jól, s az összes táblabírói osztálynak középpontja, irányadója, gyűlhelye lehetne.

Kimondhatlan hasznos következményei lennének ezen társas köröknek a közép osztály s így a nemzet tömege művelődésére. Az ifjúság Pestre húzódnék, mint ezelőtt s ez által alkalma lenne felvenni azon városias műveltebb színezetet, melynek elnyerésére falun alkalma s példája nincs; s levetkőznék ama korlátolt provinciális hangulatot, mely annyira összeszorítja a szellemi látkört, s alkalmatlanná teszi az embereket a hon összes állapotának s általános érdekének felfogására. Terjedne a kölcsönös ismerkedés, közlekedés, mely így mióta a vidéki nagyobb gyülekezeti alkalmak elmúltak, felelte meg van nehezítve: s e kölcsönös ismerkedés, közlekedés mindennemű hasznai oly szembetűnők, hogy e felett valóban felesleges volna bővebben kiereszkednem.

Nemzetiség tekintetéből is felette hasznos volna, ha a tősgyökeres magyar körök Pesten ütnék fel tanyájokat s benne jobban meghonosodnának. Ha így megy, Pest lassankint elveszti újra minden magyar színezetét s a honnak nem lesz valódi fővárosa.

S mi akadályozza leginkább vagyonosabb házainkat hogy Pesten lakjanak? Nagy részben hiúság. Mindenik inkább akar saját körében első, mint Pesten második lenni. S e gyengeség miatt fosztja meg magát a városi élet kel-

lemei és sokféle hasznaitól. Tegyük félre a hiúságot. Azért, mivel a mágnásokkal fényűzésben mindenik nem vetélkedhetik, foglalhat el saját körében oly tiszteletré méltó állást, melytől senki nem tagadhatja meg a méltó elismerést. S csak többen legyenek egy osztály, egy fajbeliek, lehet versenyezniük egymás közt – ha már je nélkül nincs élvezet, nincs érdek, a nélkül, hogy a főlebb valókkal kelljen a pályára kilépni.

Egy-kettő természetesen nem érezheti oly jól magát, mint nagyobb társaság. S azért czélszerű lenne, ha néhányan legalább összeszóllalkoznának, egy vidékrül például; így mindjárt otthonosan érezhetné magát Pesten is mindenik, s élvezhetné az időszakonkénti városi élet kellemeit. Ily egyes kisebb körökből alakulna azután egy nagyobb, kiterjedtebb társas kör, mely egyesitené a homogen elemeket az egész honból, s kellemes otthonos létet nyújtana mindazoknak, kik most csak rövid pár napra s csak kerülhetlen szükségből keresik fel a fővárosnak egy időben oly kellemes és vonzó utczasorait.

Azért, hogy ily nagy fontosságot helyezek a társas műveltség terjedésébe, koránt sem akarok a táblabírói osztály ifjaiból csupán salonhősöket, és henye, contemplativ életet folytató naplopókat nevelni. Tevékenység, szorgalom, ipar teljességgel nincsenek a külműveltséggel el-lentétben. Sőt nagy örömmel látom azon gyakorlati irányt, mely az ifjak nevelésének módjában mindinkább lábra kap. Azon örvendetes haladás, mely bár némi nyomasztó körülmények daczára nyilván látható mezőgazdaságunkon s az ipari vállalatok iránt felébredt hajlamon, azon nagyszámú magyar ifjúság, mely a birodalmi főváros politechnicumában képeztetik, igen örvendetes jele nemzetünk életrevalóságának.

De ezen technikus nevelési irányt illetőleg még is vannak némi észrevételeim. Minden kétségen kívül áll, hogy az oly ifjút, ki az ipari pályára kedvet s hajlamot mutat, attól elvonni vétek volna, mind saját jövődjé,

mind a hon érdekében. Azért igen helyes az ily kedvnek lendületet és táplálékot nyújtani; mert egy szüle sem biztosíthatja jobban gyermeke jövőjét, mintha életre való ügyes embert formál belőle, azon felül a nemzet közvagyonát is egy értelmes és hasznos iparúzó polgárral szaporítja. – Ily emberek hiánya miatt gyakorol a külföld felettünk oly nagy elsőbbségét, e miatt maradtunk el annyira más nemzetektől, s lettünk másodrangú nép az európai népek társaságában. E miatt maradtunk szegények, s ez által ki van mondva hátrányos helyzetünk összes állapota.

De más részről tagadhatatlan, hogy ezen technikai nevelési rendszerre nézve nagy fogalomzavar uralkodik közöttünk. Napjainkban valóságos mánia lepett meg sok, különben igen tiszteletre méltó szüléket, fiaikból kereskedőt, gépészt, iparost, sőt tengerészt képezni. Ennek azután legelső következménye az, hogy nem kell latin nyelv, görög nyelv, nem kell történettan, nem kell semmi impracticus tudomány; csak az kell, mi az életbe vág s pénzkereséshez való.

Különösen a szegény latin nyelvet s a classicus tanulmányokat érte az anathema. A jámbor szülék magok borzalommal gondolnak ifjúkoruk nem legkisebb kínzója, a „Quae maribus” a latin prozódiai versek, a „barbára, celarent” sat. syllogismusokra; egy részt ettől kívánják fiaikat megmenteni, másrészt csupa sarjadzó milliósokat látnak magzataikban. De legtöbb esetben mi a következés? A gyermek nem tanul latin nyelvet, nem más „inpracticus” tudományt, tanul e helyett technológiát, mely magában igen hasznos, tanul esztergályozni, vagy vasat reszelni, de midőn a nehezebb technikai tanulmányokra kellene átmennie, csak kevésnek levén e tárgyakra valódi tehetsége és hajlama, a nagyobb rész testvéreire gondol, kik otthon vígan faluznak, agarásznak; atyjában is felgerjed Árpád vére, megsajnálja gyermekét s haza viszi. Most már azután se latinnyelv, se technika.

Ha már valaki komolyan iparúzónek szánta gyermekét, legyen következetes. Vetköztesse le fiával egészen az úrfit, s vesse alá pályája követeléseinek minden végletekben. De előbb tanulja ki az ifjú hajlamát, tehetségeit, különben két szék közt a földre esik.

Hol a gyermek részéről hajlam mutatkozik, s a szülők részéről meg van az akaraterő s felvilágosult felfogása a dolog helyzetének, nemcsak a magasabb technical, de az egyszerűbb kézművesi pályától sem kellene a szegényebb sorsú nemesi rendnek visszajedni.

Nincs sajnálatra méltóbb osztálya nemzetünknek, mint az elszegényedett, megrongált kis nemesség. S épen ez osztály van legjobban eltelve a legaristocraticusabb előítéletekkel. Hozzá szokva a régi kiváltságok emlékeihez, a henye és korhely korteszüzetekhez, eladósodva, nyomva minden oldalról, a legnyomorultabb és sajnálatra gerjesztőbb életmódot folytatják.

Mennyivel boldogabb a jó módú paraszt ki szokott egyszerűségében szántogatja kis telkét, kielégítve minden szerény vágyait, vagy a serény kézműves, ki biztos keresete mellett gond nélkül folytatja életét. Mirevaló erővel urat játszani, úri tempókat utánozni s átallani a lemondást ez elavult előítéletekről? Míg az apróra osztott s alig művelt ősi birtok apródonként más kezekre kerül, s kártya, bor közt felolvad, mi jól lehetne azt egy jövedelmezőbb mesterségű üzlet alapjául felhasználni! S nem szégyen, de közbecsülés kísérné mindazok törekvését, kik félretéve az oktalan előítéleteket, s követve a korszellemét, hasznos tagjaivá lehetnének a nemzetnek, mely súlyosan érzi az idegen elemeknek iparüzleti egyedárusságát.

Mindennemű üzletek közt a mezőgazdaság pályája legalkalmasabb s legeredményezőbb különféle nemesi osztályainknak. Hazánk kiválólólag földművelő ország. Irigy szemekkel tekint a külföld dús, de még oly kevésbé művelt földeinkre, sok tekintetben boldognak tartja az országot, melyben nem kell még phalanstéerekről gondolkodni,

hogy lakói megélhessenek, s hol még a legegyszerűbb, legtermészetesebb s szabad emberhez leginkább illő foglalkozás által nem csak megélni, de biztos nyereséményhez is jutni lehetséges. S e pályához fajunk nem csak hajlamot, de sok tehetséget is tud felmutatni.

Örömmel látjuk a sok életrevaló ügyes és tevékeny gazdát, haszonbérlet, kik túltesznek minden más fajbéli versenytársaikon. Jelenidőnkben nincs czélszerűbb, nincs nyereségesebb foglalkozás a mező-gazdasági iparnál honunkban. Foglaljuk el e tért egész erőnkkel, így tarthatjuk meg valódi birtokunkban nemzeti létünknek legfőbb alapját – anyaföldünket. –

De, az anyagi dolgok mellett ne hanyagoljuk el a szellemieket. Igen csalatkozik, ki azt véli, hogy korunk kizárólag az anyagiságnak korszaka, s egy ország üdvét csupán az iparban talál. Majd minden századnak meg van bizonyos sajátságos jelleme, ez kétségen kívül áll; valamint az is, hogy századunk az ipar terén mutat fel legnagyobb, legfeltűnőbb eredményeket. De csak kissé kell körül-tekintenünk, s láthatjuk, miszerint ezen, annyira anyagi hajlamúnak vélt nemzedékre mily roppant hatása van más szellemiebb rugóknak is. S a legjellemzőbb e tekintetben az: hogy ezen szellemi rugók nem hatnak talán oly nagy intensivitással, nem nyilatkoznak annyira a fanatizmus alakjában, mint az elmúlt századokban szőnyegen volt viszály-kérdések: ámde elterjedésük hasonlíthatlanul nagyobb. Akkor egy-egy eszmének fanaticus de szűk phalanxa volt, most az uralkodó eszméknek hadseregeik vannak.

Igen leverő érzés is volna az a mai kornak fiára nézve, ha végképen anyagiságba süllyedve látná a világot; akkor ez hátra s nem előre menne, menne egyenesen vissza Keletázsia felé, s végre a sok képzett és pallérozott nép nem lenne más, mint ügyes és leleményes, bármire felhasználható szolganép minden jellem és szellemiség nélkül Ámde hála istennek még ettől nincs okunk tartani s

bizton hihetjük, hogy századunk, mely az ipar terén oly óriási dolgokat tud felmutatni, a szellemi téren is nagynak és páratlannak fogja magát bebizonyítani.

Amerikát emlegetik gyakran mint élő példáját annak, hogy az iparbeli haladás a népeket végtére is anyagiságba sülyesztí. Mert mi Amerikáról alig hallunk egyebet mint az anyagi téren végbe menő ép oly eredeti, mintbámulatós előmeneteleit. Amerika belső állami életében olyan mint a jó asszony háztartása, keveset szóllanak róla, de körében boldogság honol. Boldog ország, melynek se nagy tettekre, se nagy emberekre szüksége nincs; erre azután rá illik: bene vixit, qui bene latuit. Ott él és gyakorlatban van az, miről nálunk még a költők rajonganak, épen mivel oly biztos, oly háborítlan a szabadság, az egyenlőség élete, nincs miért zajongani s nekünk nincs mit felőle hallani. Hogy a szellemiebb tudományok, szépírodalom és művészetben Amerika kevés ragyogó alakot tudott még eddig felmutatni, természetes. Az amerikai, míg irtatlan őserdőt, s hallgatag pusztát lát maga előtt, addig nyugtot nem talál, ő még folyvást építi a háznak falát és faragja tetejét, ha ezzel készen lesz, majd hozzá lát a díszítéshez is.

Egészen más a mi állapotunk. Nekünk minden felöl szomszédaink, versenytársaink, ellenségeink vannak; nekünk minden oldalon másokkal érintkeznünk, versenyezünk s magunkat védenünk kell, s mind ezt folytonos ügyekezettel, s mert elmaradtunk, kettőztetett erőfeszítéssel. S a versenyre a szellemi téren épen úgy felvagyunk hivatva, mint az anyagi ipar terén. Mert a külföld halad e tekintetben is folytonosan.

Nem tettünk eleget versenyző kötelességünknek, ha csupán az anyagi téren iparkodunk: haladnunk kell a tudományosságban épen úgy mint az ipartéren. S e tekintetben igen hiányos azon nevelési rendszer, mely annyira divatba jött.

Minden ember csak az iparos képzettségről álmodo-

zik, a szorosabban vett tudományokból csupán a szám- és természettant ismerik el mint tanulásra valót; a többi mind hasztalan impracticus dolog. A régi classicus tanulmányok tökéletesen félretétetnek. Azt vélik, hogy mindezeknek nemtudása már magában képes valakiből gyakorlati embert teremteni.

A ki technikai pályára készül, de komolyan és tehetséggel, annak természetesen nem marad ideje az elvontabb tudományokra: de a ki magát erre nem szánja, s a technikában is legfeljebb dilettanszkodni készül, annak igen kár azokat elhanyagolni. Igen nagy kár ifjúságunkra nézve mindenen felett a görög és római classicusok tanulmányának elmaradása.

Míg a világ fen fog állani, mindig Hellas és Róma lesz a valódi szellemiségnek szövétneke; ha nagyot, ha szépet akar látni az emberfaj, örökké kénytelen lesz ama csodanépekhez zarándokolni, az antik szellemiség marad örökké eredeti, a többi mind csak utánzás. A lefolyt két évezred bebizonyította, hogy a dolog másként jövőre sem lehet. Voltak más irányok azóta: kereszténység, s izlam messzeható foradalmakat hoztak létre, de nem birtak az antik műveltségnek fölébe kerekedni. A góth elem elérte kifejtése tetőpontját, s enyészik, tűnik napról napra mindinkább. A szellemi fejlődés, a világnézet visszatér a régi nemesebb fejlődési iránynak eredeti kútfejéhez. A régi alakok, a régi minták utólérhetlen nagyság- és tisztaságban fénylenek előttünk. S nincs nép, nincs faj a világon, mely képtelen lenne ama mintákat ideáljaiul elfogadni. Azok általánosak és közönségesek.

Fajunk is bár keleti, s egészen más népcsaládból származott mint a görög és római faj, igen alkalmas a classicus nagyságnak felfogására, s mint egy felszívására. Történetünk valódi antikszerű és nagyságú hősöket tud felmutatni. Az antik szellem igen alkalmas arra, hogy saját nemzeti jellemünk fájába oltva a legszebb eredményeket hozza létre közöttünk. E szellemmel kellene impreg-

nálni ifjúságunkat, hogy az ideálok költői korában oly benyomásokat nyerjen, melyeknek hatása napjaik végéig látható legyen szellemükön. S erre legalkalmasb eszköz a classicus szerzők tanulmánya.

De sokan annyira idegenkednek a latin nyelvtől, mint az iskolai vagy gyámi fenyíték alól kiszabadult gyermek gyűlöli a sokáig viselt nyűgöt. Valóban, némi visszahatás látszik egykori kizárólagos tudományos nyelvünk a latin ellen. De ily esetben a visszahatást nem természetesnek, hanem valóban gyermekesnek lehet nevezni. A mily kártékony volt az előtt nyelvünk és irodalmunk kifejlésére a latin nyelvnek kizárólagos használata, ép oly kártékony nyá válhatik annak tökéletes kizárása. Előbb utóbb meg fog látszani a tanultabb osztályokon, meg fog látszani irodalmunkon is azon bizonyos felületesség, tapogatódzás, irány- és ízlésbeni szertehúzás, mely a classikai ismeretekbeni járatlanságnak szükséges következménye; észrevehető lesz a valódi benső csín, ízlés és antik elegancia hiánya, minthogy azt csak a régi tiszta minták- és eredeti szépségtől lehet elkölcsönözni.

A korunkban annyira kifejlett nemzetiségi érzelmek az irodalomtól is sajátoságot követelnek és eredetiséget. S az tökéletesen maga helyén van némi dolgokban. De egészen véve, az irodalmi fejlődésben egy nép se követeljen eredetiséget másban, mint abban, mi módon fogja és szívja fel az antik példányokat, sőt ügyekezzenek azoknak szépségét minél tisztábban előállítani s körében meghonosítani.

Mi pedig általában nálunk a tudományos műveltséget illeti, azért mert fiaink sem követek sem alispánok nem lehetnek, ne hanyagoljuk el a tudományokat, a szellemi műveltséget. Ha nincs is az elvontabb tudományoknak oly kézzelfogható látszatuk, mint a technika-vagy vegytan-
nak: azoknak terjedése ép oly szükséges a nemzeti haladás tekintetéből. Valódi alapos műveltség, felvilágosodás, szellemi látkör tágulása, előítéletek eloszlása mindez a

tudományok terjedése és haladása által feltételeztetik. A műzsák mind testvérek s karöltve vezetik az emberi nemet a jobb, a szebb országa felé.

De e tárgynak tovább fejtegetése messzire vezetne a céltól, mellyet magamnak e sorok Írásánál kitűztem. Egyedül társas életünk-, a nemzet benső, mintegy családi életére akartam hazámfiainak figyelmét fordítani. Előadtam legjobb felfogásom szerint azon bajokat, melyek nálunk e téren léteznek és ismételve kinyilatkoztattam, miszerint az egyetértés szent érdekében emeltem fel szavam.

Reményem, elismeri mindenki, hogy nem felesleges feszegetni ezen dolgokat, melyek mindennapiak ugyan, de nyomnak is mindennap minduntalan. Társas életünknek hiányai tartják fel köztünk azon egyet nem értést, azon szertehúzást, mely mindenkor legnagyobb átká volt nemzetünknek. S ha az életre, a nemzeti létre igényt tartunk, ez átkot ügyekezünk legyőzni, eltávolítani, mert ez legnagyobb bajunk.

Igen fájdalmasan esnék, ha valaki azt mondhatná, miszerint ezen kölcsönös egyetértés előmozdítása helyett a tűzre olajat öntöttem, az egyes osztályoknak néhol talán kissé éles bírálata által. Ámde ha változtatni, ha javítani akarunk, nem lehet a dolgokat szépítgetni, hanem elő kell a helyzetet tüntetni egész meztelenségében, s felkeresni a bajnak gyökerét.

Ki egy családi perpatvarban mint békéltető akar fellépni, ki kell hallgatnia a panaszokat minden oldalról, békétúréssal, s közölni azokat nyíltan s kölcsönösen, s ha baj van, hadd kerüljön inkább kissé zajosabban a szönyegre, mint tompa alattomos hidegség és idegenkedés.